

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL'DA GÜLŞENİYYE TEKKELERİ: MEVCUT DURUMUN
SAPTANMASI VE YENİ BİR LİSTE NEŞRİ

MAHMUT DEMİRDİL

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MUHAMMED ALİ YILDIZ

BARTIN-2024

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İSTANBUL'DA GÜLŞENİYYE TEKKELERİ: MEVCUT DURUMUN
SAPTANMASI VE YENİ BİR LİSTE NEŞRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut DEMİRDİL

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ
Üye : Doç. Dr. Nuran ÇETİN
Üye : Doç. Dr. Mehmet ALTUNMERAL

BARTIN-2024

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ danışmanlığında hazırlamış olduğum “İSTANBUL’DA GÜLŞENİYYE TEKKELERİ: MEVCUT DURUMUN SAPTANMASI VE YENİ BİR LİSTE NEŞRİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

16.10.2024

Mahmut DEMİRDİL

ÖN SÖZ

Gülşeniyye tarîkatı, 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'da tasavvufî düşüncenin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Hem halkın hem de yönetici sınıfın ilgisini çeken Gülşeniyye, edebiyat ve mûsikî gibi alanlarda değerli şahsiyetlerin yetişmesine katkıda bulunmuş, Osmanlı kültür-sanat hayatında derin izler bırakmış, aynı zamanda mânevî ve sosyal hayatın gelişimine anlamlı katkılar sağlamıştır.

Tekkelerin tarihleri, meşâyih silsileleri ve mekânsal konumları üzerine oldukça detaylı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak literatür taramaları sonucunda İstanbul'da Gülşeniyye tarîkatına ait tekke sayısının farklılık gösterdiği ve bu tekkelerin birarada sunulduğu müstakil bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Yapılan mevcut çalışmalarda Gülşenî tekkelerinin bir kısmına yer verildiği gibi farklı isimlerin de geçtiği listelere rastlanılmıştır. Bu listelerde mükerrer tekke isimlerinin bulunduğu, mevcut tekkenin farklı ismiyle yahut birtakım harf değişiklikleri sonucu yeni bir tekke olarak anlaşılabilirdiği fark edilmiştir.

İstanbul Gülşenîhâneleri'nin derlenerek bir araya getirildiği çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntem ve kapsamı açıklanacak olup; tekke, dergâh, âsitâne ve gülşenîhâne kavramlarına kısaca yer verilecektir.

Çalışmanın birinci bölümü olan "Tarihsel Süreçte Gülşeniyye Tarîkatı" başlığı altında, İbrahim Gülşenî'nin hayatı, eserleri, Gülşeniyye tarîkatının tarihi, tasavvuf kültürüne katkıları, dergâhlarında yetişen önemli isimler, İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a geliş süreci, bu süreçte Hasan Zarîfî Efendi'nin önemi ve İstanbul'da gerçekleşen yangın-depremlerin Gülşenî tekkelerine etkileri ele alınacaktır.

İkinci bölüm olan "İstanbul'daki Gülşenî Tekkeleri" başlığı altında ise İstanbul'da tespit edilen 24 Gülşenîhâne, ayrı başlıklar altında incelenecektir. Tespit edilen tekkeler, kuruldukları tarihe göre sıralanacak; bilinen diğer isimleri, âyin günleri, hizmet verdikleri tarikatlar ve bugünkü durumları ile listelenerek ulaşılabildiği ölçüde konumları, mimari özellikleri ve şeyhleri ile açıklanacaktır. Ayrıca, listelenen tekkelerin ildeki dağılımı haritalandırılarak gösterilecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmada varılan sonuçlar değerlendirilecektir.

Ekler kısmında İstanbul'daki Gülşenî tekkelerinin yüzyıllara göre dağılımına, bağlı oldukları tarîkatlara göre dağılımına, İstanbul Gülşenîhâneleri ile ilgili katalog çalışmasına ve tekkelerin kaynaklarda yer alan fotoğrafları ile bazı kitâbelere yer verilecektir.

Son olarak, bu çalışmanın tamamlanmasında akademik bilgisi ve tecrübesiyle değerli katkılarını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ' a şükranlarımı arz eder, çalışmamızın en son anına kadar yardım ve kaynak desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Dr. Mehmet Yunus YAZICI ile Doç. Dr. Mehmet ALTUNMERAL hocalarıma, araştırma sürecine yardımlarıyla destek olan Halil İbrahim GÜNEŞER hocama, çalışmamızın son halini almasında büyük katkıları olan Doç. Dr. Nuran ÇETİN hocama, biz araştırmacılara huzurlu bir ortam sunan Bartın Üniversitesi Kütüphanesi'nin değerli personeline ve her konuda sabırla destek olan kıymetli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut DEMİRDİL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İSTANBUL'DA GÜLŞENİYYE TEKKELERİ: MEVCUT DURUMUN SAPTANMASI VE YENİ BİR LİSTE NEŞRİ

Mahmut DEMİRDİL

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ

Bartın-2024, sayfa: 104

İbrahim Gülşenî tarafından Mısır-Kahire merkezli kurulan ve Halvetiyye tarikatının kollarından biri olan Gülşeniyye, tarihsel süreç içerisinde Halep, Şam, İskenderiye, Mekke, Diyarbakır, Urfa, Antalya, İstanbul, Edirne gibi pek çok il ve bölgede yaygınlık göstermiş, dergâhlar açmış, kültür tarihimiz açısından önem arz eden bir tarîkattir.

Gülşenîliğin İstanbul süreci; Kanûnî Sultân Süleyman (1520-1566), Sadrâzam İbrahim Paşa (1523-1536) ve İbrahim Gülşenî (öl. 940/1534) ekseninde yaşanan birtakım gelişmeler ile başlamıştır. Şehrin ilk Gülşenîhâneleri, 15. yüzyılda tarikatın kurucusu ve pîri İbrahim Gülşenî tarafından halife bırakılan Hasan Zarîfî Efendi (öl. 977/1569) öncülüğünde tesis edilmiştir. Dergâhlarında çok sayıda şâir ve bestekârın yetiştiği Gülşeniyye, 15-18. yüzyıllar arasında Anadolu'nun birçok bölgesinde olan yaygınlığını İstanbul'da gösterememiş, kısa sürede etkisini yitirerek tarihe karışmıştır.

Bu çalışmada, Gülşeniyye tarikatının 15-18. yüzyıllar arası İstanbul'daki tarihsel süreci, tekkelerinin kaynaklardan tespit edilerek biraraya getirilmesi, listelenmesi ve ildeki dağılımının haritalanması amaçlanmıştır. Kaynaklarda genel olarak İstanbul'daki toplam Gülşenîhâne sayısının 12 olduğu görülmektedir. Ancak yapılan bu çalışma ile İstanbul'da

Gülşeniyye tarîkatına hizmet veren tekke sayısı toplamda 24'e yükselmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gülşeniyye, Gülşenîlik, İbrahim Gülşenî, İstanbul, Tasavvuf.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

GULSHANIYYA LODGES IN ISTANBUL: DETERMINING THE CURRENT SITUATION AND PUBLISHING A NEW LIST

Mahmut DEMİRDİL

Bartın University

Graduate School

Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Muhammed Ali YILDIZ

Bartın-2024, pp: 104

Gulshaniyya, one of the branches of the Khalwatiyya order, founded by Ibrahim Gulshani in Cairo, Egypt, has spread throughout history and opened lodges in many provinces and regions such as Aleppo, Damascus, Alexandria, Mecca, Diyarbakır, Urfa, Antalya, Istanbul and Edirne, and is an important order in terms of our cultural history.

The Gulshanism Istanbul process began with some developments around Suleiman the Magnificent (1520-1566), Grand Vizier Ibrahim Pasha (1523-1536) and Ibrahim Gulshani (d. 940/1534). The first Gulshaniyya lodges of the city were established in the 15th century under the leadership of Hasan Zarîfi Efendi (d. 977/1569), who was appointed as caliph by the founder and sage of the order, İbrahim Gulshani. Gulshaniyya, where many poets and composers were educated, could not show its prevalence in Istanbul as it did in many parts of Anatolia between the 15th and 18th centuries, and soon lost its influence and became history.

This study aims to gather the historical process of the Gulshaniyya order in Istanbul between the 15th and 18th centuries, to identify its lodges from sources, to list them, and to map their distribution in the province. In general, it is seen in the sources that the total number of

Gulshani lodges in Istanbul is 12. However, with this study, the total number of lodges serving the Gulshani order in Istanbul has increased to 24.

Keywords: Gulshaniyya, Gulshanism, Ibrahim Gulshani, Istanbul. Mysticism.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
EKLER DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Konusu ve Amacı	1
1.2. Tezin Önemi.....	1
1.3. Tezin Yöntemi ve Kapsamı	1
1.4. Kullanılan Kaynaklar	2
1.5. Tekkelerle İlgili Bazı Kavramlar	3
2. TARİHSEL SÜREÇTE GÜLŞENİYYE TARİKATI	5
2.1. İbrahim Gülşenî'nin Hayatı	5
2.1.1. Eserleri	6
2.2. Tarihsel Süreçte Gülşeniyye Tarîkatı.....	7
2.3. Gülşeniyye Tarîkatı'nın Tasavvuf Kültürüne Katkıları ve Dergâhlarında Yetişen Önemli İsimler	9
2.4. İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a Geliş Süreci	14
2.5. İstanbul'un İlk Gülşenî Halifesi: Hasan Zarîfî Efendi	17
2.6. İstanbul'da Gerçekleşen Yangın ve Depremlerin İlk Gülşenîhânelere Etkisi	19
3. İSTANBUL'DAKİ GÜLŞENÎ TEKKELERİ.....	21
3.1. 15. Yüzyılda Kurulan Tekkeler	21
3.1.1. Sofular Tekkesi (Fatih, İskender Paşa).....	21
3.1.2. Durmuş Dede Tekkesi (Beşiktaş, Rumeli Hisarı).....	22
3.1.3. Muhsine Hâtun Tekkesi (Fatih, Kumkapı).....	25
3.1.4. Ümmî Sinân Tekkesi (Fatih, Şehremini).....	28
3.1.5. Şeyh Ali Efendi Tekkesi (Fatih, Balat).....	30

3.1.6. Başçı Tekkesi (Fatih, Haseki).....	31
3.2. 16. Yüzyılda Kurulan Tekkeler	34
3.2.1. Hulvî Efendi Tekkesi (Fatih, Şehremini)	34
3.2.2. Sarmaşık Tekkesi (Fatih, Edirnekapı).....	36
3.3. 17. Yüzyılda Kurulan Tekkeler	38
3.3.1. (Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi (Beykoz, Sinan Ağa)	38
3.3.2. Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi (Beyoğlu, Tophane).....	39
3.3.3. Gürcü Şeyh Ali Efendi Tekkesi (Fatih, Balat).....	41
3.3.4. Çakmak Dede Tekkesi (Beykoz).....	43
3.4. 18. Yüzyılda Kurulan Tekkeler	44
3.4.1. Peyk Dede Tekkesi (Fatih, Silivrikapı).....	44
3.4.2. Şeyh Visâfî Tekkesi (Fatih, Fındıkzade)	45
3.4.3. Nasûh Dede Tekkesi (Büyükçekmece)	48
3.5. Durumu Belirsiz Olan Tekkeler	49
3.5.1. Müneccim Sa'di Efendi Dergâhı (Fatih, Arpaemini).....	50
3.5.2. İmrahor Tekkesi (Fatih, Yedikule).....	50
3.5.3. Gülşenî Şeyh Masum Efendi Tekkesi (Fatih, Aksaray).....	52
3.5.4. Hacı Ayas Tekkesi (Fatih, Eğrikapı)	52
3.5.5. Gülşenî Ali Paşa Tekkesi (Fatih)	52
3.5.6. Seki Dede Dergâhı (Beyoğlu)	53
3.5.7. Seyyid Baba Tekkesi (Fatih, Haseki).....	53
3.5.8. Müslihiddin Efendi Tekkesi (?)	54
3.5.9. Raûfî Tekkesi (Üsküdar)	55
3.6. Tespit Edilen Gülşeniye Tekkelerinin Konumları ve Harita Görünümü..	55
4. SONUÇ	59
KAYNAKLAR.....	62
EKLER	71

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
3.1: Ada parsel kayıtlarından hareketle tespit edilen 15 Gülşeniyye tekkesinin konumları	57
3.2: Ada parsel kayıtlarından hareketle tespit edilen 15 Gülşeniyye tekkesinin konumları ve genel dağılım görünümü	58

EKLER DİZİNİ

Ek No	Sayfa No
EK 1. İstanbul Gülşenîhâneleri'nin yüzyıllara göre dağılımı	71
EK 2. Muhtelif dönemlerde birden fazla tarikat ve kollarına bağlı olan tekkeler.....	73
EK 3. İstanbul Gülşeniyye tekkeleri kataloğu	74
EK 4. Fotoğraflar	86
EK 4.1. İbrahim Gülşenî'nin Mısır-Kahire'deki türbesi.....	86
EK 4.2. Durmuş Dede Tekkesi'nin türbe kısmının 1938 yılında çekilen bir fotoğrafı.....	87
EK 4.3. 1934'te Rumeli Hisarı'nın havadan görünümü ve surların kenarında yer alan Durmuş Dede Tekkesi.....	87
EK 4.4. Farklı açıdan Durmuş Dede Tekkesi	88
EK 4.5. Durmuş Dede Tekkesi'nin tâmir kitâbesi	88
EK 4.6. Saha çalışmaları kapsamında 18.03.2023 tarihinde fotoğrafladığımız Muhsine Hâtun Câmî (Güney Cephesi)	89
EK 4.7. Başçı Tekkesi konumu.....	89
EK 4.8. Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi konumu	90
EK 4.9. Peyk Dede Tekkesi konumu	90
EK 4.10. Peyk Dede Tekkesi hazîresi	91
EK 4.11. Farklı bir açıdan Peyk Dede hazîresi	91
EK 4.12. Gürcü Şeyh Ali Tekkesi konumu.....	92
EK 4.13. Ümmî Sinân Tekkesi konumu	92
EK 4.14. Ümmî Sinân Tekkesi'nin hazîresi	93
EK 4.15. Ferruh Kethüdâ Câmî	93
EK 4.16. 1940 yılında Ferruh Kethüdâ Câmî	94
EK 4.17. Ümmî Sinân Tekkesi'nin kitâbesi	94
EK 4.18. Sarmaşık Tekkesi konumu.....	95
EK 4.19. Sarmaşık Tekkesi'nin ahşap meşrûtası ile minâre kâidesi.....	95
EK 4.20. Restore sonrası Sofular Tekkesi	96
EK 4.21. Sofular Tekkesi konumu.....	96
EK 4.22. Sofular Tekkesi'nin ana bina planı	97
EK 4.23. Farklı bir açıdan Sofular Tekkesi.....	97
EK 4.24. Şeyh Süleyman Efendi Tekkesi konumu	98

EK 4.25. İmrahor Tekkesi.....	98
EK 4.26. İmrahor Tekkesi konumu.....	99
EK 4.27. İmrahor Tekkesi'nin ahşap meşrûtası	99
EK 4.28. Farklı açıdan İmrahor Tekkesi.....	100
EK 4.29. Şeyh Visali Tekkesi konumu	100
EK 4.30. Şeyh Ali Efendi Tekkesi konumu.....	101
EK 4.31. Şeyh Ali Efendi Tekkesi / Balat Câmî.....	101
EK 4.32. Çakmak Dede Kabristanı'nda bulunan Şeyh Hâfız Ahmed Efendi'nin mezar taşı kitâbesi.....	102
EK 4.33. Feyzullah Efendi Tekkesi	102
EK 4.34. Nasûh Dede'nin Büyükçekmece, Enver Paşa Caddesi kenarında yer alan mezarı.....	103
EK 4.35. İmrahor Tekkesi.....	103
EK 4.36. İstanbul'da meydana gelen yangınların belirtildiği harita. (Meşrûtiyet'in ilanı sonrası).....	104

KISALTMALAR DİZİNİ

AE.SABH.I	: Ali Emiri Tasnifi, Sultan 1. Abdülhamid
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
C.EV.	: Cevdet Evkaf
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
EV.d	: Evkaf Defterleri
haz.	: Hazırlayan
HH.İ	: Hazine-i Hassa İradeler
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İ.EV	: İrade Evkaf
ML.EEM	: Maliye Nezareti, Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
öl.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
Sül Ktp.	: Süleymaniye Kütüphanesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKGM	: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
TSMA.e	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak
URL	: İnternet adresi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
yy.	: Yüzyıl
Y.PRK.ZB	: Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı

1. GİRİŞ

İstanbul Gülşenîhâneleri'nin derlenerek bir araya getirildiği çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntem ve kapsamı açıklanacak olup; tekke, dergâh, âsitâne ve gülşenîhâne kavramlarına kısaca yer verilecektir.

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

“İstanbul'da Gülşeniyye Tekkeleri: Mevcut Durumun Saptanması ve Yeni Bir Liste Neşri” tezin konusunu teşkil etmektedir. Çalışmada Gülşeniyye tarikatının 15-18. yüzyıllar arası İstanbul'daki tarihsel süreci, tekkelerinin kaynaklardan tespit edilerek bir araya getirilmesi, listelenmesi ve ildeki dağılımının haritalanması amaçlanmıştır.

1.2. Tezin Önemi

15-18. yüzyıllar arasında Anadolu'nun birçok bölgesinde yoğun faaliyetler gösteren, özellikle şâir ve bestekârlar arasında kabul görmüş olan Tarikat-ı Gülşeniyye, bu yaygınlığını İstanbul'da gösteremeyerek kısa sürede zayıflamış, Hasan Sezâyî (öl. 1151/1738) tarafından kurulan Sezâiyye tarikatı ile ikinci kuşak olarak, özellikle Balkanlar tarafında devam edebilmiştir. Tasavvuf edebiyatı ve mûsikî başta olmak üzere kültür tarihimiz açısından ayrı bir öneme sahip olan bu tarikatın İstanbul'da 10'dan fazla tekkesi olduğu, ancak bu tekkelerin bir arada sunulduğu müstakil bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Dolayısıyla İstanbul Gülşenîhâneleri'nin kaynaklardan taranarak bir araya getirilip sunulduğu bir çalışmanın hem tasavvuf literatürüne olumlu katkı sunacağı hem de araştırmacılara kolaylık sağlayabileceği düşünülmüştür.

1.3. Tezin Yöntemi ve Kapsamı

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İbrahim Gülşenî'nin hayatı, eserleri, Gülşeniyye tarikatının tarihi, dergâhlarında yetişen önemli kişiler, tasavvuf kültürüne katkıları ve İstanbul'daki süreci üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde İstanbul'da tespit edilen Gülşenî tekkeleri incelemeye tâbi tutulmuştur. Literatür taramaları ve saha incelemeleri sonucu tespit edilen tekkeler bir arada sunulularak detayları ile açıklanmıştır.

Tekkeler, süreç içerisinde farklı tarikatların yönetimine geçmişlerdir. Burada belirtmemiz gerekir ki listelenen tekkelerin bir kısmı Gülşeniyye'ye bağlı olarak kurulduğu gibi bazıları da belirli dönemlerde Gülşeniyye'ye hizmet vermiş olan tekkelerdir. Dolayısıyla bir dönem dahi olsa Gülşeniyye tarikatına bağlanmış olan tekkeler de listemize alınmıştır. Ayrıca listelenen tekkelerin ildeki dağılımı haritalandırma yapılarak gösterilmiştir.

Bulguların elde edilmesinde doküman/belgesel tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Gülşeniyye tarikatının İstanbul'daki tekkeleri hakkında gerekli bilgilerin elde edilebilmesi için literatürde bu hususta yazılmış olan tez, makale, kitap, devlet arşivleri, el yazmaları, internet siteleri taranmış ve yeri geldikçe ilgili kişiler ile iletişim sağlanmıştır. Araştırmamız; Gülşeniyye tarikatının 15-18. yüzyıllar arası İstanbul'daki tekkeleri ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Kullanılan Kaynaklar

Çalışmamız kapsamında başta tekâyâ (tekkeler), zevâyâ (zâviyeler) ve cevâmi (câmiler) mecmûaları olmak üzere, meşâyih silsileleri, menâkıbnâmeler, surnâmeler gibi tasavvuf kültürünün önemli kaynaklarına başvurulmuştur. Ayrıca araştırmamızda arşiv belgeleri ve İstanbul'un semtleri üzerine yapılmış olan akademik çalışmalar da dikkate alınmıştır.

Ele alınan konu hakkında daha önceden yapılan benzer çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar sadece Gülşeniyye tekkelerine münhasır olmayıp diğer tarikatların da ele alındığı, daha geniş kapsama sahip çalışmalardır. Özellikle Fatih Köse'nin "İstanbul Halvetî Tekkeleri" adlı doktora tezi, örnek aldığımız çalışmaların başında yer almaktadır. Köse, çalışmasında tekkeler ve meşâyih silsilesi hakkında oldukça detaylı bilgilere yer vermiştir. Köse'nin bu çalışmasında tekkelere ait fotoğraflara yer verildiği gibi haritalandırma da yapılmış ve 7 Gülşenî tekkesinin ele alındığı görülmüştür. Hüseyin Akpınar tarafından hazırlanan "Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar" adlı doktora tezinde ise 14 Gülşenî tekkesi açıklanmaktadır. Serpil Özcan'ın "19. Yüzyıl İstanbul Tekkeleri ve Mekansal Konumlanışları" adlı yüksek lisans tezinde 11 Gülşenî tekkesinin tespit edildiği görülmüştür. Ayrıca Esin Demirel İşli'nin "İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu" adlı doktora tezinde de 10 Gülşenî tekkesinin ele alındığı tespit edilmiştir.

Belirtilen bu ve benzeri kaynakların, çalışma temelimizi oluşturduğunu ve kendilerinden istifade ettiğimiz önemli kaynaklardan olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere çalışmamız İstanbul'daki Gülşenî tekkelerine münhasır olarak ele alınmıştır.

1.5. Tekkelerle İlgili Bazı Kavramlar

Tekkeler, sadece ibadet veya zikir yerleri olmanın ötesinde, buldukları mahallelerin sosyal ve kültürel yaşamına yön veren, toplumsal birlikteliği pekiştiren yapılar olarak da işlev görmüşlerdir. (Kara, 2011, 368) Tekkelerin önemi sadece dînî ve mânevî boyutlarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim, sanat, edebiyat ve mûsikî gibi birçok alanda da toplumun gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu mekanlar zamanla birer kültür merkezi haline gelmiş, bünyelerinde pek çok sanatçıyı, düşünürü ve âlimi yetiştirmişlerdir. Osmanlı dönemi boyunca tekkeler, toplumun sosyal yaşamında önemli bir yer tutmuş, günlük hayatın pek çok yönünün şekillendiği yerler olmuştur. Özellikle tasavvuf mûsikîsinin gelişiminde tekkelerin rolü büyüktür. (Kazıcı, 1982, 29) Bu mekanlarda icrâ edilen mûsikîler mânevî bir atmosferde ruhları beslerken, aynı zamanda Osmanlı kültürünün önemli bir parçası olan mûsikî geleneğini de yaşatmış, nesilden nesile aktarmıştır. Bu bağlamda, tekkelerin kurulmasında ve sürdürülebilirliğinde buldukları semtin inanç ve kültürel mirası büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla tekkeler sadece birer mimari yapı değil, aynı zamanda mahallelerin tarihi ve mânevî dokusunu zenginleştiren, yaşayan birer kültür hazineleridir. (Kazıcı, 1982, 29)

Dergâh terimi, bir tarîkata mensup bireylerin, bir şeyhin rehberliğinde maddi ve mânevî eğitim aldıkları, zikir, ibadet ve öğretimle meşgul olup ruhsal ve ahlaki gelişim sağladıkları mekânları ifade etmektedir. (Serinsu, 2009, 359) Dergâh, "kapı" veya "eşik" anlamına gelir. (Uludağ, 2002, 102) Tasavvuf geleneğinde ise bir tarîkatın mensuplarının ibadet ettiği, zikir yaptığı, eğitim aldığı ve bir araya geldiği mekâna verilen isimdir. Dergâhlar, mânevî yolculuğa çıkan dervişler için birer sığınak olmuştur. Bu mekânlarda toplu zikir, namaz, dua gibi ibadetler yapılır. Dergâhlar, dervişler ve yolcular için konaklama hizmeti sunduğu gibi fakirlere ve muhtaçlara yardım edilen yerler olarak da işlev görmüştür. (Uludağ, 2002, 345)

Tekke ise tarîkat ehlinin bir araya geldiği, ibadet ve eğitim faaliyetlerinin yapıldığı, mânevî

eğitimlerin verildiği mekânları ifade eder. (Uludağ, 2002, 345) Şemseddin Sami'nin (öl. 1322/1904) Kamûs-ı Türkî adlı sözlüğünde “Bir şeyhin riyâseti altında ve idaresinde dervîşân taifesinin istinâd ettikleri ve zikir ve mukabele ve çile ile uğraştıkları daire-i mahsûsa, hankah, dergâh, zâviye” şeklinde tanımlamaktadır. (Şemseddin Sami, 1317, 432) Dergâh ile benzer bir anlam taşır ve genellikle aynı anlamda kullanılır.

Âsitâne, bir tarîkatın ana merkezi veya en büyük dergâhı anlamına gelir. (Uludağ, 2002, 49) Tarîkatın ana merkezi olarak hizmet verir, diğer tekke ve dergâhların bağlı olduğu yerdir. Âsitâne, "eşik" veya "kapı" anlamına gelir ve tarîkatın merkezî bir konumunu belirtir. (Şemseddin Sami, 1317, 33-34) Örneğin Gülşeniyye tarîkatının âsitânesi Mısır-Kahire'dedir. Tarîkatın yönetimi ve idari işleri buradan yürütülür. Âsitânelerde daha kapsamlı bir eğitim sistemi bulunur, tarîkatın şeyhi veya en üst düzeydeki lideri burada bulunur.

Tekkelerin çoğu, mensup oldukları tarîkatın ismiyle tanınmakta ve anılmaktadır. İbrahim Gülşenî, Dede Ömer Ruşenî'nin mürîdi olduktan sonra şeyhinin kendisine “sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin” demesi üzerine gül bahçesi anlamına gelen (Şemseddin Sami, 1317, 1176) "Gülşenî" mahlasını kullanmıştır. (Kara, 1998, 43) “Gülşenîhâne” kavramı ise Gülşeniyye tarîkatına bağlı dergâh veya tekkeye verilen isimdir. "Gülşenîhâne" ifadesi ile Gülşeniyye tarîkatının kurucusu İbrahim Gülşenî'ye atıfta bulunulur. Diğer dergâhlarla benzer işlevler taşır; ancak burası, Gülşeniyye tarîkatına özgü mânevî ve eğitsel faaliyetlerin yapıldığı bir merkezdir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE GÜLŞENİYYE TARİKATI

Bu bölümde İbrahim Gülşenî'nin hayatına, eserlerine, kurmuş olduğu Gülşeniyye tarikatının tarihsel sürecine, dergâhlarında yetişerek tasavvuf kültürüne önemli katkılar sağlayan isimlere ve tarikatın İstanbul'daki durumuna değinilecektir.

2.1. İbrahim Gülşenî'nin Hayatı

İbrahim Gülşenî (öl. 940/1534), Diyarbakır'da (Âmid) doğmuş ve ilk tahsilini burada tamamlamıştır. Azerbaycan'ın Berde şehrinde dünyaya geldiği ifade edilse de babasının Muhammed Âmidî nisbesiyle bilinmesi ve türbesinin Diyarbakır'da olmasından dolayı Berde iddiasının doğru olmadığı söylenebilir. İbrahim Gülşenî, sufi geleneğinde pek sık rastlanmayan bir şekilde soyunu Oğuz Kağan'a dayandırdığına ilişkin literatür bilgisi bulunmaktadır. (Koç ve Tanrıverdi, 2014, 13) Asıl adı İbrahim'dir ve "Gülşenî" mahlâsını sonradan almıştır. Babası âlim, dedesi müderris, amcası ise 200'den fazla mürîdi olan bir şeyhtir. (Azamat, 200, 21/302) Gülşenî, iki yaşında iken babasını kaybederek yetim kalmış, amcası ona bakmayı üstlenmiştir. (Hocazâde Ahmed Hilmi, 1322, 4) Henüz 10 yaşına gelmeden Kur'ân-ı Kerîm'i amcasından talim ederek üstün bir çaba göstermiş, babasının vefatı ardından kendisine kalan kitaplarla genç yaşta ilim tahsiline başlamış, Kur'an, hadis, fıkıh ve diğer İslâmî ilimler üzerinde derin bir bilgi birikimi elde etmiştir. (Hocazâde Ahmed Hilmi, 1322, 5)

Gülşenî, tefsir, hadis ilimlerine duyduğu ilgi üzerine Mâverâünnehir'e gitmek için yola koyulmuştur, ancak bunu duyan amcası onun geri dönmesi için arkasından bir grup göndermiş fakat Gülşenî'yi bu yoldan döndürememiştir. (Hocazâde Ahmed Hilmi, 1322, 5) Gülşenî, önce Akkoyunluların başkenti olan Tebriz'de sonrasında Herat'ta sohbetlere katılır. Gençliğinde dönemin önemli ilim ve kültür merkezlerinden Tebriz'e ilim tahsili için giden Gülşenî, burada Akkoyunlu yöneticileri ile tanışmış, başta Uzun Hasan (öl. 883/1478) olmak üzere önemli isimlerle temas kurmuştur. (Erk, 1954, 155) Kurduğu güçlü ilişkilerde vermiş olduğu güven, onun süreç içerisinde diplomatik görevlendirmeler almasını, siyâsî hâdiseler ile meşguliyetinin artmasını sağlamıştır. Ancak Gülşenî, tüm bu görevlerinin yanında ilim meclislerine katılmayı ihmal etmemiştir. (Koç ve Tanrıverdi, 2014, 15) Akkoyunlu sultânlarının davetiyle Tebriz'e gelen ve zâviyesinde irşâd faaliyetlerinde bulunan Dede

Ömer Rûşenî'nin (öl. 892/1487) talebesi olmuştur.¹ Süreç içerisinde tasavvufa olan ilgisinin artması üzerine Halvetiyye tarikatına intisap etmiş ve tasavvufun derinliklerine inerek mânevî eğitimini tamamlamıştır. Şeyhinin vefatıyla görevi devralan Gülşenî, bölgedeki siyasi karışıklıklar ve İran'daki Şîî baskılarından dolayı Kahire'ye yerleşmiştir. (Erk, 1954, 155) Böylece tarikatın merkezi, Mısır'ın Kahire şehri olmuş ve Gülşeniyye tarikatı Mısır'da güçlü bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür.²

Kahire'nin Osmanlı yönetimine girmesiyle Gülşenî'nin giderek artan şöhret ve nüfuzu, İstanbul'a geliş sürecinin ön hazırlıkları olmuştur. Bu süreç, "İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a Geliş Süreci" başlığı altında ele alınmıştır. Gülşenî'nin silsilesi, Halvetiyye tarikatı kurucusu Ömer el-Halvetî'ye şu şekilde ulaşmaktadır; Dede Ömer Rûşenî, Pîr-i Sâni Seyyid Yahyâyı Şîrvânî (öl. 870/1466), Pîr Sadreddîn-i Hiyâvî (öl. 860/1455), Ahî İzzeddin (öl. 828/1425) ve Ahî Mîrem (öl. 812/1409). (Donuk, 2017, 1/378-379) İbrahim Gülşenî, 1534 yılında, 110 yaşında iken Kahire'de vefat etmiştir. (Hocazâde Ahmed Hilmi, 1322, 7) Kabri, Kahire'deki âsitânenin yanındadır. Vefatı sonrası Gülşeniyye tarikatı, başta oğlu Ahmed Hayâlî (öl. 977/1569) olmak üzere onun halîfeleri tarafından devam ettirilmiş ve Osmanlı topraklarında yayılmıştır.

2.1.1. Eserleri

İbrahim Gülşenî, tasavvuf edebiyatı ve mûsikî alanları başta olmak üzere kültür tarihimiz açısından büyük önem arz eden bir şahsiyettir. Gülşeniyye tarikatının kurucusu, aynı zamanda önemli bir mutasavvıf ve şâirdir. Eserleri, tasavvuf edebiyatının zenginliğini ve derinliğini yansıtan metinlerdir. Gülşenî, şiirlerinde "Heybetî" mahlasını kullanmaktaydı. Dede Ömer Rûşenî'nin mürîdi olduktan sonra şeyhinin kendisine "sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin" demesi üzerine "Gülşenî" mahlasını kullanmıştır. (Kara, 1998, 43) Gülşenî'nin eserleri hem Arapça hem de Farsça dillerinde yazılmıştır ve tasavvufun temel prensiplerini derin bir şekilde ele alır. Onun eserleri, tasavvuf edebiyatında derin izler bırakan, mânevî zenginliği ile öne çıkan çalışmalardır. Eserleri hem Osmanlı dönemi tasavvuf düşüncesinin

¹ Rûşeniyye tarikatı, zamanla iki önemli kola ayrılmıştır: Bunlardan biri, Muhammed el-Hanefî (öl. 935/1528) tarafından kurulan Demirtâşîyye, diğeri ise İbrahim Gülşenî'nin öncülüğünde kurulan Gülşeniyye'dir. 19. yüzyıla gelindiğinde her iki kolun da etkisini yitirdiği gözlemlenmektedir. Ancak, Gülşeniyye'nin etkisi, Hasan Sezâyî (öl. 1151/1738) tarafından kurulan Sezâiyye kolu aracılığıyla devam etmiştir. (Yücer, 2004, 229)

² Kahire'deki Gülşenî Âsitânesi'nde iki önemli isim görev almıştır: İbrâhîm Gülşenî'nin oğlu Ahmed Hayâlî (öl. 977/1569) ve onun oğlu Ali Safvetî (öl. 1005/1597). (Adak, 2008, 124)

anlaşılması hem de genel tasavvuf edebiyatı açısından büyük bir öneme sahiptir. Dîvan edebiyatı içinde önemli bir yere sahip olan Gülşenî'nin şiirlerinde Allah'a olan sevgi, mânevî arayış ve vahdet-i vücûd gibi temalar işlenmiştir.

Tasavvufa dair rubâî ve tuyuğların yer aldığı hacimli eseri Kenzü'l Cevâhir, temel kelâmî meselelerin tasavvufî açıdan ele alındığı 246 beyitlik Kıdemnâme, 196 beyitten oluşan nasihat içerikli Pendnâme, Tahkîkât-ı Gülşenî, Farsça Dîvan, Ma'nevi, Halilî mahlasını kullandığı Arapça Dîvan ve Yûnus Emre (öl. 720/1320) ile Nesîmî (öl. 820/1417) etkisi görülen 1700 beyitlik Türkçe Dîvan adlı eserleri bulunmaktadır. Özellikle Ma'nevi adlı eseri, Gülşeniyye literatürünün önemli eserlerinden biri olup Mevlânâ'nın Mesnevî eserine benzetilmekte ve 25.700 beyitten oluşan Mesnevî'ye nazîre olarak 40.000 beyitten oluşmaktadır. Gülşenî'nin Ma'nevî'yi Diyarbakır'da 10 ayda³ tamamladığı bilinmektedir. (Macit, 2012, 194)

2.2. Tarihsel Süreçte Gülşeniyye Tarîkatı

İslâm tasavvuf geleneği içerisinde saygı gören, etkili ve özgün bir yer edinen Gülşeniyye tarîkatı, İbrahim Gülşenî (öl. 940/1534) tarafından Halvetiyye tarîkatının kollarından biri olarak Mısır-Kahire merkezli kurulmuş bir tarîkattir. Gülşeniyye; tarihsel süreç içerisinde Halep, Şam, Mekke, İskenderiye, Diyarbakır, Urfa, Antalya, İstanbul, Edirne, Bursa gibi pek çok il ve bölgede yaygınlık göstermiş, dergâhlar açmış, ayrı bir ehemmiyete sahip önemli bir tarîkattir. Zaman içerisindeki yaygınlığı ve kitlesel artışlarıyla dikkatleri üzerine çeken Gülşeniyye, mevcut yönetim tarafından bir müddet tâkibât⁴ altında tutulan tarîkatlardan biri olmuştur. Ayrıca itikâdî ve ahlâkî konularda ithamlara mâruz kalarak zındıklık-ilhad şüphelerini de üzerlerinden uzun süre atamayan Gülşenîler, bu süreçte görüşlerini daha dikkatli şekilde neşretmeye çalışmış, şerîat-tarîkat konularında daha dikkatli yaklaşım sergilemiş ve farklı yerlere giderek bu baskılardan uzaklaşmışlardır. Siyâsî otoriteyle birden fazla kez yüzleşme riskiyle karşı karşıya kalan Gülşeniyye'nin 17. asırdaki yoğun

³ 13 ay olarak geçtiği de görülmüştür. (Özaydın, 2009, 366)

⁴ Gülşeniyye tarîkatı'nın temel öğretileri, tasavvufun ana prensiplerine dayanmaktadır. Bu tarîkat, vahdet-i vücûd (varlığın birliği) felsefesini benimsemiştir. Gülşenî'nin şiir ve eserlerinde bu felsefî anlayış sıkça vurgulanmaktadır. Dede Ömer Rüşenî'nin İbnü'l Arabî (öl. 638/1240) sevgisi, dergâhında Fusûsü'l-Hikem okutması, Gülşeniyye mensupları arasında da vahdet-i vücûd anlayışının benimsenmesini sağlamıştır. Bu durum, ulemâ ve yönetim tarafından Gülşenîlerin zındıklık-mülhidlik telakkîleriyle anılmalarına neden olduğu gibi tarîkat mensuplarının bir müddet tâkibât altında kalmalarına da yol açmıştır.

faaliyetlerinin 18. yüzyıl itibarıyla zayıfladığı, hatta yok olma derecesine kadar geldiği görülmüştür. Ancak farklı kolların kurulmasıyla örneğin Hasan Sezâyî (öl. 1151/1738) tarafından kurulan Sezâiyye gibi ikinci kuşak olarak meşrû çerçevede, özellikle Balkanlar tarafında devam edebilmiştir. (İskender Tekin, 2019, 11)

Mevcut literatüre bakıldığında, 15-18. yüzyıl arasında İstanbul'da genel olarak toplamda 10-12 Gülşenî tekkesi olduğu anlaşılmaktadır. (Yücer, 2004, 233) Buna göre 15. yüzyılda 1, 16. yüzyılda 4, 17. yüzyılda 1,⁵ 18. yüzyılda 3 ve 19. yüzyılda 1 Gülşenî tekkesi olduğu belirtilmiştir. (Özcan, 2020, 108) Bir başka istatistiğe göre İstanbul'da 1840'ta 4, 1885'te 4, 1890'da 3, 1910'da 4 ve 1918'de 4 Gülşenî tekkesinin mevcut olduğu bilinmektedir. (Telci, 1994, 200) İstanbul'da 1882 yılında yapılan bir sayımda 260 tekke olduğu, dördünün Gülşeniyye'ye ait olduğu bilinmektedir. (Telci, 1994, 199; Bay, 2004, 18-19)⁶ Bandırmalizâde'nin 1890 yılındaki mukabele günleri listesinde ise bu sayının üçe düştüğü görülmektedir. (Bandırmalizâde, 1307, 16) 1804 yılında İstanbul'da 3 Gülşenî tekkesinin faaliyet gösterdiği ve bunların Hasan Kırîmî, Başçı Mahmud Gülşenî ve Gürcü Ali Efendi tekkeleri olduğu ifade edilmektedir. (Benlioğlu, 2018, 15)

Kaynak taramaları arasında Rif'at Surnâmesi ile Lebîb Surnâmesi'nde Gülşenîlere ait bilgiler bulunabilmiştir. II. Mahmud'un (1808-1839) kızı Mihrimah Sultân'ın (öl. 1254/1838) 1252/1836 yılında, Bahr-i Sefîd⁷ Boğazı Muhâfızı Ferik Mehmed Said Paşa (öl. 1332/1914) ile gerçekleşen evlilik törenine katılan meşâyih silsilesinde Gülşeniyye hakkında birtakım malumatlara ulaşılmıştır. Lebîb Surnâmesi'nde yer alan bu bilgilere göre ilgili törene saat dörtte katılım sağlayan şeyhler içerisinde Gülşenî meşâyih de bulunmaktadır (Arslan, 2011, 98); Başçı Tekkesi şeyhi Rifat Efendi (öl. 1256/1840), Gürcü Ali Efendi Tekkesi şeyhi Ali Efendi (öl. 1262/1846), Hacı Ayas Tekkesi şeyhi Hamdullah Efendi (öl. ?), Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi şeyhi Ahmed Efendi (öl. ?), Dersi'âm Efendi-zâde eş-Şeyh Ali Efendi (öl. ?), Sadık Efendi (öl. ?) ve Müslihiddin Efendi Tekkesi şeyhi Molla Efendi (öl. ?).

⁵ Salih Yılmaz, doktora tezinde bu sayıyı 2 olarak belirtmiştir. (Yılmaz, 2022, 5)

⁶ Yeşim Bay, Bandırmalizâde'nin Mecmûa-yı Tekâyâ'sında 307 tekkenin belirtildiğini ifade ederek tarikatlara göre dağılımını vermiştir. Ancak belirtilen sayıların toplandığında 304 ettiği görülmektedir. (Bay, 2004, 19) Serpil Özcan'ın çalışmasındaki tabloda ise 3 Gülşenî tekkesi geçmektedir. (Özcan, 2020, 66) Böylece sayı 307'ye tamamlanmış olmaktadır. Dolayısıyla burada bir eksiklik yahut yanlış yazım gözükse de Yeşim Bay'ın Gülşeniyye'yi bu sayıya ekmediği anlaşılmaktadır.

⁷ Akdeniz, Ege Adaları.

II. Mahmud'un kızı Saliha Sultân (öl. 1259/1843) ile Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa'nın (öl. 1272/1856) düğün davetlileri arasında da Gülşenî meşâyihine rastlanmıştır. Çadıra davette ikinci gün saat dokuzda Gülşeniyye şeyhleri, hatip, vâiz ve imamları gelmiştir. (Aydın, 2014, 27) Rif'at Surnâmesi bölümünün 299. beyitinde şu ifadeler geçmektedir: “Çâderlere toldı Gülşenîler / Gülşen gibi itdi ol velîler” (Arslan, 1999, 154), ayrıca 302. beyitte Gülşeniyye'ye hizmet vermiş olan Ümmî Sinan tekkesi hakkında “Hep Ümm-i Sinân tarîki geldi / Sa'diyye anun refiki geldi” (Arslan, 1999, 154) şeklinde bir bilgi yer almaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında Gülşenîler İstanbul'da haftanın salı günleri Molla Aşkî ve Gül Câmii'nde, çarşamba günleri ise Haseki'de olmak üzere toplamda 3 mukâbele gerçekleştirmekteydiler. (Aytaş-Çeltik, 2011, 93-95) Buraya kadar ele alınan bilgiler, çalışmanın genel hareket noktasını teşkil etmektedir.

2.3. Gülşeniyye Tarîkatı'nın Tasavvuf Kültürüne Katkıları ve Dergâhlarında Yetişen Önemli İsimler

Gülşeniyye tarîkatı, İslâm tasavvuf geleneğinde mühim bir yere sahiptir ve özellikle Osmanlı dönemi İslâm düşüncesi ve kültüründe önemli iz bırakmıştır. İlk olarak Vahdet-i Vücûd (varlığın birliği) öğretisinin yayılmasındaki etkileri ele alınabilir. Gülşeniyye tarîkatı, Vahdet-i Vücûd felsefesini benimsemiş ve bu öğretinin Osmanlı coğrafyasında yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Gülşenî'nin şiirlerinde ve eserlerinde bu felsefi anlayışa sıkça yer verilmektedir. Vahdet-i Vücûd, Allah'ın mutlak varlık olduğunu ve evrenin her zerresinde O'nun tecelli ettiğini savunan bir tasavvuf anlayışıdır. (Demirli, 2012, 431) Gülşeniyye'nin bu öğretiyi yayması, tasavvuf düşüncesinde derin bir bakış açısının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Gülşeniyye tarîkatı, sanat ve edebiyat alanında da önemli izler bırakmıştır. Şeyh İbrahim Gülşenî'nin yazmış olduğu eserler hem tasavvufî düşüncenin yayılmasında hem de edebî alanda etkili olmuştur. Gülşeniyye'nin mensupları, özellikle dîvan edebiyatında derin izler bırakmış ve tasavvuf şiirlerinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu isimlerin bazılarını aşağıda değinilecektir.

Gülşeniyye, diğer tarîkatlardan farklı olarak ibadet ve zikir uygulamalarında kendine has

yöntemler geliştirmiştir. Bu tarikatın zikirlerinde, Allah'ın isimleri ve sıfatları üzerinde yoğunlaşılmış, aynı zamanda toplu zikir meclisleri düzenlenmiştir. Bu ritüeller, tasavvuf kültürünün bir parçası haline gelmiş ve diğer tarikatlar tarafından da benimsenmiştir. Örneğin Gül'ün hem Kâdirilik'te hem de Gülşenîyye'de önemli bir metafor olduğu görölmektedir: Gülşenî zikirinde dervişler el ele tutuşup zikir halkası oluştururlar, sağdan sola doğru yürürler, sol ayaklarını bu halkanın merkezine atarken bedenlerini öne eğerler, sağ ayaklarını da diğer yöne atarken bedenlerini doğrulturlar, işte bu hareket pembe renkli ve destarlı taçları (Kara, 2010, 584) ile yukarıdan tıpkı bir goncanın açılıp kapanması gibi görünmektedir. (Kara, 1996, 257) İbrahim Gülşenî'nin Ma'nevî'sinde geçen bir beyitte de "Gülşenî dervîşi güldür goncalardır Mevlevî / Bülbül-i şeydâ okur geh Mesnevî geh Ma'nevî" şeklinde de gül benzetmeleri yapılmaktadır. (Konur, 2000, 151)

Gülşenîyye, tasavvuf eğitimi ve insan terbiyesi konusunda da önemli bir rol oynamıştır. Tarikat mensupları, nefis terbiyesi ve mânevî olgunlaşma süreçlerine büyük önem vermiş, Osmanlı toplumu içerisinde sosyal ve kültürel hayata katkı sağlamıştır. Tarikatın dergâhları, sadece dînî bir merkez değil, aynı zamanda birer kültür ve sanat merkezi olarak da işlev görmüştür. Burada yapılan sohbetler, edebî tartışmalar dönemin kültür hayatına önemli katkılar sunmuştur.

Gülşenî tekkelerinde zikir meclislerinin cehrî (sesli) olması dolayısıyla şiir ve mûsikîye ayrı bir önem verilirdi. Mevlevîlikteki besteli âyin ve zikir usulünden ziyade "Gülşenî Savtı" olarak bilinen, kısa güfteli, ağır tempolu ilahiler okunmaktaydı. (Alvan, 1998, 5; Kara, 1996, 257) Bu tekkelerde Türk mûsikîsine nazariyattan bestekârlığa, hânendelikten sâzendeliğe pek çok alanda katkıda bulunan, "Gülşenî bülbülleri" denilebilecek nice önemli zâkirbaşı ve bestekârlar yetişmiştir. (Akpınar, 2004, 120-139) Dolayısıyla Gülşenî dergâhları bir şiir ve mûsikî mekânı olduğu gibi otuzdan fazla şâir ve mûsikîşinasın yetiştiği bir merkez olmuştur. Bu önemli isimlerin her birini burada zikretmek oldukça güçtür. Ancak alanlarında öne çıkan isimlere değinilmiştir.

Gülşenîyye tekkelerinde mûsikî alanında yetişen bazı önemli isimler şunlardır:

1. Hüdâi Çelebi (öl. ?)
2. İstanbullu Derviş Sadâyî (öl. 1065/1655)

3. Kefeli Derviş Abdî (öl. 1107/1695)⁸
4. Ali Şîrûganî (öl. 1126/1714)⁹
5. Edirneli Şâban Dede (öl. 1133/1721)
6. Şeyh Abdülganî Efendi (öl. 1143/1730)
7. Zâkir Mustafa Dede (öl. 1227/1812)¹⁰

Şeyh Ali Efendi Tekkesi şeyhleri arasında yer alan Hacı Hâfız Kemaleddin Efendi (öl. 1332/1914), mûsikî alanında derin bilgi sahibi olan, davudî sesiyle ilâhî, mevlid-i şerîf, durak ve miraciye okuduğu gibi Gülşenî savtlarının tamamını bilen bir Halvetî şeyhidir. (Koç, 2021, 2/773) Balat Sünbülî Tekkesi şeyhlerinden Şeyh Kemal Efendi de dînî mûsikî alanına olan hakimiyetiyle bilinen ve Gülşenî savtlarının tekmiline vakıf olan bir zattır. (Koç, 2021, 2/774)

Şîrûganî Dede, Dede Efendi, Abdülganî olarak da zikredilen; savt, ilâhî, zikir ve besteleriyle döneminin itibarlı bir Gülşenî şeyhi olan Ali Şîrûganî, çok büyük bir şöhrete sahiptir. Hulvî Efendi Tekkesi'nin önemli şeyhlerinden biri olan Ali Şîrûganî, IV. Mehmed (1648-1687) devrinde mûsikî ilminin adeta anne ve babası olarak bilinmekteydi. (Koç, 2021, 4/1825) Bu büyük bestekâr 600'den fazla ilâhî bestelemiştir (Koç, 2021, 4/1826), namaz sonrası tesbihat merasiminde yapılan "mahfel sürmesi" uygulamasını III. Ahmet (1703-1730) döneminde ilk kez uygulayan isim olmuştur. (Koç, 2021, 4/1825)

Türk Edebiyatı'nda ilk Türk tiyatro eserinin İbrahim Şînâsî (öl. 1288/1871) tarafından 1860 yılında yazılan "Şâir Evlenmesi" olduğu bilinmektedir. Ancak Hayrullah Efendi (öl. 1283/1866) tarafından 1844 yılında kaleme alınan, İbrahim Gülşenî ile İbrahim Paşa arasında yaşananların canlandırıldığı "Hikâye-i İbrahim Paşa be İbrahim-i Gülşenî" adlı tiyatro eseri ilk Türk tiyatrosu özelliğini taşımaktadır. Hayrullah Efendi, eserini İbrahim Şînâsî'den 16 yıl önce kaleme almasına rağmen yayımlanmadığı için "Şair Evlenmesi" ilk Türk tiyatrosu olarak geçmektedir. (Zeka, 2015, 1322)

⁸ Derviş Sadâyî ve Derviş Abdî için: "zümre-i dervîşân-ı tarikat-ı mevleviyyedendir" ifadesi geçse dahi böyle olmadığı belirtilmiştir. (Ulusoy, 1949, 43)

⁹ Tekke mûsikîsinin önemli ve meşhur bestekârlarından olan Ali Şîrûganî, Gülşenî tekkeleri arasında yer alan Hulvî Efendi Tekkesi'nde uzun müddet postnişin olarak hizmette bulunmuştur. (Kara, 1996, 257)

¹⁰ Alvan, 1998, 6; Akpınar, 2004, 122-132.

Gülşenî tekkeleri arasında ele alınan Başçı Tekkesi'nde şeyhlik yapan Hâfız Şeyh İsmail Hakkı Efendi (öl. ?) de tiyatro tarihinin ilginç simalarından biridir. Gençliğinde İmam Hakkı, Kavuklu Hakkı, Komik Hakkı ve Yağcı Hakkı olarak da anılan İsmail Hakkı Efendi; zeki, hazırcevap ve nüktedan bir kişiliğe sahipti. (Koç, 2021, 4/1916) İyi bir şekilde devran ettiren, zikirde büyük hakimiyet gösteren İsmail Hakkı Efendi, vekaletle idare edilen meşihat görevinden ayrılarak ilginç bir şekilde eğlence ve keyif hayatına dalmıştır. (Koç, 2021, 4/1916) Nükteye müsait olan yapısı, onu sahnelere çıkarmış ve kısa sürede şöhreti artarak turneler yapmıştır. (Koç, 2021, 4/1916)

Şiir alanında yetişen bazı önemli isimle şunlardır:

1. Usûlî (öl. 945/1538-39)
2. Yusuf Sinâneddîn-i Sîneçâk Efendi (öl. 953/1546-47)
3. Ahmed Hayâlî (öl. 977/1569)
4. Za'fî-i Gülşenî (öl. 974-978/1566-1570)
5. Hasan Zarîfî Efendi (öl. 977/1569)

Dîvan şâiri Usûlî, Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. 15. yüzyılda yaşayan ve Osmanlı edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen bir şâirdir. Asıl adı Abdullah'tır ve Usûlî mahlasını kullanmıştır. (Kaya, 2012, 213) Usûlî, İbrahim Gülşenî'nin etkisi altında kalarak onun yanına Mısır'a gitmiş, burada tasavvufi eğitimini sürdürerek şeyhinin vefatının ardından memleketine dönerek Rumeli'de Gülşenîlik tarikatını geniş kitlelere yaymak için çaba göstermiştir. (Kaya, 2012, 213) Dîvan, Kırk Hadis Derleme ve Tercümesi, Miraciyye ve Şehr-rengiz adlı eserleri bulunmaktadır.

Vardar Yenicesi'nde dünyaya gelen ve 15. yüzyılda yaşamış olan dîvan şâiri Yusuf Sinâneddîn-i Sîneçâk Efendi, ilim tahsili sonrasında Mısır'da İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiş, onun sohbetinde ve hizmetinde bulunmuştur. (Adak, 2008, 110) İçinde bulunduğu feyiz ile Hicaz, Mısır ve Kudüs gibi pek çok Arap ülkesini ziyaret etmesinin ardından Mevleviyye yoluna bağlanarak Edirne Mevlevî dergâhında, sonrasında İstanbul Söğüt Mahallesi'nde irşad faaliyetini tamamlamıştır. (Adak, 2008, 112) Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevi, Müntehabat-ı Rababnâme, Nazîre-i Muhammediyye adlı eserleri bulunmaktadır. Ahmed Hayâlî, Gülşeniyye tarikatının kurucusu İbrahim Gülşenî'nin oğlu ve halîfesi olarak bilinen önemli bir tasavvuf büyüğüdür. (Erk, 1954, 155) Babası İbrahim Gülşenî'den yoğun

bir tasavvuf eğitimi almış ve Gülşeniyye tarikatının temel prensiplerine derinlemesine hâkim olmuştur. İbrahim Gülşenî'nin vefatından sonra, onun halîfesi olarak tarikatın başına geçmiş ve babasının mânevî mirasını sürdürmüştür. Eserleri olarak Dîvan'ı ve Mevlîd'i olduğu bilinmektedir.

Za'fî-i Gülşenî ise Gülşeniyye tarikatının 15. yüzyılda yaşamış en önemli şairlerinden biri olup aynı zamanda bir Gülşenî halifesi olan, pek çok şâir ismi Gülşenîlik ile tanıştıran, hem mensur hem de manzum eserler kaleme alan önemli isimlerinden biridir. (Adak, 2006, 33) Türkçe Dîvan'ı ve Farsça Dîvançe'si bulunmaktadır.

Yalnızca mûsikî ve şiir alanlarında değil, örneğin saatçilik gibi farklı alanlarda da yetkin isimler bu tekkelerden geçmiştir. Bu isimlerden biri, saat imal eden ve II. Mahmud'un muvakkiti olan Ahmed Gülşeniyyü'l-Mevlevî'dir (öl. ?). (Yücer, 2004, 852; 78; Küçük, 2006, 527) Ancak kendisi hakkında pek malumat bulunamamıştır.

İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a halîfe olarak layık gördüğü Hasan Zarîfî Efendi, Gülşeniyye'nin İstanbul sürecinde önemli bir yere sahip olduğundan aşağıda ayrı bir başlık halinde ele alınmıştır.

Gülşeniyye, Mevleviyye tarikatının izlerini taşıyan ve ondan büyük ölçüde etkilenen bir tarikattir. Gülşenîlik ile Mevlevîlik arasındaki bu yakınlığa da kısaca değinmek gerekir. Türk mûsikîsinin özellikle Mısır ekseninde yayılmasında Gülşeniyye ve Mevleviyye tarikatlarının konumları ayrıdır. (Ergun, 1942, 26) Gülşenî dergâhlarında dînî eserlerin yanı sıra farklı eserlerin de meşk edildiği söylenebilir. (Demir, 2010, 374) Mevlânâ'nın İbrahim Gülşenî'yi müjdelediğine dair yazılan menkıbe, Gülşenî'nin Mısır'daki âsitânesinde Mevlevîlere tahsis ettiği odalar, zikir, ritüel ve kıyafetlerindeki müşterek unsurlar, bu iki tarikatın birbirlerine olan muhabbet ve bağın oldukça güçlü olduğunun bir göstergesidir. (Kunt, 2015, 6) Mevlânâ ve Mevlevîliğin Gülşenî şâirler üzerindeki etkisi, oldukça kapsamlı bir konudur. İbrahim Gülşenî'nin Mevlevîliğe duyduğu büyük muhabbet, kendisi hayatta iken olduğu gibi vefatından sonra yetişen genç şâirlere de tesir etmiştir. Usûlî ve Za'fî-i Gülşenî aracılığıyla Gülşenîlikle tanışan ve istifade eden Garîbî Çelebi (öl. 927/1520) (Adak, 2008, 114), Günâhî (öl. 988/1580) (Adak, 2008, 118), Derûnî (öl. 992/1584-994/1586) (Adak, 2008, 120), Gülşenî halifesi Za'fî-i Gülşenî'nin kendilerinden terbiye aldığı Şâhidî Dede (öl. 957/1550)

(Adak, 2008, 116), Şuhûdî Dede (öl. 1000/1591) ve Derviş Arşî (öl. 1000/1591) (Adak, 2008, 122), Kahire'deki Gülşenî âsitânesinde görev yapmış olan Bekayî (öl. 1000/1591) (Adak, 2008, 123), Vehbî (öl. 1112/1700) (Adak, 2008, 125), Hasan Sezâyî ile olan dostlukları hasebiyle Enis Receb Dede (öl. 1147/1734). (Adak, 2008, 127) Gülşeniyye ile irtibat kurmuş olan Mevlevî şâirler arasındadır.

Özetle, Gülşeniyye tarîkatı tasavvuf düşüncesinin derinleşmesi, edebî-sanatsal faaliyetlerin gelişmesi ve ibadet-zikir uygulamalarının yaygınlaşmasında tasavvuf kültürüne önemli bir zenginlik katmıştır.

2.4. İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a Geliş Süreci

İstanbul'un ilk Gülşenîhâneleri ele alınırken bu tekkelerin kuruluşuna kadar gerçekleşen birtakım olayların da zikredilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu başlık altında İbrahim Gülşenî'nin Kanûnî (1520-1566) tarafından Dersââdet'e davet edilmesindeki arka plana genel hatlarıyla değinilecektir.

Tarîkatlar devlet ile toplum arasında bir köprü işlevi görmektedir. Ancak tarîkatların siyâset ile anılması geçmişte olduğu gibi bugünün de temel meselelerinden biridir. Tarihe bakıldığında şeyhlerin ve tasavvuf büyüklerinin devlet ricâli ile iyi geçindikleri ancak bu durumu seviyeli bir ölçüde tutarak politik konularda yer almamaya çalıştıkları görülmektedir. Bunda özellikle “Kurb-i sultân âteş-i sûzandır” ifadesinde belirtildiği üzere “sultâna yakın olmak yakıcı ateştir” (Demirci, 2009, 654), “şöhret afettir” yaklaşımlarının ve hakikat ehli ilkelerine zarar getireceği düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. Burada idare-şeyh ilişkilerine kısaca değinmemizin nedeni, bu meselenin bir yansımasını İbrahim Gülşenî'nin İstanbul sürecinde, özellikle devlet ricâlinden mürîdlerinin dikkat çekmesi ve İbrahim Paşa ile yaşanmış olan hâdiselerde görececek olmamızdır.

Tarîkatlar 15. yüzyıldan itibaren iktidar ile halk arasındaki ilişkiyi dengede tutabilen ve toplumsal hayatı şekillendiren önemli kurumlardan biri olmuştur. (Işın, 1999, 453) Ancak sûfilerin devlet erkânına yakınlıkları, birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Dönemin dikkat çekici meseleleri, bu yakınlıklardan dolayı ulemâ tarafından yöneltilen sert eleştiriler, şerîata aykırı davranışlar, vahdet-i vücûd anlayışının umûma yayılması ve itimâdı

artan şeyhlerin kitlesel hareketliliği üzerinedir. (Arı, 2005, 21) Gülşeniyye tarafındaki durum şöyle ele alınabilir: Yavuz Sultân Selim'in (1512-1520) Mısır'ı ilhâkı sonrasında İbrahim Gülşenî'yi ziyarette bulunması ve Müeyyide Câmî yanındaki arazinin Gülşenî'ye bağışlanmasıyla Mısır'daki faaliyetleri daha da artmaya başlar. Böylece süreç içerisinde devlet ricâlinde, beylerde, sipahi ve yeniçeriler gibi ordu mensupları arasında itimâdı artarak müridleri çoğalmış ve kısa sürede yaygınlık kazanmıştır.¹¹ Mısır'da huzursuz ortamın oluşmasına neden olan, dönemin istiklâl mücâdelesi olaylarında da Gülşenî'nin sağlam bir duruş sergilediği görülmektedir. Dolayısıyla bu durum da Gülşenî'nin itimâdını güçlendiren ayrıntılardan birisi olmuştur.

İbrahim Gülşenî'nin şöhretinin Kanûnî döneminde artış gösterdiği ve Gülşenîliğin bu dönemde hızla yayıldığı görülmektedir. İstanbul sürecini etkileyecek olayların ilk kıvılcımı, Mısır'ın tüm âsâyîşini sağlamak üzere 931/1525 yılında Kanûnî tarafından gönderilen, şehrin yeni beylerbeyi İbrahim Paşa ile başlamıştır. İbrahim Paşa ile Gülşenî arasındaki güvensizlik, daha ilk günlerden başlamış, öyle ki İbrahim Paşa'ya Gülşenî ile dostluğun, ikili ilişkilerin iyi tutulması tavsiyeleri verilmiş olsa dahi bu süreçte aksi davranmıştır. Bu durum, İbrahim Paşa'nın bizzat Gülşenî tarafından olmayıp oğlu Ahmed Hayali (öl. 977/1570) tarafından ziyaret edilmesine (Azamat, 2000, 21/303) ve Gülşenî tarafından önceki beylerbeyi Çoban Mustafa Paşa'ya (öl. 935/1529) gösterilen hürmetin aynı şekilde kendisine uygulanmamasına neden olmuştur. (Koç ve Tanrıverdi, 2014, 24) Sadrâzam İbrahim Paşa için hazmedilmesi zor olan böylesi yaklaşımlar, Gülşenî'yi töhmet altında bırakmaya kadar götürmüştür. Gülşeniyye tarîkatı mensuplarında vahdet-i vücûd anlayışının benimsenmesi, âlimler ve yönetim tarafından zındıklık-mülhidlik ile itham edilmelerine neden olmuş, (Kara, 1996, 14/258; Tek, 2016, 349) Mısır halkının Gülşenî'ye tabi olması ve kitlesel artışın ileride bir isyan hareketi yahut saltanat meselesine dönüşebileceği iddiasıyla (Konur, 2000, 125-126; Kılıç, 2004, 212; 491) Kanûnî'ye şikâyetle bulunulmuştur.

İbrahim Gülşenî'nin Kanûnî tarafından İstanbul'a davet edilişi (Donuk, 2017, 1/394; Tek, 2016, 349) genel olarak bu olaylar silsilesi ile başlar. Böylece Sadrâzam İbrahim Paşa tarafından töhmet altında bırakılan ve hakkında olumsuz kanaat oluşan Gülşenî, yanında

¹¹ İbrahim Gülşenî'nin orduda itimâdının artması: Akkoyunlu Devleti'nin en güçlü hükümdarı olarak bilinen Uzun Hasan'ın (öl. 882/1478) oğlu Sultân Yâkub'un (öl. 896/1490) Gülşenî'yi askerinin maneviyatını yükseltmek için savaflara götürmesine bağlanabilir. Bu durum, onun ordu ile olan yakınlığının en önemli örneklerindedir.

oğlu Ahmed Hayali (Azamat, 2000, 21/303) ve Hasan Zarîfî Efendi¹² (öl. 977/1569) refâkatinde deniz yoluyla Dersâdet'e getirilir. Söz konusu şunu belirtmek gerekir: "Bazen devlet ricâli arasında hasetlik sebebiyle şeyhlere haksızlık edildiği de görülmekteydi. Böyle bir vaka Şeyh İbrahim Gülşenî'nin başına gelmiştir". (Özsaray, 2018, 131) Öyle ki Sadrâzam İbrahim Paşa, altı ay boyunca İstanbul'da ikâmet eden Gülşenî'yi Kanûnî'ye bildirmemiştir. (Özsaray, 2018, 131) Ancak Gülşenî, bazı müridleri ile geldiği İstanbul'da ilerleyen yaşına,¹³ âmâ gözlerine rağmen sohbetlerine devam eder, burada da sevilerek çok sayıda müride ulaşır. İbrahim Paşa, delil elde edebilmek üzere Gülşenî'yi bir müddet tâkibât altında tutarak sohbetlerini dinlettirir. Bu üstü kapalı soruşturma sürecini Kemalpaşazâde¹⁴ (öl. 940/1534) gibi ulemâdan birkaç isim takip eder. Somut bir delilin bulunamamasıyla yapılan iddiaların asılsız olduğu, Gülşenî'nin herhangi bir tehlike arz etmediği anlaşılır. Soruşturma ardından Kanûnî ile görüşme gerçekleştirilir. (Öngören, 2015, 77) Burada belirtmek gerekir ki İbrahim Paşa, bu görüşme esnasında dahi evham edebilmiş, Gülşenî'ye farklı ittifaklar içerisinde -Acemler ile- olduğuna dair birtakım tuzak sorular yöneltebilmiş (Öngören, 1999, 491-492), Gülşenî'nin Mısır'a dönüşüne izin verilmemesi gerektiğini, pâdişaha büyü yapılabileceğinden endişe ettiğini öne sürebilmiştir. (Emre, 2012, 71)

Kanûnî tarafından İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'da olduğunun öğrenilmesi olayı da ilginçtir. İbrahim Paşa, şeyh hakkında olumsuz bir durum bulamaması ardından onu pâdişah ile görüştürmeden Mısır'a göndermek istemiştir. (Vassâf, 2015, 155; Azamat, 2000, 21/303) Fakat İbrahim Gülşenî iyice yaşlanmış ve gözleri görmez hâlde müridleriyle bir ziyarette iken Kanûnî, Eyüp Sultân'da (Koç ve Tanrıverdi, 2014, 24) çıkmış olduğu bir ziyaret esnasında gördüğü zâtın İbrahim Gülşenî olduğunu öğrenir. Tasavvufa yatkınlığı ve tarikat şeyhleriyle kurduğu samimi ilişkileriyle bilinen Kanûnî, şeyhin İstanbul'da olduğunu kendisine haber vermeyen İbrahim Paşa'ya çok kızmış, hatta azarlamıştır. (Vassâf, 2015, 156; Özsaray, 2018, 131) Kendisi de Gülşenî olan Osmanzâde Hüseyin Vassâf (öl. 1348/1929) da Sefîne-i Evliyâ'sında bu haber verilmemesi durumundan yakınmaktadır. Dersâdet'e gelen Gülşenî'nin vakit namazlarını cemaatle kılmasına ve halk arasında gelişinin duyulmasına rağmen pâdişahın neden altı ay sonra haber aldığını, bu süreç zarfında neden Gülşenî'nin durumu ile ilgili bir bilgi alınmadığını sorar. (Vassâf, 2015, 155) Hasılı

¹² İstanbul'a geldiğinde 59-60 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. (Kunt, 2015, 5)

¹³ Seksen yaşını geçtiği belirtilmektedir. (Emre, 2012, 71)

¹⁴ İstanbul'a halife bırakılacak olan Hasan Zarîfî Efendi, Gülşenî'nin soruşturmasında yer alan Kemalpaşazâde'nin talebesidir.

“İbrâhim Paşa'nın Osmanlı tarihinde azametinin feci akıbeta müncer olması, bütünüyle Gülşenî'yi karşısına almasına tahmil edilir”. (Koç ve Tanrıverdi, 2014, 25)

Süreç içerisinde yaşanan hâdiseler İbrahim Paşa'nın umduğu gibi olmamış, bilakis Kanûnî İbrahim Gülşenî ile gerçekleştirmiş olduğu görüşmede kendisinden etkilenmiştir. Kanûnî, tahtaya dönen sineden taht arzusunun olamayacağını belirten Gülşenî'ye (Öngören, 1999, 491) İstanbul'da kalması teklifinde bulunur. Ancak Gülşenî, yaşının ilerlediğinden dolayı teklifi kabul edemeyerek Mısır'a dönmek istediğini belirtir. Her ne kadar İstanbul'da iyi karşılanırsa da buradaki yaşamdan uzaklaşmakta ve Kahire'ye dönmede oldukça isteklidir. (Emre, 2012, 47) Gülşenî'nin bu teklife sıcak bakmamasının nedenlerinden biri de İstanbul'da sıkılmış olmasıdır. (Özсарay, 2018, 132; Emre, 2012, 47) Çünkü kıskançlık, haset ve dedikodu olayları burada da kendisini bırakmamıştır. Bunun üzerine Kanûnî, kendisinden bir halife bırakmasını temennî eder ve bu isteği üzerine İbrahim Gülşenî, İstanbul'da halîfesi olarak Hasan Zarîfî Efendi'yi bırakır. (Kunt, 2015, 5) Gülşenî'nin Hasan Zarîfî Efendi'yi İstanbul'da bırakması, Kanûnî'nin desteğine karşı bir iltifat olarak görülmektedir.

2.5. İstanbul'un İlk Gülşenî Halîfesi: Hasan Zarîfî Efendi

Hasan Zarîfî Efendi, 875/1470-71 yılında Yunanistan'ın kuzeydoğu kesiminde yer alan Siroz (Serez) şehrinde doğmuştur. Genç yaşta ilme olan ilgisi nedeniyle eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. Burada, döneminin en büyük Osmanlı alimlerinden biri olan ve "İbn-i Kemal" olarak da bilinen Kemâlpaşazâde'nin talebesi olma şerefine erişmiştir. (Yılmaz, 2022, 29) Kemâlpaşazâde'nin derin bilgi birikimi ve öğretisi, Hasan Zarîfî Efendi'nin gelişiminde büyük bir rol oynamıştır. (Büyükköçak, 2006, 4) Ancak Hasan Zarîfî Efendi'nin ilmi çalışmalarının yanında tasavvufa olan ilgisi de zamanla artmış, bu alandaki derinlemesine araştırmaları ve mânevî mücâhedeleri sayesinde tasavvuf yolunda önemli bir mertebeye ulaşmıştır.

Hasan Zarîfî Efendi, tasavvuf alanındaki icâzetini aldıktan sonra, Osmanlı'nın önemli merkezlerinden biri olan Bursa'da inşâ edilen bir dergâhta ilim ve irşâd vazifesine geçmiştir. Burada hem ilmi faaliyetlerini sürdürmüş hem de tarîkat mensuplarına rehberlik ederek mânevî yolculuklarına ışık tutmuştur. Hasan Zarîfî Efendi'nin tasavvuf yolculuğu, hac

vazifesi sırasında Kahire’de dönemin büyük mutasavvıflarından biri olan İbrahim Gülşenî ile tanışmasıyla yeni bir yön kazanmıştır. (Büyükköçak, 2006, 4) Gülşenî’nin sohbetlerinden derinlemesine etkilenen Zarîfi Efendi, ona bağlılık göstermiş ve zaman içerisinde Gülşenî tarafından halîfe olarak atanacak kadar güven ve saygı kazanmıştır. Bu bağlamda, İstanbul’da Gülşeniyye tarikatını temsil etmek ve bu tarikatın öğretilerini yaymak üzere görevlendirilmiştir. (Kunt, 2015, 5)

Hasan Zarîfi Efendi’nin hayatında en çok etkilendiği ve örnek aldığı kişi şüphesiz ki şeyhi İbrahim Gülşenî olmuştur. Gülşeniyye tarikatının İstanbul’daki önemli merkezlerinden biri haline gelen Durmuş Dede Tekkesi’ni kuran Hasan Zarîfi Efendi, bu tekkenin 41 yıl boyunca şeyhliğini yapmıştır. (Maden, 2022, 272) Bu süre zarfında tekke, Gülşeniyye tarikatının İstanbul’daki merkezi olarak işlev görmüş ve Zarîfi Efendi’nin rehberliğinde birçok derviş yetişmiştir. 977/1569-70 yılında vefat eden Hasan Zarîfi Efendi’nin ardından Durmuş Dede Tekkesi Osmanlı döneminde önemini sürdürse de zamanla kamulaştırma (istimlâk) çalışmaları sonucunda kaldırılmış, tekkenin yanında bulunan türbe ise yol genişletme çalışmaları nedeniyle yıkılmıştır. Dolayısıyla bu yapılar günümüze ulaşamamıştır. (Demirel İşli, 1998, 54, 226)

Hasan Zarîfi Efendi, Mevlevî tarikatına mensup olmamasına rağmen birçok Gülşenî dervişi gibi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ye (öl. 672/1273) büyük bir sevgi ve hürmet beslemiştir. Bu sevgi ve hürmetin en somut örneği olarak Hasan Zarîfi Efendi’nin Mevlânâ’nın ünlü eseri Mesnevî’ye duyduğu derin ilgi ve bu eseri şerh etme çabası gösterilebilir. Bilinen tek eseri olan, "Kâşif al-Esrâr ve Matla’ al-Envâr" adlı bir Mesnevî şerhi kaleme alan Zarîfi Efendi, bu eseri Kanûnî Sultân Süleyman döneminde yazmıştır. Şerhinde Mesnevî ile Mevlânâ’nın mânevî öğretilerine sıkça vurgu yaparak bu iki eserin tasavvufi düşünce ve ahlaki değerler üzerindeki önemini vurgulamıştır. (Kunt, 2015, 18)

İbrahim Gülşenî’nin, Mevlânâ’nın Mesnevî’sine nazîre olarak kaleme aldığı "Ma’nevî" adlı eseri gibi, Hasan Zarîfi Efendi de Mevlevîlik’ten etkilenerek bu şerhi kaleme almıştır. Farsça olarak yazılan bu eser, Mesnevî’nin tüm beyitlerini kapsamamakla birlikte, yalnızca ilk 143 beytin şerhi üzerine odaklanmıştır. Hasan Zarîfi Efendi, eserin tüm ciltlerinin şerhini yazmanın oldukça zahmetli bir iş olacağını ve ömrünün bu görevi tamamlamaya yetmeyeceğini düşünerek, sadece ilk beyitlerin açıklığa kavuşturulmasının yeterli olacağını

belirtmiştir. (Kunt, 2015, 18)

2.6. İstanbul'da Gerçekleşen Yangın ve Depremlerin İlk Gülşenîhânelere Etkisi

İstanbul'da yaşanan yangın ve depremler, şüphesiz şehrin kültürel, sanatsal dokusunda derin izler bırakmıştır. İncelemelere göre 1500'lü yıllarda Osmanlı dönemi İstanbul'unda küçük çapta bir deprem yaşanmış, bazı surlar ve binalar yıkılmıştır. Ancak 1509 tarihinde meydana gelen depremin şehrin büyük bölümünü yıkan bir felaket boyutunda olduğu, halk arasında küçük kıyamet (kıyamet-i suğrâ) olarak anıldığı bir deprem olmuştur. (Angell, 2015, 1/513; Ürekli, 2010, 103) II. Bayezid (1481-1512) dönemine tekabül eden ve döneminin en önemli olayı olan depremin 14 Eylül 1509 tarihinde başladığı söylenebilir. (Genim, 2012, 285) Bu deprem ile ilgili arşiv kayıtlarının pek olmadığı gibi hangi gün ve aya tekâbül ettiğine dair 25 Rebûlâhîr, 26 Cemâziyelevvel şeklinde farklı görüşler de bulunmaktadır. (Ürekli, 2010, 103) Tahribatı oldukça fazla olan bu deprem, artçı sarsıntılarla belirli aralıklarla¹⁵ bir müddet devam etmiştir. (Angell, 2015, 1/514) Bu süreçte 109 câmi ve mescidin, 1070 evin de zarar gördüğü bilinmektedir. (Genim, 2012, 286) Ele alınan tekkelerin kuruluş tarihleri 15. yüzyıl ve sonrasını kapsadığından dolayı bu yüzyıldaki depremlere bakıldığında şehirde artçılar yaşandığı gibi 1556, 1577, 1597 yıllarında da küçük çapta depremler hissedilmiştir. (Angell, 2015, 1/514) İbrahim Gülşenî tarafından İstanbul'a halife olarak bırakılan Hasan Zarîfi Efendi, ilk iş olarak bir tekke tesis etmiştir. İstanbul'un ilk Gülşenîhânesi, aşağıda detaylarıyla birlikte ele alınmıştır. Ancak bu başlık altında kendisine değinilmesinin nedeni: elde edilen verilerden hareketle Hasan Zarîfi Efendi'nin kurmuş olduğu yapının süreç içerisinde gerçekleşen artçılar ile yıkılmış olabileceği ihtimalidir.

İstanbul'un yapısına büyük etki eden 1509 depreminden sonra bu kez ahşap konut yapılaşması artış göstermiş, bu da süreç içerisinde yangın vakalarının artmasını tetiklemiştir. (Genim, 2012, 286; Başar, 2009, 95) İstanbul'da gerçekleşen yangınların temelinde; yaygın olarak kullanılan ahşap mimarisi, poyraz gibi sert esen rüzgar sıklığı ve söndürme işlemlerindeki yetersizlikler öne çıkmaktadır. İncelenen birtakım tekkelerde yangınlardan etkilenme görülmesi, bu yangınlarda kasıtlılık, kundaklama olaylarının olma ihtimalini de düşündürmüştür. Ancak yangınların başlangıç noktalarının bizâtihi ilgili tekkelerde olmadığı, öyle ki bazen bir semti etkileyebilecek nitelikte büyüklüğe ulaşabilen yangınların

¹⁵ 45 gün boyunca. (Genim, 2012, 285-286)

olması bu ihtimali zayıflatmıştır. Yapılan araştırmalar, tekkelerin srec içerisinde devam eden yangın vakalarından sıklıkla etkilendiğini göstermektedir. Örneğin İstanbul’un ikinci Glşenihânesi denilebilecek Muhsine Hâton Tekkesi’nin bulunduğu Kumkapı semtinde 1645, 1660 yıllarında büyük ölçüde tahrip eden yangınların meydana geldiği (Türker, 2019, 14), 1682 yılında câminin yakınında bir yangının çıktığı (Yıldız, 2015, 1/496), 8 Mart 1688 gecesi Balıkpazarı Kapısı’ndan başlayan ve yaklaşık 1.500 ev ile 5.000 dükkanı yok eden bir yangının câminin çevresine de zarar verdiği (Yıldız, 2015, 1/497) bilgileri bulunmaktadır. “22 Temmuz 1719 gecesi Gedikpaşa’da çıkan yangın evlerin birbirine yakınlığı sebebiyle genişlemiş, bundan bir yıl önce Kumkapı’da yanmış ve henüz yapılmış olan İbrahim Paşa Câmi diğer muhtelif yerlerle birlikte bu yangında tekrar yanmıştır”. (Yıldız, 2015, 1/500) Buradan hareketle Muhsine Hâton Tekkesi’nin 1718 yılında yandığı, tekrar onarılmasının ardından çok vakit geçmeden 1719 yılındaki yangından da etkilendiği anlaşılmaktadır. Semt, aynı sıkıntılarını 18. yüzyıl ve sonrasında da yaşamaya devam etmiştir. Dolayısıyla bu durum sadece Kumkapı zeline olmayıp diğer semtlerde ve diğer tekkelerin tarihlerinde de görülebilmektedir. Örneğin 19. yüzyılın sonlarında İstanbul’da çıkan büyük bir yangının, “tekkeler diyarı” olarak da bilinen Cihangir semtindeki neredeyse tüm tekkeleri yok ettiği bilinmektedir. (şalgamcıoğlu, 2005, 20) İstanbul’da meydana gelen bu yangınlara Ek 30’da belirtilen harita ile bakıldığında durum daha net anlaşılmaktadır. Meşrûtiyet’in ilanı sonrasında İstanbul’da meydana gelen yangınların belirtildiği harita incelendiğinde tarihi yarımadaadaki yoğunluk dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yangınlar, Gülşenî tekkelerinin faaliyetlerine devam edememesinde önemli bir unsur olmuştur denilebilir. (Yücer, 2004, 233) Tüm bu unsurlar, “Anadolu’nun salgını, İstanbul’un yangını” dzgsn bizlere tekrar hatırlatmaktadır. Buna ek olarak şehirde imar faaliyetlerinin de ayrı bir problem oluşturmaya devam ettiğini belirtmek gerekir.

3. İSTANBUL'DAKİ GÜLŞENÎ TEKKELERİ

Yapılan taramalar sonucunda 15-18. yüzyıllar arası İstanbul'da Gülşeniyye tarikatına hizmette bulunan tekkeler, binâ edildikleri yüzyıllar dikkate alınarak bu bölümde sunulacaktır.

3.1. 15. Yüzyılda Kurulan Tekkeler¹⁶

15. yüzyıl İstanbul'unda Gülşeniyye tarikatına toplamda 6 tekkenin hizmet verdiği tespit edilmiştir. Bu tekkeler sırasıyla; Sofular Tekkesi, Durmuş Dede Tekkesi, Muhsine Hâtun Tekkesi, Ümmî Sinân Tekkesi, Şeyh Ali Efendi Tekkesi ve Başçı Tekkesi şeklindedir.

3.1.1. Sofular Tekkesi (Fatih, İskender Paşa)

Şeyh Hâfız Tekkesi, Ekmel ve Süleyman Ekmeleddin Tekkesi olarak da zikredilen Sofular Tekkesi, Fatih ilçesinin İskender Paşa Mahallesi, Sofular caddesinde, 2004 ada, 8 parselde¹⁷ bir Halvetî tekkesi olarak kurulmuştur. (Demirel İşli, 1998, 56; Koç, 2021, 3/1442; Korkusuz, 2016, 529) İstanbul'un en eski Halvetî tekkelerindedir. Bugün hazîresinde yer alan bilgilendirme metninde bu tekkenin bânîsinin Şeyh Süleymân-i Rûmî, vakfiyesinin ise 916/1504 olduğu yazmaktadır. Şâbânî, Sünbülî olarak da geçen tekkenin (Korkusuz, 2016, 529) 19. yüzyılın ilk yarısında bir dönem Gülşenîliğe -Gürcü Şeyh Ali Efendi'nin (öl. 1187/1773) halîfelerinden Şeyh Hâfız Mustafa Efendi ile (öl. 1205/1791) (Koç, 2021, 3/1442; Tanman, 1994, 7/25; Akpınar, 2004, 64)- ve Halvetîliğin Geredevî¹⁸ koluna -Şeyh Ömer Fuâdî Efendi ile (öl. 1273/1857) (Tanman, 1994, 7/25)- hizmet ettiği bilinmektedir. (Tanman, 1994, 7/7) Tanman'a göre muhtemelen 17. yüzyılda Sinânîliğe bağlanarak Şeyh Müstakim Efendi (öl. 1121/1709) postnişinliğinde devam etmiştir. (Tanman, 1994, 7/7) Âyin günlerinde cuma-pazar şeklinde değişiklikler görünmektedir. Bu durum tekkenin

¹⁶ “Durumu Belirsiz Olan Tekkeler” bölümünde ele alınan Raûfî Tekkesi de 15. yüzyılda inşa edilmiştir. Ancak ilgili tekke hakkında Gülşenîliğe dair detaylı bir bilgi bulunamadığından bu başlık altında yer verilmemiştir.

¹⁷ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ve verilerin uyduğu görülmüştür. Arazinin niteliği “Müştemilât Mesdut Sofular Tekkesi” olarak geçmektedir.

¹⁸ Halvetîliğin Geredevî kolu Geredeli Halil Efendi (öl. 1259/1843) tarafından kurulmuştur. Geredeli Halil Efendi, Halvetî-Şâbânî tarikatı şeyhi olarak Gerede'de kurduğu tekkede 36 yıl irşad faaliyetinde bulunmuş ve burada vefat etmiştir. Oğlu Mustafa Rûmî (öl. ?), babasının 12 tarikatın piri olduğunu ve Halvetiyye'yi Gerede'den yaydığını belirtmiştir. Geredeli Halil Efendi'nin irşad faaliyetleri için İstanbul'a giden halifeleri de olmuştur. Halîfelerinden Ömer Fuâdî Efendi, İstanbul'da Aksaray Sofular'daki Ekmel Tekkesi'ni Şâbânî Tekkesi'ne dönüştürmüştür. (Yücer, 2020, 474)

meşihat değişikliğinden kaynaklanmaktadır denilebilir. (Korkusuz, 2016, 529; Tanman, 1994, 7/7).

Yapının 1327/1909'de Evkaf Nezâreti tarafından tekrar yaptırıldığı, yatılı Kur'ân kursu olarak kullanıldığı bilinmektedir. (Demirel İşli, 1998, 56) Tevhidhânesi ahşaptandır. Hücreler günümüze ulaşmamış olup mezarlığı mevcuttur. (Demirel İşli, 1998, 56)¹⁹

Tekkenin meşâyih silsilesi şu şekildedir:²⁰

1. Şeyh Süleymân-i Rumî (öl. 9...?)
2. Şeyh Ekmeleddin Efendi (öl. 985/1577)
3. Rusçuklu Şeyh Mustafa Beşânî (Beyânî) Efendi (öl. 1006/1597)
4. Koğacızade Şeyh Mehmed Efendi (öl. 1026/1617)
5. Mehmed Müstakim Efendi'nin (öl. 1121/1709)
6. Şeyh Hafız Mustafa Efendi (öl. 1205/1791)²¹
7. Mudanyalı Şeyh Yakub Efendi (öl. 1223/1808)
8. Şeyh Mehmed Nureddin Efendi (öl. 1265/1849)
9. Şeyh Ömer Fuadî Efendi (öl. 1273/1857)
10. Şeyh Abdullah Rüşdî Efendi (öl. 1298/1881)
11. Şeyh Yakub Efendi (öl. 1320/1902)
12. Şeyh Mehmed Salahaddin Efendi (öl. ?)²²

3.1.2. Durmuş Dede Tekkesi (Beşiktaş, Rumeli Hisarı)

Şehrin ilk Gülşenîhânesi olan Durmuş Dede Tekkesi, 15. yüzyılda tarîkatın kurucusu ve pîri İbrahim Gülşenî tarafından halîfe bırakılan Hasan Zarîfî Efendi öncülüğünde kurulmuştur. Kaynaklarda Ali Baba Tekkesi (Donuk, 2017, 1/680; Demirel İşli, 1998, 54) olarak da zikredilen tekke, Hasan Zarîfî Efendi tarafından 935/1528-29'da İstanbul'un Beşiktaş semtinin Rumeli Hisarı, Bebek Mahallesi'nde 73 ada, 65 parselde (Korkusuz, 2016, 23;

¹⁹ Sofular Tekkesi'nin mimari özelliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Tanman, 1994, 7/24-25.

²⁰ Listeye ek olarak Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümâyûn'a davet edilen zâtlar arasında "Sofular'da Şeyh Ekmel Tekyesi şeyhi İzzet Efendi" ismi de geçmektedir. (Arslan, 2011, 97)

²¹ Balat ile Eğrikapı arasında yer alan Gülşenî Tekkesi'nin bânîsi, tekkenin dokuzuncu postnişini ve Sezâiyye koluna bağlı olan Gürcü Şeyh Ali Efendi'nin (öl. 1187/1773) halifesi olarak da geçmektedir. (Yapıcı, 2009, 183)

²² Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 13.

Demirel İşli, 1998, 54; Akpınar, 2004, 63) yaptırılmıştır. Tekkenin tam konumu tespit edilememiştir ancak yapının yıkılmadan önceki fotoğraflarından hareketle (bkz. EK 4.3) Rumelihisarı surlarının yanında yer aldığı görölmüş ve haritalandırmada tahmini bir konum işaretlenmiştir (bkz. Şekil 3.1).

Hasan Zarıfi Efendi, Durmuş Dede Tekkesi'nin 41 yıl boyunca şeyhliğini yapmıştır. (Maden, 2022, 272) Tekkeye ismini veren ve Evliyâ Āelebi'nin (öl. 1095/1684) de tanıdığı zâtlardan biri olan Durmuş Dede'ye Karadeniz seferine çıkan denizciler tarafından ziyaretler yapılmakta, kendisine sadaka verilerek hayır duaları niyazında bulunulmaktaydı. Vefatı sonrasında da yaşatılan bu gelenek, Durmuş Dede'nin "gemicilerin koruyucu velisi" olarak bilinmesine ve boğazın dört mânevî bekçisinden²³ biri olarak sayılmasına vesile olmuştur. (Tanman, 1994, 3/106) İlk şeyhinin Sertarikzâde Şeyh Mehmet Emin Efendi (öl. 1133/1721) olduğu bilinmektedir. (Demirel İşli, 1998, 54) Tekkenin kuruluşunda mensup olduğu tarikat Gülşeniyeye'dir. (Maden, 2022, 272, 283; Bölükbaşı, 2014, 80, 86; Tanman, 1994, 1/371; Özcan, 2020, 125, 284) Ancak kaynaklarda Cerrâhî, Şâbânî (Korkusuz, 2016, 23; Demirel İşli, 1998, 54; Akpınar, 2004, 63) olarak da geçmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısında Şeyh Nureddin Cerrâhî'nin (öl. 1133/1721) halîfelerinden olan, Eyüp Otakçılar'da bulunan Sertarikzâde Tekkesi bânisi Sertarikzâde Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin (öl. 1171/1758) posta geçmesiyle Cerrâhîliğe geçtiği belirtilmektedir. (Maden, 2022, 276, 283; Tanman, 1994, 3/106, 442; Kara, 1996, 257) Tekkenin 19. yüzyıl sonlarına doğru kısa bir süre Őâbânîliğe geçmiş olması haricinde Cerrâhîliğe bağlılığı devam etmiştir. (Tanman, 1994, 3/106) Durmuş Dede Tekkesi'nin Halvetiyye öncesinde bir Bektâşi tekkesi olarak faaliyet verdiği fakat bu yaklaşımın doğru olmadığı, Rumeli Hisarı'ndaki bir başka tekke ile karıştırıldığı belirtilmiştir. (Maden, 2022, 274)

“Ev-Tekkeler” kategorisinde yer alan (Köse, 2012, 64) tekkenin âyin günü çarşamba olarak bilinmektedir. (Korkusuz, 2016, 23; Tanman, 1990, 542) “Rumelihisarı mahallesinin ilk sakinleri Durmuş Dede Tekkesi'ndeki dervişler olmaktadır. Nev'izâde Atâi (öl. 1045/1635) Boğaziçi'ni anlatırken Durmuş Dede Tekkesi'nde Gülşenilerle beraber Mevlevîlerin de toplandıklarını ve ney çaldıklarını, Gülşenilerin ise bülbül gibi şakıdıklarını haber vermektedir”. (Artan, 2020, 270) Faaliyetlerine Gülşenî tekkesi olarak başlayan yapı,

²³ Boğazın dört mânevî bekçisi, geleneğe göre şu Şekilde zikredilmektedir: Aziz Mahmud Hüdâyî (Üsküdar), Beşiktaşlı Yahya Efendi (Beşiktaş), Yüşa Aleyhisselam (Beykoz), Telli Baba (Rumeli Kavağı).

tamamıyla yok olan tekkeler arasında yer almaktadır. (Köse, 2012, 423) Mevcut durumunun “mesîre” olarak belirtildiği de görülmüştür. (Özcan, 2020, 139)

Günümüzde sadece kitâbesi bulunan yapının (Bkz. Ek. 5) tekke bölümü ahşaptan, türbe bölümü ise kâgir²⁴ idi. (Demirel İşli, 1998, 54) Durmuş Dede Tekkesi, Boğaz sahil yolu (Bebek-Rumeli Hisarı) genişletme çalışmalarından dolayı -1938 yılı sonrası (Tanman, 1994, 3/106, 442)- kamulaştırma (istimlâk) ile kaldırılmış tekkelerden biridir. (Demirel İşli, 1998, 54, 226) Yıkım öncesinde kısmen terk edilmiş olduğu, kısmen de meskûn olarak kullanıldığı bilinmektedir. (Tanman, 1990, 542) Bu yıkımda Hasan Zarîfî Efendi'nin türbesi de yıkılmıştır. Tekkenin yıkılmadan önceki fotoğrafları bulunmaktadır (bkz. EK 4.2, EK 4.3 ve EK 4.4).

Durmuş Dede Tekkesi, yukarıda da belirtildiği üzere Hasan Zarîfî Efendi tarafından 935/1528'de Rumeli Hisarı'nda kurulmuştur. (Bölükbaşı, 2014, 80) Aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınan Muhsine Hâtun'un Kumkapı'da onarımını yaptırdığı tekke ise dört yıl sonra 939/1532-1533'te inşa edilmiştir. Dolayısıyla Rumeli Hisarı'ndaki tekkenin şehirdeki ilk Gülşenîhâne olduğu, Kumkapı'daki tekkenin ise ikinci yapı olduğu anlaşılmaktadır. Kuruluş yılı olarak Muhsine Hâtun tarafından onarım geçirdiği tarih bilinen Muhsine Hâtun Tekkesi, Durmuş Dede Tekkesi'nin kuruluşundan dört yıl sonrasına tekâbül etmektedir. Ancak süreç içerisinde yaşanan deprem ve yangın faktörleri göz önünde bulundurulduğunda bu durum, her iki tekkenin aynı zamanda kurulmuş olabileceği ihtimalini bizlere göstermektedir.

Boğaz kenarında yer alan ve iki kattan oluşan ahşap yapının “alınlık” olarak zikredilen, üzerinde çıkmalar bulunan iki girişi bulunmaktaydı. Ana yapı kuzey tarafta yer almakta, tevhidhâne, harem ve selamlıktan müteşekkildi ve son halini 19. yüzyılın sonlarında almıştı. (Tanman, 1990, 542) Ancak tekkenin süreç içerisindeki değişimleri hakkında pek bilgiye sahip değiliz. Durmuş Dede'nin ise bir seveni tarafından yaptırılan ahşap türbede gömülü olduğu bilinir. Ancak bu türbe günümüze ulaşamamıştır. Güneyde bulunan Hasan Zarîfî Efendi'nin türbesi ise kâgirden olup almaşık sıralı²⁵ duvara sahiptir.

²⁴ Tuğla yahut taştan yapılan yapı.

²⁵ Belirli bir düzen içerisinde birbirini takip eden tuğla, taş sırası.

Tekkenin postnişinleri hakkında Tanman, doktora tezinde on üç isim listelemiştir:

1. Şeyh Hasan Zarîfi Efendi (öl. 977/1569-70)
2. Akkırmanlı Ali Baba (öl. ?)
3. Sertarikzâde Şeyh Mehmed Emin Efendi (öl. 1172/1759)
4. Şeyh Mehmed Emin Efendi (öl. 1302/1885)
5. Sinoplu Şeyh Emir Süleyman Efendi (öl. ?)
6. Şeyh Mehmed Sadık Efendi (öl. 1219/1804)
7. Şeyh Mehmed Efendi (öl. ?)
8. Şeyh Mehmed Arif Efendi (öl. 1217/1802)
9. Şeyh Mehmed Said Efendi (öl. 1236/1821)
10. Şeyh Mehmed Aşir Osman Efendi (öl. ?)²⁶
11. Şeyh Nuri Efendi (öl. ?)
12. Şeyh Eşref Efendi (öl. 1335/1917)
13. Şeyh Said Efendi (öl. ?)²⁷

3.1.3. Muhsine Hâtun Tekkesi (Fatih, Kumkapı)²⁸

Muhsine Hâtun Tekkesi, Makbul (Maktul) İbrahim Paşa'nın (öl. 942/1536) hanımı olan Muhsine Hâtun tarafından 939/1532'de İstanbul'un Fatih ilçesinin Kumkapı Nişancası semtinde (Çelebi, 2003, 98, 100; Korkusuz, 2016, 180; Demirel İşli, 1998, 97-98), 700 ada, 9 parselde²⁹ yaptırılmıştır. Muhsine Hâtun (öl. ?) olarak bânîsinin adını taşıyan bu tekke, kaynaklarda 'İbrahim Paşa Tekkesi' şeklinde eşinin adıyla geçtiği gibi bulunduğu semtin Çifte Gelinler Caddesi köşesinde yer almasından dolayı 'Çifte Gelinler Câmî' olarak da bilinmektedir. İstanbul ve çevresinde yer alan tekke, zâviye ve hankâh yerlerinin gösterildiği 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesîkada "Kumkapu nişancasında İbrahim Paşa Tekkesi" olarak

²⁶ Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümâyûn'a davet edilen zâtlar arasında "Rûmili Hisârı'nda Turmuş Dede Tekyesi şeyhi Mehmed Aşir Efendi" olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 97)

²⁷ Tanman, 1990, 543, 544.

²⁸ Muhsine Hâtun Tekkesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Mahmut Demirdil-Muhammed Ali Yıldız. "Kumkapı'da Bir Gülşenihâne: Muhsine Hâtun Tekkesi", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (2023): 165-182.

²⁹ Esin Demirel İşli, doktora tezinde yapının 737 ada, 7 parselde bulunduğunu belirtmiştir. (Demirel İşli, 1998, 97) Ancak tapu kayıtlarının incelenmesi sonucunda bu verilerin uyummadığı görülmüştür. Belirtmek gerekir ki mevcut yapı, ilk yapının yıkılması ardından bina edilmiştir. Dolayısıyla Demirel İşli'nin belirttiği ada ve parsel numaraları, ilk yapının konumu olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Mehmed Akif Köseoğlu da doktora tezinde bugün 730 ada, 92 parselde bulunan ortaokul arsasının esas yer olabileceğini belirtmektedir. (Köseoğlu, 2022, 532)

da geçmektedir. (Çetin, 1981, 584) Tekkenin, kaynaklarda Muhsine Hâtun'un isteğiyle eşi İbrahim Paşa tarafından -katlinden üç sene önce (Köseoğlu, 2022, 531)- yaptırıldığı bilinmektedir. (Ayvansarâyî, 2001, 68; Dişören, 1993, 344)³⁰ Ayrıca yapının tasarımı Mimar Sinan'a aittir (öl. 996/1588). (Tanman, 1988, 322)

Osmanlı'nın vakıf kuran kadınlarından olan Muhsine Hâtun'un bu tekkenin ihyâ edilmesindeki tüm katkıları, Hasan Zarîfî'ye olan sevgi ve hürmetinin bir göstergesidir denebilir. İhyâ edilmiş olan tekkeden önce mevcut konumda Hasan Zarîfî Efendi'nin tekkesinin olduğu bilinmektedir. (Özcan, 2020, 200)

Yaklaşık 500 yıllık mâzîsiyle Kumkapı'nın anıtsal yapılarından biri olan tekke, Hasan Zarîfî'ye hazineden maaş bağlanarak (Öngören, 2015, 77) kendisine tahsis edildiği zamanlar kiliseden bozma bir mescid durumunda idi. (Özcan Kartal, 2021, 78) Mescidin mihrâbı önünde bulunan boş arsa üzerine zâviye ile hücreler yaptırarak vakıf tahsis edenin bir yeniçeri olduğu bilinmektedir. Ancak meydana gelen bir deprem sonucu mescid ve tekke yapıları yıkılır (Köse, 2018, 863; Öngören, 2015, 77). Aşağıda ayrıca ele alınacağı üzere zamanında yaşanan depremle hasar gören yapı, İbrahim Paşa'nın eşi Muhsine Hâtun tarafından tamir ettirilmiş, onarım işlemleri yanında yapıya ek olarak tekke ilavesi yapılarak tamamlanmıştır. (Özcan, 2020, 200) Yapının günümüze ulaşan kısımları câmi/tevhidhâne³¹ ve şadırvan bölümleridir. Tekke, etrafındaki hücreler vb. diğer kısımları bugüne ulaşamamıştır. (Babayusuf, 2021, 94; Korkusuz, 2016, 180)

Tekkenin mensup olduğu kol (tarîkatı) kaynaklarda genel olarak Gülşenî şeklinde belirtilse de Bayrâmî (Köse, 2018, 863), Nakşibendî,³² Sünbülî tarîkatından şeklinde de geçmektedir. (Bandırmalızâde, 1307, 10; Demirel İşli, 1998, 98; Korkusuz, 2016, 180; Köse, 2018, 863; Özcan, 2022, 624; Köseoğlu, 2022, 36) Özellikle tekkelerin kapatılacağı 1925 yılına kadar Sünbülîliğe bağlı kaldığı belirtildiği gibi (Köse, 2018, 863; Demirağ, 2003, 24) 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Nakşibendîliğe, ikinci çeyreğinde ise Halvetiyye'nin Sünbülî koluna bağlı

³⁰ Bazı yüksek lisans çalışmalarında tekkenin Muhsine Hâtun tarafından İbrahim Paşa'nın vefatı sonrasında yaptırıldığı da belirtilmektedir. (Babayusuf, 2021, 94; Özcan Kartal, 2021, 78) Fakat ilgili çalışmalarda verilen bilginin dipnot yahut herhangi bir açıklama ile desteklenmediği görülmüştür. Muhsine Hâtun Tekkesi'nin İbrahim Paşa'nın vefatı öncesinde inşa edildiği bilgisinin daha sağlam kaynaklara dayandığını belirtmek gerekir.

³¹ Vakit namazları ile âyinin yapıldığı mekân.

³² Tekkenin Nakşibendiyye'ye geçişine dair bir devlet arşivi kaydına rastlanılmıştır. Bu hususta bkz. Osmanlı Arşivi (BOA), Muallim Cevdet Tasnifi Belgeleri [C.EV], No. 101-104/1-9.

gösterilen listelerin bulunduğu da belirtilmektedir. (Tanman, 1990, 257) Tekkenin âyin günü salı olarak bilinmektedir. (Bandırmalızâde, 1307, 10; Tanman, 1990, 257; Korkusuz, 2016, 180; Köse, 2018, 863) Ancak ‘yevm-i Çarşamba’ şeklinde geçtiği de görülmüştür. (Övüç, 2011, 298)

Faaliyetlerine Gülşenî tekkesi olarak başlayan yapı (Öz, 1987, 40; Maden, 2022, 283), başlangıçta mescid-tekke olarak kurulmuş olsa da sonraki süreçte câmi-tekke niteliğine sahip olmuştur. (Babayusuf, 2021, 94; Demirağ, 2003, 23) 18. yüzyılın sonlarında büyük bir onarımdan geçtiği bilinen yapı, günümüze ulaşan halini 19. yüzyılın sonlarında almıştır. (Tanman, 1994, 5/495; Babayusuf, 2021, 94; Özcan Kartal, 2021, 78-79) 1885 tarihli kayıtlarda tekkenin -harap durumda yahut yıkılmış olduğundan- terk edildiği, 1889 kayıtlarında ise arsa olarak gösterildiği belirtilmektedir. (Tanman, 1994, 5/495) Sonuç olarak dönem dönem onarımlar geçiren ve mevcut durumuyla eski orijinalliğini kaybettiği anlaşılan yapı (Kuran, 1973, 541), 2023 yılında tekrardan onarım geçirmiştir.

Tekkenin şeyhleri şunlardır:³³

1. Hasan Zarîfî Efendi (öl. 977/1569)
2. Seyyid Mehmed Emin Efendi (öl. ?)
3. Yorgani Şeyh Mehmed Efendi (öl. 1216/1801)³⁴
4. Şeyh Hasan Efendi (öl. ?)
5. Mehmet Efendi (öl. 1225/1810)
6. Mustafa Şevki Efendi (öl. 1233/1817)
7. Şeyh Abdullah Arif (Sünbülî) Efendi (öl. 1238/1822)³⁵
8. Hâfız Ahmed Efendi (öl. ?)
9. Hâfız Ali Efendi (öl. 1252/1836)
10. Mehmet Şerafeddin Gülşenî (öl. 1270/1853)
11. Mehmet Şakir Sünbülî (öl. ?)

³³ Korkusuz, 2016, 180-181; Köseoğlu, 2022, 532.

³⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), Muallim Cevdet Tasnifi Belgeleri [C.EV], No. 101-104/1-9.

³⁵ Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümayûn'a davet edilen zâtlar arasında “Kumkapu'da İbrâhîm Paşa Tekyesi şeyhi Abdullah Efendi” olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 96) 2. Mahmud'un kızı olan Saliha Sultân'ın düğününe “İbrahim Paşa Tekkesi” şeyhi olarak davet edilmiştir. Bkz. Demirağ, 2003, 23. Ancak burada bir husus dikkat çekmektedir. 1249/1834 yılında gerçekleşen düğüne katılan Abdullah Efendi'nin M. Şefik Korkusuz'un çalışmasında belirttiği şeyh listesine göre 1822'de vefat ettiği görülmektedir. Dolayısıyla burada ifade edilen Abdullah Efendi'nin 1834'te sağ olma ihtimali olduğu gibi Şeyh Abdullah Arif (Sünbülî) Efendi'den sonra şeyhliğe geçen farklı bir kişi olabilme ihtimali de bulunmaktadır.

12. Şeyh Muhyî Efendi (öl. 1301/1884)
13. Mehmet Cemal Efendi (öl. 1305/1887)
14. Şevket İbni Ali Efendi (öl. ?)
15. Şeyh Hâfız Ahmed Efendi (öl. ?)

3.1.4. Ümmî Sinân Tekkesi (Fatih, Şehremini)³⁶

Fatih ilçesinin Arpa Emini Mahallesi, Topkapı Caddesi, Kürkçü Bostanı Sokağı, 1851 ada, 5 parselde³⁷ yer alan, Halvetî-Sinânî tekkesi olarak bilinen bir tekkedir. (Demirel İşli, 1998, 136; Koç, 2021, 4/1851; Korkusuz, 2016, 564) 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesikada “Topkapı Kürkçü Câmii’nde Ümmî Sinân hankâhı” olarak da adlandırılmaktadır. (Çetin, 1981, 586) Harîri Mehmed Efendi Tekkesi, Ferrâz Mehmed Efendi Tekkesi (Çetin, 2015, 165), âyin günleri dolayısıyla Pazar Tekkesi, Cuma Tekkesi şeklinde de geçmektedir. (Koç, 2021, 4/1851) 958/1551 tarihinde inşa edilen tekkenin ilk şeyhi İbrahim Ümmî Sinân Efendi (öl. 976/1568) olmuştur. (Demirel İşli, 1998, 136; Korkusuz, 2016, 564) Gülşenî Ali Efendi (öl. 1219/1804) ise 1799-1804 arası (Köse, 1994, 7/338) 6 yıl gibi kısa süreliğine tekkenin postnişini olmuştur. (Kara, 1996, 257; Kara, 1998, 44; 3, Tanman, 1994, 3/443)

İstanbul’da Eyüp, Topkapı ve Şehremini’de Ümmî Sinân adını taşıyan tekke olduğu görülmüş (Çetin, 2015, 175) ancak Şehremini’nde bir Halvetî-Gülşenî tekkesinin mukâbele yapmakta olduğu kaydı düşülmüştür. (Kara, 1996, 257; Özcan, 2020, 239) Özellikle devlet ricâlinin yaptırdığı tekkelere nazaran şeyhlerin yaptırmış olduğu üç Sinânî tekkesi bulunmaktaydı ve Sinânî-Gülşenîler, idareciler arasındaki birtakım sıkıntılar dolayısıyla şeyhlerin yaptırdığı tekkeler ile yetinmekteydi. (Bölükbaşı, 2014, 80) Ele alınan bu tekkeyi Kâtib Mehmed Efendi (öl. 1005/1596), Ümmî Sinân’ın damadı ve halîfesi olan Harîri Mehmed Efendi (öl. 1050/1640) adına inşa ettirmiştir. (Çetin, 2015, 165) Yapının 1941’de yıkıldığı, günümüzde iki duvar ile mezarlığın bulunduğu söylenebilir. (Çetin, 2015, 162-163; Demirel İşli, 1998, 136) Tevhidhâneye iş yeri, haremlik-selamlık alanı bahçesine bir benzin istasyonunun kurulduğu, ana yapının da depo olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. (Çetin, 2015, 165-166; Korkusuz, 2016, 564) Âyin günü pazar olarak bilinmektedir

³⁶ Şehremini’nde bir Halvetî-Gülşenî tekkesinin mevcut olduğu bilgisi ve Gülşenî Ali Efendi’nin bu tekkede 6 yıl postnişin olması dolayısıyla Ümmî Sinân tekkesine burada yer verilmiştir.

³⁷ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ve verilerin uyduğu görülmüştür. Arazinin niteliği “Tekke Arsası” olarak geçmektedir.

(Korkusuz, 2016, 564) fakat Tanman, cuma olarak belirtmiştir. (Tanman, 1990, 484)

İstanbul'da görülen yaygın tekke yapısı burada da görülmektedir. Ev-tekke tipi özelliğine sahip olan yapı kâgir duvardan oluşan, ahşap çatılı bir tevhidhâne, çeşme, müştemilât ve sonraki yıllarda mihrap duvarı önüne yapılmış olan hazîre yapılarından oluşmaktadır. (Tanman, 1990, 484) II. Mahmud tarafından 1826-1839 yılları arası tevhidhâne, türbe, yapının duvarları ve üst yapısı yenilediği gibi doğu yönünde hünkâr kasrı ile mahfil ilavesi yapılmıştır. (Tanman, 1990, 484) Aralarında Sultân II. Abdülhamid'in de olduğu birtakım yardımlar ile yapı 19. yüzyıl sonlarına doğru büyük bir tamirat geçirmiş, harem-selamlık bölümleri yenilenmiştir. (Tanman, 1990, 484) 1925 yılı itibarıyla kapatılması sonrası tevhidhâne-türbe harici kalan kısımlar son postnişin olan Yahya Galip Efendi (öl. 1361/1942) tarafından ikâmetgâh olarak kullanılmıştır. (Tanman, 1990, 484)³⁸

Zâkir Şükrü Efendi'nin eserinin “Topkapı kurbünde Kürkçü Câmî ittisâlinde Pazar Tekkesi şeyhleri” başlığı altında 7 şeyh belirtilmiştir. (Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 20/a) Ancak aynı eserin “Şehremini'nde Hazret Ümmî Sinan Tekkesi Şeyhleri” başlığı altında 12 şeyhin listelendiği görülmektedir. (Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 24/a) Kaynakların bazılarında tekke şeyhlerinin bir kısmı tespit edilebilmişse de sonraki süreçte hazırlanan yeni çalışmalar, bu sayıyı daha da arttırmıştır.

Tekkenin şeyhleri şu şekilde listelenebilir:

1. Şeyh İbrahim Ümmî Sinân Efendi (öl. 976/1568)
2. Kazzâz Mehmed Efendi (öl. 1050/1640)
3. Şeyh Arab Şerif Mehmet Efendi el-Halebî (öl. 1023/1614)
4. Şeyh Ced Hasan Efendi (öl. 1088/1677)
5. Hüseyin Hüsameddin Efendi (öl. 1147/1734)
6. Mustafa Efendi (öl. 1180/1766)
7. Hasan Efendi (öl. 1210/1795)
8. Nizami Şeyh Mustafa Efendi (öl. 1213/1798)
9. Şeyh Hacı Ali Efendi el-Gülşenî (öl. 1219/1804)³⁹

³⁸ Ümmî Sinân Tekkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tanman, 1990, 484-493.

³⁹ Şeyh Hacı Ali Efendi el-Gülşenî bu tekkede 6 yıl postnişin olarak görev yapmıştır. (Kara, 1998, 44; Yücer, 2004, 233)

10. Mustafa Zekayi Efendi (öl. 1227/1812)⁴⁰
11. Hasan Aziz Efendi-i Üsküdârî (öl. 1252/1836)
12. Mustafa Zeki Efendi (öl. 1284/1867)
13. Mehmed Salih Efendi (öl. 1285/1868)⁴¹
14. İbrahim Şükrullah Efendi (öl. 1313/1895)
15. (İbrahim Şükrullah Efendi'nin Oğlu) Mustafa Enverî Efendi (öl. ?)
16. Ahmed Zarîfî Efendi (öl. 1331/1913)⁴²

3.1.5. Şeyh Ali Efendi Tekkesi (Fatih, Balat)

Balat (Sünbülî) Tekkesi olarak da geçen dergâhın, bânîsi Kethüda Ferruh Ağa (öl. 983/1575) tarafından 970/1563'te Molla Aşkî Mahallesi,⁴³ Ferruh Kethüda Sokağı, 2634 ada, 1 parselde⁴⁴ yer aldığı belirtilmektedir. (Koç, 2021, 2/768; Korkusuz, 2016, 317) Ferruh Ağa, Kanûnî Sultân Süleyman döneminin sadrazamlarından Semiz Ali Paşa'nın (öl. 972/1565) kethüdâsıdır. (Koç, 2021, 2/769) Âyin günleri salı, cuma, cumartesi olan tekke, kuruluşundan itibaren Sünbülî tekkesi olarak devam etse de (Tanman, 1992, 7) Gülşeniyye tekkesi olarak da hizmet vermiştir. (Korkusuz, 2016, 317) Yapı mescid olarak günümüze ulaşmıştır ve tasarımı Mimar Sinan'a aittir (Koç, 2021, 2/768; Belge, 2002, 117; Avcı, 2008, 121). Ancak dönem dönem onarımlar geçirdiği ve mevcut durumuyla eski orijinalliğini kaybettiği söylenebilir. (Belge, 2002, 117) 1766 yılı depreminden ve 1877 Balat yangınından etkilenen tekke, 1947 yılında dört duvarı ve minare şerefesine kadarki kısmıyla durmaktaydı. (Koç, 2021, 2/769) 1953 senesi ihyasına başlanan yapı, 1960 tamamlanabilmiştir. (Koç, 2021, 2/769) Tekkeden geriye kalan diğer bölümler zamanla yıkılmış ve yok olmuştur. Külliyyeden günümüze câmi ve çeşme ulaşabilmiştir. Yapının tekke müştemilâtı ile mahkeme binası günümüze ulaşamayan kısımlarıdır. (Tanman, 1992, 7) Balat Şeriye Mahkemesi'nin, eskiden bu câminin avlusunda kurulduğu bilinmektedir. (Belge, 2002, 117)

⁴⁰ Yenişehirli (Bursa) İbrahim Paşa'nın oğlu olup Şeyh Simavlı Hasan Efendi'nin halifesidir. Tanman, sekizinci şeyh Gülşeni Hacı Ali Efendi'nin vefatı ardından yerine tayin edildiğini belirtir. (Tanman, 1994, 7/124)

⁴¹ Tekkenin ikinci bânîsi sayılan Hacı Mehmed Salih Efendi, nefes alıp vermede zorlanan ağır hastaların iyileşmesinde, hastalara okumada ve delileri zincirden almakta şöreti olan bir zattır. (Koç, 2021, 4/1853)

⁴² Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 20/a; Korkusuz, 2016, 564.

⁴³ Bugünkü ismi Ayvansaray Mahallesi'dir.

⁴⁴ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ve verilerin uyduğu görülmüştür. Arazinin niteliği "Maa Müştemilat Kargir Ferruh Kethudâ Câmiî Şerifi" olarak geçmektedir.

Şeyh Ali Efendi Tekkesi, Halvetiyye tarîkatının İstanbul'da müesseseleşmesini ve Sünbüliyye tarîkatına ait Koca Mustafa Paşa Âsîtânesi'nde yayılmasını sağlamıştır. (Koç, 2021, 2/769) Ayrıca Koca Mustafa Paşa Âsîtânesi'nde postnişin olarak vazîfe yapacak şeyhler ilk olarak burada şeyhlik yapmaktaydılar. (Koç, 2021, 2/769)

Tekkenin şeyhleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Yusuf Sinaneddin Çelebi (Yakupzâde) (öl. ?)
2. İştîpli Hasan Adlî Efendi (öl. 1026/ 1617)
3. Eyüplü Şeyh Seyyid Mehmed Efendi (öl. 1038/1629)
4. Kastamonulu Dedezâde Şeyh Mehmed Abdullah b. Müslihiddin (öl. 1074/1663)
5. Hasan Nuri Efendi (öl. 1100/1689)
6. Mehmed Vahyî Efendi (öl. 1130/1718)
7. Feyzullah Efendi Çelebi (öl. 1142/1729)
8. Seyyid Mehmed Hâşim (Vahyîzâde) (öl. 1199/1785)
9. Şeyh Seyyid Mustafa Râzî Efendi (öl. 1198/1784)
10. Mehmed Hamdi Efendi (öl. 1226/1811)
11. Mehmed Râzî Efendi (öl. 1268/1852)
12. Abdülkerîm Hilmi Efendi (öl. 1248/1832)
13. Mustafa Hâşim Çelebi (öl. 1258/1842)⁴⁵
14. Mehmed Şükrullah Efendi (öl. 1285/1868)
15. Osman Efendi (öl. 1286/1869)
16. Mehmed Nureddin Çelebi (öl. 1293/1876)
17. Mehmed Şakir Efendi (öl. 1296/1879)
18. Hacı Hâfız Kemaleddin Efendi (öl. 1332/1914)
19. Hâfız Kemal Efendizâde Şeyh Mehmed Necmeddin Efendi (öl. 1353/1934)⁴⁶

3.1.6. Başçı Tekkesi (Fatih, Haseki)

Konum olarak Fatih ilçesinin Haseki semtinde, Nevbahar Mahallesi, Cevdet Paşa Caddesi,

⁴⁵ Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümâyûn'a davet edilen zâtlar arasında “Balat kurbında Ferah Kethudâ Tekyesi şeyhi Es-Seyyid Hâşim Efendi” olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 95) Ayrıca saat sekizde “Ferah Kethudâ Tekyesi şeyhi Es-Seyyid El-Hâc Mehmed Efendi” de katılım sağlamıştır. (Arslan, 2011, 97)

⁴⁶ Koç, 2021, 2/769-775.

Özbek Süleyman Efendi (Ağa) Sokağı kavşağında, 1804 ada, 7 parselde⁴⁷ bulunduğu bilinmektedir. (Yücer, 2004, 234; Koç, 2021, 4/1915; Korkusuz, 2016, 321; Demirel İşli, 1998, 42; Akpınar, 2004, 64) Tekke kaynaklarda farklı isimler ile de anılmıştır. Bu isimler şu şekildedir; Başçı Hacı Mahmud Tekkesi, Hacı Mahmud Tekkesi, Said Efendi Tekkesi (Âsitâne-i Aliyye, 1256, 14), Nakşî Said Efendi Tekkesi. Birtakım kaynaklarda “Tophane'den Rumeli Kavağı'na varınca vâki olan Dergâh-Hankâh-ı ayan-beyandır” ibaresi sonrası “Gülşenîhâne Dergâhı” olarak da belirtilmiştir. Başçı Tekkesi'nin mensup olduğu kol Gülşeniyye'dir. (Korkusuz, 2016, 321; Demirel İşli, 1998, 42; Özcan, 2020, 281) Ancak kurulduğu yıldan Gülşeniyye'ye geçene kadarki dönemde hangi şeyhlerin burada görev yaptığı bilinmemektedir. Ancak meşîhati üstlenen şeyhlerin Said Efendi'nin neslinden geldiği bilinmektedir. (Koç, 2021, 4/1915) Tekkenin bânîsi, Fatih Sultân Mehmed'in başçibaşısı olan (Tanman, 1994, 2/79) (Hacı) Mahmut Efendi'dir (öl. 900/1495). Pîr-i Sâni Hasan Sezâyî'nin damadının halîfesi olan Mehmed Said Efendi'nin (öl. 1217/1802) burada medfun olmasından dolayı İstanbul'daki Gülşenî Âsitânesi olarak da sayılmıştır. (Koç, 2021, 4/1915)

Başçibaşı Mahmut Efendi tarafından 15. yüzyılda mescid olarak inşa edilen bu yapı, ileriki süreçte⁴⁸ Mehmed Said Efendi'nin posta geçmesiyle Gülşenî Dergâhı olmuştur. (Kara, 1996, 14/257; Kara, 1998, 44; Akpınar, 2004, 65) Mehmed Said Efendi ise Sezâiyye'nin kurucusu ve Edirne'de bulunan Gülşenî Tekkesi şeyhi Hasan Sezâyî Efendi'nin damadı olan Şeyh Mustafa Efendi'nin (öl. 1180/1766) halîfesidir. (Tanman, 1994, 3/443; Demirel İşli, 1998, 42) Tekkenin âyin gününün çarşamba olduğu bilinmektedir. (Koçu, 1966, 8/4479; Korkusuz, 2016, 321; Yücer, 2004, 234) Dâhiliye Nezareti'nin 1301 (1883) tarihli “İstatistik Cetveli”ne göre, tekkede iki erkek ile dört kadının ikâmet ettiği tespit edilmiştir. (Telci, 1994, 204) Mescid-tekke olarak varlığını sürdüren, 1918'de yanarak harap hale gelen tekkenin duvar yıkıntısı 1953'te kaldırılmış ve yerine eski yapıdan farklı şekilde -1986 yılında kare plana sahip bir betonarme yapı olarak (Tanman, 1994, 2/79)- bir câmi yapılmıştır. (Tanman, 1994, 2/79; Tanman, 1994, 3/443; Akpınar, 2004, 65) Ancak ahşap yapının yıkılarak arsa haline geldiği de belirtilmektedir. (Demirel İşli, 1998, 42) Tekkeye Mâliye Nezâreti tarafından yılda 204 kuruşun tahsis edildiği, 1885 yılında ikisi erkek dördü kadın olmak üzere altı kişinin ikamet ettiği, tevhidhâne olarak kullanılan mescidin etrafında şeyhe ait olan harem

⁴⁷ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ve verilerin uyduğu görülmüştür.

⁴⁸ 18. yüzyılın son çeyreğinde. (Tanman, 1994, 2/79)

dairesi, hücreler vb. gibi tekke bölümlerinin de bulunduğu bilinmektedir. (Tanman, 1994, 2/79) Yapının mimârî özellikleri hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Ancak tevhidhânenin kâgir duvar ve ahşap çatıdan oluştuğu, yapının genelinde ahşabın kullanıldığı, bir adet çeşmesinin olduğu belirtilebilir. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamamıştır.

Başçı Tekkesi, misafiri çok olan, sıkça sofrâ çıkan, cemiyeti kalabalık bir dergâhtı. (Koç, 2021, 4/1915) Dergâh ile ilgili birtakım devlet arşivleri kaydına da rastlanılmıştır. Bu kayıtlardan biri Haseki semtinin Başçı Mahmut Mahallesi olduğu belirtilerek dergâha yapılan kurban tahsisinin postnişin olan Şeyh Mehmed Şevket Gülşenî tarafından teslim alındığına dairdir.⁴⁹ Bir diğer belge ise postnişin Mehmed Said Efendi'nin fakir ahalinin yiyecek ihtiyacının karşılanması için yardım talebinde bulunması üzerinedir.⁵⁰ Ayrıca tekkeye taâmiye üzere verilen pirinç kayıtları da görülmüştür.⁵¹

Başçı Tekkesi şeyhleri şunlardır:

1. Şeyh Mehmed Said Efendi (Halîfe-i Şeyh Hâfız Efendi, Dâmad-ı Hazret-i Sezâyî), (öl. 1217/1802)⁵²
2. Şeyh Mustafa Rifat Efendi ibn-i Şeyh Mehmed Said Efendi, (öl. 1256/1840)⁵³
3. Şeyh Hâfız Mehmed Şerafeddin Efendi ibn-i Şeyh Mustafa Rifat Efendi, (öl. 1270/1854)⁵⁴
4. Şeyh Mehmed Eşref Efendi ibn-i Şerafeddin Efendi, (öl. 1296/1879)
5. Hâfız Şeyh İsmail Hakkı Efendi (öl. ?)

⁴⁹ “Haseki'de Başçımahmut Mahallesi'nde Gülşenî Dergâhına tahsis edilen kurbanların postnişin Şeyh Mehmed Şevket Gülşenî tarafından teslim alındığı.” (Osmanlı Arşivi [BOA], Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak [TSMA.e]. Gömlek No. 60)

⁵⁰ “İstanbul'da Haseki Camii yakınında bulunan Gülşenî Zaviyesi Postnişini eş-Şeyh Mehmed Said Efendi'nin, fakir ahalinin yiyecek ihtiyacının karşılanması için Matbah-ı Amire'den yardım talebi.” (Osmanlı Arşivi [BOA], Ali Emiri Tasnifi, Sultan I. Abdülhamid [AE.SABH.I]. Gömlek No. 13662)

⁵¹ “İstanbul'da Haseki'de Başçı Mahmud Mescidi'nde Gülşenî Zâviyesi'nde Filibe nazareti mukataası malından taamiye olarak muhassas yevmi bir şinik pirinç müterakimin alındığı.” (Osmanlı Arşivi [BOA], Cevdet Evkaf [C.EV]. Gömlek No. 13539). “İstanbul Haseki'de Gülşenî Zaviyesi'ne tahsis olunan taamiyenin zaviye şeyhi tarafından alındığı.” (Osmanlı Arşivi [BOA], Cevdet Evkaf [C.EV]. Gömlek No. 15565)

⁵² İstanbul ve çevresinde yer alan tekke, zâviye ve hankâh yerlerinin gösterildiği 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesikada “Haseki Sultân medresesi kurbünde Başçı câmiinde Gülşenî Sa'id Efendi” olarak belirtildiği görülmüştür. (Çetin, 1981, 586)

⁵³ “Haseki timarhânesinin kurbünde Başçı Dergâhı şeyhi Said Efendi Rifat Efendi'nin dâileri” şeklinde geçtiği görülmüştür. (İstanbul'da Mevcut Camiler ve Zaviyeler, Sül. Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, vr. 5b) Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümâyûn'a davet edilen zâtlar arasında “Haseki kurbında Başçı Tekyesi şeyhi Rifat Efendi” olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 98)

⁵⁴ Gülşeniyeye'ye mensup olan Şeyh Mehmed Şerafeddin Efendi hem Başçı Tekkesi'nde hem Seyyid Baba Tekkesi'nde hem de Muhsine Hâtun zâviyedârı idi. (Köse, 2018, 864)

6. Şeyh İbrahim Efendi (öl. ?)⁵⁵

3.2. 16. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

16. yüzyıl İstanbul’unda Gülşeniyye tarikatına toplamda 2 tekkenin hizmet verdiği tespit edilmiştir. Bu tekkeler sırasıyla; Hulvî Efendi Tekkesi ve Sarmaşık Tekkesi şeklindedir.

3.2.1. Hulvî Efendi Tekkesi (Fatih, Şehremini)

Fatih ilçesinin Şehremini’nde (Âsitâne-i Aliyye, 1256, 12), Ereğli Mahallesi, Arpa Hamamı’nda (Koç, 2021, 4/1823; Demirel İşli, 1998, 73; Tanman, 1994, 7/7; Korkusuz, 2016, 210) olduğu kaydedilen bu tekke, başlarda Şirânî, Şirvânî, Şîrûganî, Rufâî tekkesi olarak anılmış olup sonrasında Hulvî Tekkesi adını almıştır. (Aşkar, 2015, 167; Akpınar, 2004, 64) Tekkenin ilk isminin “Gülşenîler Mescidi” olarak geçtiği belirtilmelidir. (Koç, 2021, 4/1824) Kaynaklarda Şehremini’nde ve “Hulvî Efendi Tekkesi” olarak ayrı bir şekilde zikredilen bu tekkenin Hulvî Efendi Tekkesi olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesîkada “Şehremininde Halevî Efendi Tekkesi” olarak adlandırılmaktadır. (Çetin, 1981, 587; Benlioğlu, 2018, 13)

Babasının sarayda helvacıbaşı olmasından dolayı Hulvî mahlasını alan Mahmud Efendi (öl. 1064/1654), önceleri Sünbüliye tarikatına mensup iken sülûkunu tamamlamasıyla hacca gider (Aşkar, 2015, 166). Dönüşünde Mısır’da bulunan Gülşeniyye şeyhi Seyyid Hasan Efendi ile sohbette bulunur ve Gülşeniyye’yi tercih eder. (Ekinci, 2012, 53) Mahmut Hulvî, hilâfeti 1599/1600 tarihinde Kahire’deki Gülşenî Âsitânesi postnişini İbrahim Efendi’den⁵⁶ almıştır. (Çiftçi, 2003, 21; Akpınar, 2004, 64) Mısır dönüşü sonrasında babası Ahmed Ağa’nın müstakil evini tekkeye çevirmiş ve kapısına şöyle yazmıştır: “Yapılıp zâviye bu mescîd ile Hak yoluna / Gülşenîler gele sâkin ola oldur maksûd / Anun itmâmına hâtif dedi Hulvî târîh / Menzil-i Gülşenîdir câ-yı makâm-ı Mahmûd 1035/1626”. (Çiftçi, 2003, 21; Koç, 2021, 4/1824-1825)

⁵⁵ Zakir Şükrü Efendi, 1980, 87; Koç, 2021, 4/1915; Tanman, 1994, 2/79; Yücer, 2004, 234. Tekkenin son postnişinin İmam Hakkı Efendi (öl. ?) olduğu belirtilmektedir. (Akpınar, 2004, 65)

⁵⁶ Bu kişinin İbrahim Gülşenî olmadığını belirtmek gerekir.

Tekkenin mensup olduğu kol Gülşenî, Kâdirî, Rufâî olarak geçmektedir. 18. yüzyıl, Lemezât müellifi Cemâleddin Hulvî Efendi'nin (öl. 1064/1654) Şhremini'de tesis ettiği tekke ilk olarak Kâdirîliğe, sonrasında Rufâîliğe bağlanmıştır. Kumkapı Nişancası'nda inşa edilen Muhsine Hâtun tekkesinin Hulvî Efendi'nin Gülşenîliğe bağlanmasında mühim bir rol oynadığı bilinmektedir. (Tanman, 1994, 5/267) Tekke mûsikîsinin meşhur bestekârlarından olan Ali Şîrûganî (öl. 1126/1714) uzun müddet postnişin olarak bu tekkede hizmette bulunmuştur. (Kara, 1996, 257) Âyin günü salı olarak bilinmektedir. (Koç, 2021, 4/1824; Korkusuz, 2016, 210; Kara, 1996, 257) Son şeyhi olan Mehmed Arif Efendi döneminde dahi önce Gülşenî âyini yapılmakta, sonrasında Rufâî usulüne geçilmekteydi. (Koç, 2021, 4/1824) Dâhiliye Nezareti'nin 1301 (1883) tarihli "İstatistik Cetveli"ne göre, tekkede iki erkek ile 1 kadının ikâmet ettiği tespit edilmiştir. (Telci, 1994, 204) 18. yüzyıl sonlarında Hulvî Efendi Tekkesi'nin Gülşeniyye'den Kâdirî tarîkatına bağlandığı görülür. (Kılıç, 2004, 219; Akpınar, 2004, 64) Kâdirî tarîkatına geçen tekke, Şeyh Mustafa Hulvî Efendi'nin (öl. 1215/1800) 1211/1796'da posta geçmesiyle kısa süre de olsa Gülşeniyye'ye hizmet vermiş, sonrasında Rufâîliğe intikal etmiştir. (Tanman, 1994, 3/442)

Yapı, ev-tekke tipi özelliğine sahiptir. (Köse, 2012, 64) Hulvî Mahmut Efendi, Şhremini'nde tesis ettiği zâviyede medfundur. (Enfi Hasan Hulûs Halvetî, 2007, 141) Yapı, kamulaştırma ile ortadan kaldırılmış tekkelerden biridir (Koç, 2021, 4/1824; Demirel İşli, 1998, 226) ve 1950 yılı sonrası yol genişletme çalışmalarından dolayı Hulvî Efendi'nin mezarı ile ortadan kaldırılmıştır. (Uzun, 1998, 347) 1957'de yıkılarak yola giden yapı günümüze ulaşamamıştır. (Koç, 2021, 4/1824; Demirel İşli, 1998, 73) Dolayısıyla bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamamıştır.

Tekkenin şeyhleri şu şekilde listelenebilir:

1. Mahmud Hulvî Efendi (öl. 1064/1654)
2. Sinan Efendi (öl. 107..?)
3. Ali Efendi (öl. 1126/1714)
4. Ahmed Efendi (öl. 1185/1771)
5. Halil Efendi (öl. 1196/1782)
6. Hasan Efendi (öl. 1203/1789)
7. Seyyid Mehmed Sırrî Efendi (öl. ?)
8. Mustafa Hulûsî Efendi (öl. 1215/1800)

9. Tabancacı Şeyh Mehmed Arif Efendi (öl. 1238/1822)
10. Ahmed Efendi (öl. 1256/1840)
11. Abdülkadir Alvan Efendi (öl. 1260/1844)
12. Mehmed Arif Efendi (öl. 1319/1901)⁵⁷

3.2.2. Sarmaşık Tekkesi (Fatih, Edirnekapı)

Sarmaşık Tekkesi, Fatih ilçesi sınırları içerisinde yer alan Edirnekapı semtinde, Neslişah Mahallesi, Sulukule Caddesi, Niyazi Mısri Sokak, 2484 ada, 24 parselde⁵⁸ yer almaktadır. (Demirel İşli, 1998, 112; Koç, 2021, 3/1051; Korkusuz, 2016, 413) 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesîkada “Edirnekapusu kurbünde Sarmaşık Tekkesi” olarak da geçmektedir. (Çetin, 1981, 585) Kazasker Abdülkadir Efendi (öl. 1084/1673) tarafından 1082/1671-72’de Dede Çelebi lakaplı Celveti şeyhi (Filibeli) Şeyh Mehmed Saburî Efendi (öl. 1129/1717) için inşâ edilmiştir. (Koç, 2021, 3/1051) Dolayısıyla ilk şeyhin de Mehmed Saburî Efendi olduğu söylenebilir.

Kazasker Tekkesi, Abdülkadir Efendi Tekkesi, Celvetî Tekkesi olarak da kaynaklarda geçen tekke; Celvetiyye, Gülşeniyye ve Halvetiyye (Korkusuz, 2016, 413; Tanman, 1990, 233; Özcan, 2020, 115) tarikatları arasında el değiştirmiştir. Kurulduğu yıl olan 1671 itibarıyla Celvetiyye’ye bağlı olarak faaliyetlerine başlayan tekke, 1732-33 yılında Gülşeniyye’ye geçerek Peyk Dede’nin halîfesi olan ve Süleymaniye Câmi vâizi (Tanman, 1994, 3/443; Akpınar, 2004, 65) Seyyid İsmail Efendi (öl. 1198/1783) döneminde (Kara, 1996, 257; Kara, 1998, 44) 1783 yılına kadar yaklaşık elli sene Gülşenîlerde kalmıştır. 1783-1809 yılları arasında ise Şeyh Seyyid Mustafa Efendi (öl. 1224/1809) ile (Tanman, 1994, 6/468) Halvetiyye’ye hizmet vermiş ve sonrasında Seyyid İbrahim Efendi’nin (öl. 1247/1831) şeyhliğe geçmesiyle (Tanman, 1994, 2/396) 1809-1925’e kadar tekrar Celvetiyye’ye intikal etmiştir. (Tanman, 1990, 233)

Sarmaşık Tekkesi’nin âyin günü perşembe’dir. (Koç, 2021, 3/1051; Korkusuz, 2016, 413; Tanman, 1990, 233) Tevhidhâne kâgirden yapılmıştır. Mescid-tekke olarak faaliyette bulunan ve 1082/1671’de inşâ edilen yapının 1034/1840 yıllarında ortadan kalktığı,

⁵⁷ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 9/a; Yücer, 2004, 935.

⁵⁸ Arazinin niteliği “Bahçeli Ahşap Ev” olarak geçmektedir.

1276/1859-60'ta tekrar inşâ edildiği (Tanman, 1990, 233), 1892-94 depremiyle tekrar yıkılıp -geriye duvar parçaları ile minare kâidesi kaldığı (Tanman, 1990, 233)- ve üçüncü kez ihyâ edildiği bilinmektedir.⁵⁹ (Korkusuz, 2016, 413) 1276/1859-60'ta ikinci kez yeniden inşâ edildiğinden ikinci bânîsinin Şeyh Hâfız Seyyid Ahmed Sıdkı Efendi'nin olabileceği düşünülmektedir. (Tanman, 1990, 233) Meşrûta binâsı ise Fatih Belediyesi tarafından 1997 yılı sonlarında yıkılmıştır. (Demirel İşli, 1998, 112) Yapının geniş bahçeli bir arsa üzerinde harem, cümle kapısı, mescid-tevhidhâne, selamlık, mutfak ve mihrap duvarı önünde (kıble yönünde) bir hazîrenin bulunduğu kaydedilmektedir. (Tanman, 1990, 233) Mimârî özelliği bilinmeyen yapının Osmanlı döneminin yaygın yapıları ile uyum içerisinde olup 5x5m boyutunda, taş, tuğla ile örülü duvara, kiremit kaplı ahşap çatıya ve kare plana sahip olduğu, tezyînatının da detaylı olmayıp sade bir ahşap mesken niteliğinde olduğu bilinmektedir. (Tanman, 1990, 234) Yapı günümüze ulaşamamıştır.

Edirnekapı'da yer alan bu tekke ile ilgili tekke, zâviye ve türbelere verilen muharremiye⁶⁰ meblağına dair bir arşiv kaydına da rastlanılmıştır.⁶¹ Tekkenin şeyhleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Mehmed Sabûrî Efendi (öl. 1123/1711)
2. Seyyid İsmâil Efendi (öl. 1145/1732)
3. Şeyh Seyyid Mustafa Efendi (öl. 1224/1809)
4. Şeyh İbrahim Efendi (öl. 1247/1831)
5. Şeyh Seyyid Hâfız Mehmed Tahir Efendi (öl. 1263/1847)⁶²
6. Şeyh Seyyid Hâfız Ahmed Sıdkî Efendi (öl. 1300/1883)
7. Şeyh İbrahim Hakkı (Güner) Efendi (öl. 1378/1958)⁶³

⁵⁹ Yapının 1859-60 yıllarında büyük bir onarımdan geçtiği ancak 1894 senesi meydana gelen depremde yıkılması sonucu bir daha tamir görmediği de belirtilmektedir. (Koç, 2021, 3/1051)

⁶⁰ Muharremiye, türbelere Muharrem ayında yapılan adak ve bağışların genel adıdır. Muharrem ayında, insanlar türbelere gidip dua eder, ibadet eder ve çeşitli adaklar sunarlar. Bu adaklar, türbede yatan kişi için bir saygı göstergesi olarak verilir ve genellikle türbenin ihtiyaçlarının karşılanması veya çevresinde yapılacak hayır işleri için kullanılır.

⁶¹ "Edirnekapusu kurbünde Sarmaşık Tekkesi, 201." (Osmanlı Arşivi [BOA], Evkaf Defterleri [EV.d]. Defter No. 12138, vr. 1)

⁶² Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümayûn'a davet edilen zâtlar arasında "Edirne Kapusu civârında Sarmaşık Tekyesi şeyhi Es-Seyyid Tâhir Efendi" olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 91)

⁶³ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 41/b; Tanman, 1994, 6/468; Koç, 2021, 3/1052.

3.3. 17. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

17. yüzyıl İstanbul’unda Gülşeniyye tarikatına toplamda 4 tekkenin hizmet verdiği tespit edilmiştir. Bu tekkeler sırasıyla; (Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi, Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi, Gürcü Şeyh Ali Efendi Tekkesi ve Çakmak Dede Tekkesi şeklindedir.

3.3.1. (Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi (Beykoz, Sinan Ağa)

Halvetiyye’nin Sinâniyye kolu şeyhlerinden Süleyman Efendi (öl. 1159/1746) tarafından (Akpınar, 2004, 65-66; Korkusuz, 2016, 46) 1142/1729-30 senesinde kurulmuştur. (Demirel İşli, 1998, 129; Korkusuz, 2016, 46; Tanman, 1994, 3/443) Şeyh Hâfız Tekkesi olarak da bilinen tekke (Demirel İşli, 1998, 129), Mehmet Tevfik Efendi Şâbânî Tekkesi, Mehmed Kethüdâ Tekkesi, Raûfî Efendi Tekkesi olarak da geçmektedir. 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesikada “Beğkozda Mehmed Kethüdâ binâsı Şeyh Süleyman Tekkesi” olarak geçmektedir. (Çetin, 1981, 589) Konum olarak Beykoz semtinde (Akpınar, 2004, 65; Yılmaz, 2021, 173), Sinan Ağa Mahallesi, Zeyrek Caddesi (Özcan, 2020, 301), 377 ada, 27 parselde⁶⁴ (Korkusuz, 2016, 46) Şeyh Süleyman Câmii olarak belirtilmiştir.

18. asırda Hâfız Ahmed Efendi (öl. 1212/1797) tarafından Gülşeniyye’ye bağlandığı ve temsil edilmeye başlandığı bilinmektedir. (Akpınar, 2004, 66; Yılmaz, 2021, 173; Köse, 2021, 1247) Ancak Hâfız Ahmed Efendi’den sonra -Ali Efendi’nin (öl. ?) şeyhliği ile (Yılmaz, 2021, 173; Köse, 2021, 1247)- Rufâîliğe bağlanmıştır. (Tanman, 1994, 3/443) Ali Efendi’den sonra posta geçen Hâfız Ahmed Efendi’nin oğlu olan Mehmed Rıza Efendi (öl. 127...?) ile tekrardan Gülşenîliğe bağlanmıştır. (Yılmaz, 2021, 173) Tekkenin mensup olduğu kol Gülşeniyye’dir (Özcan, 2020, 301). Ancak süreç içerisinde Rufâîlerin, sonrasında Şâbânîlerin kontrolüne geçtiği görülmektedir. (Korkusuz, 2016, 46) Âyin günü perşembedir. (Akpınar, 2004, 66; Korkusuz, 2016, 46; Yılmaz, 2021, 179)

Süleyman Efendi Tekkesi de İstanbul’da yaşanan yangınlardan etkilenmiş bir tekkedir. 1905 yılında yaşanan bir yangında büyük hasar aldığı ve sonrasında arsa olarak kaldığı gözükmektedir. (Köse, 2021, 1248) Öyle ki yapılan parsel sorgulamasında arazi “arsa”

⁶⁴ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiştir. Arazi “Arsa” olarak geçmektedir.

olarak geçmektedir. Yapı günümüze ulaşamamıştır. Fakat bugün tekkenin yerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir dükkan mevcuttur. İlginçtir ki Hâfız Ahmed Efendi'ye ait mezar taşı, aşağıda ele alacağımız bir diğer tekke olan Çakmak Dede Tekkesi Kabristanı'nda bulunmaktadır. Aynı şekilde Süleyman Efendi Tekkesi şeyhi olan Süleyman Efendi'ye ait bir taşta da rastlanılmıştır. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamamıştır.

Tekkenin şeyhleri şunlardır:

1. Süleyman Efendi (öl. 1159/1746)
2. Hâfız Seyyid Ahmed Efendi (öl. 1212/1797)
3. Ziyâeddin Efendi (öl. ?)⁶⁵
4. Ali Efendi (öl. ?)
5. Seyyid Mehmed Rıza Efendi (öl. 127...?)
6. el-Hâc Ahmed Tevfik Zühdi Efendi (öl. 1320/1902)
7. Hâfız Mehmed Sabri Efendi (öl. ?)
8. Safvet Efendi (öl. ?)⁶⁶

3.3.2. Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi (Beyoğlu, Tophane)

Beyoğlu ilçesinin Tophane semtinde (Âsitâne-i Aliyye, 1256, 10), Kılıç (Atik) Ali Paşa Mahallesi, Balaban Sokak, 53 ada, 1 parselde⁶⁷ bulunmaktadır. (Demirel İşli, 1998, 133; Akpınar, 2004, 65; Korkusuz, 2016, 129) 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesîkada “Tophânede Sakabaşı mahallesinde Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi” olarak geçmektedir. (Çetin, 1981, 590) Bazı kaynaklarda konum olarak Beşiktaş (Yücer, 2004,912), Cihangir yahut “Beyoğlu, Sakabaşı tekke çıkmazında” şeklinde ifade edilmektedir.⁶⁸ Belirtilen bu tekkenin aynı civarda farklı bir Gülşenî tekkesi olabileceği düşünülmüş, ancak tarihsel süreci incelendiğinde Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi olduğu anlaşılmıştır. 1170/1756 yılında Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmış olan bu tekke bir Gülşenî tekkesidir. (Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304, 2/34; Demirel İşli, 1998, 133; Özcan, 2020, 195, 305) Kaynaklarda “Gülşenîhâne” olarak da zikredilmektedir. (Yücer, 2004, 233, 912;

⁶⁵ Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümayûn'a davet edilen zâtlar arasında “gülşeniyyeden Begkoz'da Eş-Şeyh Ziyâ'ü'd-dîn Efendi” ismi geçmektedir. (Arslan, 2011, 98)

⁶⁶ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 52/a; Yılmaz, 2021, 175-179; Köse, 2021, 1248-1249.

⁶⁷ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ve verilerin uyduğu görülmüştür. Arazinin niteliği “Üstü Açık Türbe” olarak geçmektedir.

⁶⁸ Bkz. Şalgamcıoğlu, 2005, 20; Övüç, 2011, 308.

Sasanlar, 2006, 36; Övüç, 2011, 294) Kurucusu Hasan Sezâyî'nin halîfesi Tatar Şeyh Hasan Efendi'dir. (öl. 1180/1766)⁶⁹

1238/1823 senesi gerçekleşen Tophane yangınıyla Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi de yanmış, 1331/1913'te tekrar yapılarına kadar 28 Zilkade 1305/1888 senesinde yerine semâhâne yapılmış ve iki sene sonrasında kahvehâne ile şeyh odası eklenmiştir. (Demirel İşli, 1998, 133) Günümüze sadece hazîresi ulaşan yapının arsası 3 Haziran 1937'de satılmıştır. (Demirel İşli, 1998, 133)⁷⁰ Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunmamıştır. Tekkenin şeyhleri hakkında da detaylı malumata ulaşılamamıştır. Ancak “Tophane'de Firûz Ağâ Mahallesi kurbünde Gülşenîhânededen Şeyh Muhammed Saîd Efendi dâîleri” (İstanbul'da Mevcut Camiler ve Zaviyeler, Sül. Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, vr. 5b) ile III. Selim (1789-1807) döneminde, 5 Ekim 1804 tarihinde Beşiktaş Sarayı Çinili Köşk'te gerçekleştirilen Regâip Kandili'ne Gülşenî (Gülşenîhâne) Dergâhı Şeyhi Mehmet Efendi'nin (öl. ?) katıldığına dair bir isme rastlanılmıştır. (Benlioğlu, 2018, 8) Tekkenin tespit edilen konumuna Şekil 1'de yer verilmiştir.

Âyin gününün perşembe olduğu (Koçu, 1966, 4478, 4479; Turan, 2011, 44), salı (Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304, 1/34), pazartesi olarak da belirtildiği (Korkusuz, 2016, 129) görülmüştür. Dâhiliye Nezareti'nin 1301 (1883) tarihli “İstatistik Cetveli”ne göre, tekkede iki erkek ile bir kadının ikâmet ettiği tespit edilmiştir. (Telci, 1994, 206) Dergâhta yatsı namazından sonra mevlid okunacağı ve zabıtaca tedbirin alındığına dair bir belgeye ulaşılmıştır. “Beyoğlu Mutasarrıfı bende Hamid” imzasıyla kaleme alınan yazı şu şekildedir:

“Firuzağa'da Gülşenî Dergâhında bu gece yatsı namâzından sonra dergâhın şeyhi tarafından menkıbe-i velâdet-i celile-i hazret-i risâlet-penâhi kırâ'at etdirileceği haber alınmağla zâbıtaca takayyüdât-ı münâsibet ifâ olunacağı ma'rûzdur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehül-emrindir”. (Osmanlı Arşivi [BOA], Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı [Y.PRK.ZB], Gömlek No. 34)

Devlet arşivinde dergâhın tamir edildiği, masraflarının karşılandığı,⁷¹ tamirâtı sonrası açılış

⁶⁹ Bânisi olarak Kırım Hanlarından 2. Mengli Giray Han (öl. 1152/1739) olduğu da belirtilmektedir. Bkz. Akpınar, 2004, 65; Tanman, 1994, 3/442.

⁷⁰ “Vakıflar bu tekkeyi 29-4-1937 tarih ve 207379/238 sayılı emir ile 1175 liraya satmıştır”. (Korkusuz, 2016, 129)

⁷¹ “Tophane civarında Sakabaşı mahallesinde Gülşen Tatar Hasan Efendi Dergahı'nın tamir masraflarının

merasimi⁷² ve Gülşeniye tarikatından olduğu belirtilerek Şeyh Hasan Efendi kerîmesine dört çift ekmek verildiğine dair kayıtlara rastlanılmıştır.⁷³ II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultân'ın 1252/1836 yılında, Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızı Ferik Mehmed Said Paşa ile gerçekleşen evlilik törenine Şeyh Ahmed Efendi'nin de katıldığı tespit edilmiştir. Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümayûn'a davet edilen zâtlar arasında "Tophâne'de Gülşenhâne Tekyesi şeyhi Ahmed Efendi" olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 98)

3.3.3. Gürcü Şeyh Ali Efendi Tekkesi (Fatih, Balat)

Hasan Sezâyî'nin hem damadı hem de halifelerinden olan Gürcü Şeyh Ali Efendi (öl. 1187/1773) tarafından 1176/1762 yılında⁷⁴ Balat-Eğrikapı'da tesis edildiği ve 1925'e kadar faaliyet gösterdiği bilinmektedir. (Kara, 1996, 257) Molla Aşkî Mahallesi olarak da geçmektedir. (Âsitâne-i Aliyye, 1256, 11; Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 9/b; Koç, 2021, 2/745) Tekkenin Fatih Sultân Mehmed'in (1451-1481) devlet ricâlinden sancaktarı olan Hacı İsmâ (öl. ?) tarafından Yahudilerin çoğunlukta olduğu Eğrikapı semtinde 1451-1500'de tesis edildiği belirtilmektedir. (Özcan, 2020, 203-209) Fatih ilçesinin Ayvansaray Mahallesi'nde, Sun'ullah Efendi Sokağı, 2581 ada,⁷⁵ 26 parselde bulunan bu tekkenin (Demirel İşli, 1998, 63; Korkusuz, 2016, 361) kuruluşu itibarıyla Gülşeniyye'nin önemli bir merkezi olduğu belirtilmelidir. (Akpınar, 2004, 65) Mecmûa-i Cevâmî'de de Gülşenî olarak belirtilmiştir. (Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304, 1/92) Tekke, farklı isimlerle anılmıştır: Molla Aşkî Gülşenî Tekkesi, Gürcüzâde Hasan Efendi Tekkesi, Gürcü Şeyh Ali Efendi, Gülşenî Tekkesi, Gülşenîhâne, Şeyh Ali Tekkesi, Dürzî Şeyh Ali Tekkesi, Şeyh Derzi Ali Tekkesi. (Özcan, 2020, 286) Kaynaklarda "Gülşenîhâne" olarak zikredildiği gibi (Akpınar, 2004, 65) "Şeyh Ali Tekkesi" olarak ayrı bir şekilde zikredilen bu tekkenin Balat'ta olduğu, salı günleri burada mukabele yapıldığı not düşülmüş ancak Şeyh Ali Tekkesi olarak bugün yıkık hâlde olan tekke Cerrâhî Tekkesi olarak kullanılmış olup Fatih'te bulunmaktadır. Burada ifade edilen tekkenin Gürcü Şeyh Ali Tekkesi olduğunu

karşılanması." (Osmanlı Arşivi [BOA], Hazine-i Hassa İradeler [HH.İ], Gömlek No. 37)

⁷² "Eğrikapı'da Molla Aşkî mahallesindeki Gülşenî Dergahı'nın semahanesiyle türbesinin tamiri." (Osmanlı Arşivi [BOA], Maliye Nezareti, Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti [ML.EEM], Gömlek No. 12)

⁷³ "Eğrikapı dahilinde Macar Yokuşu civarında Tarık-i Gülşenî'den Şeyh Hasan Efendi kerimesine dört çift ekmek verilmesi." (Osmanlı Arşivi [BOA], Cevdet Evkaf [C.EV], Gömlek No. 338)

⁷⁴ 1170/1756-57 yılında yapıldığı da belirtilmiştir. (Koç, 2021, 2/745)

⁷⁵ Tekkenin ada numarası Esin Demirel İşli ve M. Şefik Korkusuz'un çalışmalarında 2665 olarak belirtilmiştir. (Demirel İşli, 1998, 63; Korkusuz, 2016, 361) Ancak burada hatalı yazım olduğu anlaşılmaktadır. İlgili numara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edildiğinde 2581 ada olduğu gözükmektedir. Arazinin niteliği "Gülşenî Tekkesi Namile Maruf Bahçeli Ahşap İki Ev" olarak geçmektedir.

düşünmekteyiz. 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesîkada “Eğrikapu dahilinde Çiniliçeşmede Gülşenî Gürcü Ali Efendi Tekkesi” olarak da geçmektedir. (Çetin, 1981, 585) 1940 yılında yağmurlardan dolayı önce tevhidhâne yıkılmış olup (Koç, 2021, 2/745,751) süreç içerisinde selamlık bölümü de yıkılmış ve enkazı 1945 yılının Ekim ayında satılığa çıkarılmıştır. (Demirel İşli, 1998, 63)

Yapı günümüze ulaşamamıştır. Cumhuriyet dönemiyle tekke binası ortadan kalkarak hazîresi harap şekilde bugüne ulaşmıştır. (Tanman, 1994, 3/443) Dâhiliye Nezareti’nin 1301 (1883) tarihli “İstatistik Cetveli”ne göre, tekkede üç erkek ile dört kadının ikâmet ettiği tespit edilmiştir. (Telci, 1994, 202) Tekkenin yıkılmadan önce giriş kısmında bir beyit ve levha bulunmaktaydı. Bu beyitte: “Menzilin sordum Sezâî rûh-ı kudsîden dedi -Kulle-i kâf-ı hidâyet-âşiyân-ı Gülşenî” (Koç, 2021, 2/745) ifadeleri yer alırken, levhada ise “Yâ Hazret-i Pîr-i destgîr İbrahim Gülşenî kuddise sırruhu, 1318” (Koç, 2021, 2/745) yazmaktaydı. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamamıştır. Âyin günleri salı (Koç, 2021, 2/745; Koçu, 1966, 4478, 4479) ve cuma (Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304, 1/92; Korkusuz, 2016, 361; Özdamar, 2007, 268) olarak geçmektedir.

Tekkenin zâkirleri şu şekilde sıralanabilir; Terlikçi Mehmed Efendi, Yaşar Baba, Mersiyehân Nezihî Bey, Kolağası Şükrü Bey, Muallim İsmail Hakkı Bey, Balat şeyhi Necmeddin Efendi, Hacı Şeref, Meydancıklı Kantarcı Arif Bey, Hafız Salahaddin Efendi. (Koç, 2021, 2/749)

Eğrikapı’nın Molla Aşki Mahallesi’nde (Ayvansaray) gösterilen tekkeye verilen kurbanların postnişin Hasan Gülşenî tarafından teslim alındığına dair bir devlet arşivi kaydına rastlanılmıştır.⁷⁶ Tekkenin semâhane ve türbe tamirine dair de bir belge mevcuttur.⁷⁷ Ayrıca Mihrimah Sultân’ın 1252/1836 yılında gerçekleşen evlilik törenine saat dörtte katılım sağlayan şeyhler içerisinde Gürcü Ali Efendi Tekkesi’nden Şeyh Ali Efendi’nin katıldığı görülmektedir. (Arslan, 2011, 98)

Tekkede görev yapan bir kısım meşâyih şunlardır:

⁷⁶ “Eğrikapı’daki Molla Aşki Mahallesi’ndeki Gürcü Şeyh Ali Efendi Dergâhı’na ihsan edilen kurbanların Postnişin Hasan Gülşenî tarafından teslim alındığı.” (Osmanlı Arşivi [BOA], Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak [TSMA.e]. Gömlek No. 32)

⁷⁷ “Eğrikapı’da Molla Aşki mahallesindeki Gülşenî Dergâhı’nın semahanesiyle türbesinin tamiri.” (Osmanlı Arşivi [BOA], İrade Evkaf [İ.EV]. Gömlek No. 6)

1. Gürcü Şeyh Ali (öl. 1187/1773)
2. Şeyh Hâfız Mustafa Efendi (öl. 1206/1791)⁷⁸
3. Hasan Hüsnü Efendi (öl. 1226/1811)⁷⁹
4. Hafız Mustafa Efendi (öl. 1253/1837)
5. Hafız Ali Rıza Efendi (öl. 1262/1846)⁸⁰
6. Çubukçuzade Şeyh Ahmed Muhtar Efendi (öl. 1272/1855)
7. Osman Nuri Efendi (öl. 1303/1886)⁸¹
8. Sezai Efendi (öl. 1339/1921)⁸²

3.3.4. Çakmak Dede Tekkesi (Beykoz)

Çınaraltı Tekkesi olarak da bilinen Çakmak Dede Tekkesi, Beykoz ilçesinin Vapur İskelesi yanında, Fevzi Paşa Caddesi üzerinde, kaynaklarda Çınaraltı Mevkii olarak da geçen 467 ada, 14 parselde bulunmaktaydı. (Yılmaz, 2021, 259; Turnalı, 1991, 186) Tam konumu belirlenemeyen tekkenin Çakmak Dede Mezarlığı içinde veya hemen yanı başında olabileceğini düşünmekteyiz. Asıl adı Hacı Mehmed olan Çakmak Dede (öl. 1148/1735-36) tarafından (Turnalı, 1991, 186) 17. asrın sonu, 18. asrın başlarında bir Kâdirî tekkesi olarak kurulan tekkenin (Yılmaz, 2021, 259) 19. asrın ortalarında ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. (Yılmaz, 2021, 261) Tekke, mezarlığında kabri de bulunan Rûşenî-Gülşenî meşâyihinden Şeyh Hâfız Ahmed Efendi (öl. ?) ile bir müddet Gülşeniyye'ye bağlı kalmış (Yılmaz, 2021, 259), sonrasında Şâzeliyye tarikatına (Yılmaz, 2021, 262) geçmiştir. Şeyh Hafız Ahmed Efendi'nin kabristandaki mezartaşı kitâbesinde şöyle yazmaktadır: “el-Bâkî Hû Allah, Silsile-i Halvetiyye'den hazret-i Rûşenî ve Gülşenî hulefâsından es-Seyyid el-Hâfız merhum

⁷⁸ Gürcü Şeyh Ali'den sonra Şeyh Hâfız Mustafa Efendi (öl. 1206/1791) döneminde Gülşeniyye'nin temsil edildiği bilgisi bulunmaktadır. (Yücer, 2004, 233) Şeyh Hâfız Mustafa Efendi'nin 16 sene postta kaldığı bilinmektedir. (Yücer, 2004, 234) Ancak belirtilen ölüm tarihine göre tekkenin meşâyih silsilesinde kişi görülememiştir. Silsilede ismi bulunan Hafız Mustafa Efendi'nin ise ölüm tarihi 1253/1837 olarak geçmektedir. Dolayısıyla belirtilen şeyh listeye eklenmiştir.

⁷⁹ Molla Aşkî'de bulunan Gürcü Ali Tekkesi'nden Hasan Hüsnü Efendi'nin vefat tarihinin 1249/1833 şeklinde geçtiği liste de bulunmaktadır. (Yücer, 2004, 912) Hasan Hüsnü Efendi bu tekkede 43 sene görevde kalmıştır. (Yücer, 2004, 235) “Balat kurbünde Şeyh Hasan Efendi hulefâsından Gürcü Şeyh Ali Efendi Dergâhı şeyhi Ali Efendi'nin dâileri” şeklinde bir belgeye de rastlanılmıştır. (İstanbul'da Mevcut Camiler ve Zaviyeler, Sül. Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, vr. 5b)

⁸⁰ Bu tekkede 11 sene görev yapmıştır. (Yücer, 2004, 235) Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümâyûn'a davet edilen zâtlar arasında “Eğri Kapu'da Gürcü Ali Efendi Tekyesi şeyhi Ali Efendi” olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 98)

⁸¹ Bu tekkede 42 sene görev yapmıştır. (Yücer, 2004, 235)

⁸² Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 9/b; Özdamar, 2007, 268; Yücer, 2004, 915, 938, 940; Akbatu, 1980, 68. Sezai Efendi bu tekkede 37 sene görev yapmıştır. (Yücer, 2004, 235)

eş-Şeyh Ahmed ve cemî evliyâullah ervâh-ı şerîflerine Fâtiha maa's-salavât fî gurre-i Ca sene 1212 [22 Ekim 1797]". (Yılmaz, 2021, 263; Turnalı, 1991, 188) Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamamıştır.

Çakmak Dede Mezarlığı'nda yukarıda Gülşenî tekkeleri arasında zikredilen Süleyman Efendi Tekkesi şeyhi olan Süleyman Efendi'ye (öl. 1198/1783) ait bir taşa da rastlanılmıştır. (Turnalı, 1991, 187)⁸³ Bu taşın sağ gerisinde de Hâfız Ahmed Efendi'nin taşı bulunmaktadır. Bu durumda Hâfız Ahmed Efendi'nin hem Süleyman Efendi Tekkesi'nde hem de Çakmak Dede Tekkesi'nde Gülşenîliği temsil ettiği anlaşılmaktadır.

3.4. 18. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

18. yüzyıl İstanbul'unda Gülşeniyye tarikatına toplamda 3 tekkenin hizmet verdiği tespit edilmiştir. Bu tekkeler sırasıyla; Peyk Dede Tekkesi, Şeyh Visâlî Tekkesi ve Nasûh Dede Tekkesi şeklindedir.

3.4.1. Peyk Dede Tekkesi (Fatih, Silivrikapı)

Silivrikapı'nın Veledi Karabaş Mahallesi'nde (Tanman, 1994, 3/443), 1405 ada, 26 parselde⁸⁴ (Koç, 2021, 5/2301; Korkusuz, 2016, 495) bulunduğu belirtilmektedir. 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesikada "Silivrikapusu kurbünde Peyk Dede Tekkesi" olarak da anılmaktadır. (Çetin, 1981, 586) Hasan Sezâyî Gülşenî'nin halîfelerinden olan ve Peyk Dede olarak bilinen Şeyh Ahmed Remzi Efendi (öl. 1100/1688-89) tarafından 1218/1803'te⁸⁵ Gülşenî tekkesi olarak bina edilmiştir. (Koç, 2021, 5/2301) 19. yüzyıl başı itibarıyla Hilalci İbrahim Efendi (öl. 1237/1822) ile Gülşeniyye'den Kâdirî tarikatına geçmiştir. (Tanman, 1994, 4/376; Akpınar, 2004, 65; Öngören, 2015, 5/304; Kılıç, 2004, 219) Hazîresinde yer alan mezar taşları haricinde yapı günümüze ulaşamamıştır.

⁸³ Yazar, bu taşın neden bu kabristanda yer aldığını sonradan ele alacağını belirtmiş, ancak bu konuya dair herhangi bir bilgi görülememiştir.

⁸⁴ Esin Demirel İşli, tekkenin ada numarasını 105 olarak belirtmiştir. (Demirel İşli, 1998, 106) Ancak burada eksik yazım olduğu anlaşılmaktadır. İlgili numara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edildiğinde Şefik Korkusuz'un da belirttiği 1405 ada numarasının doğru olduğu gözükmektedir. Arazinin niteliği "Tekke Arsası" olarak geçmektedir.

⁸⁵ 18. yüzyıl ortalarında binâ edildiği de geçmektedir. (Tanman, 1994, 3/443; Özcan, 2020, 194; Akpınar, 2004, 65)

Bey Dede Tekkesi, Şeyh Mesud Efendi Tekkesi olarak da anılan (Özcan, 2020, 298) tekkenin mensup olduğu kol Gülşeniyye, Sezâiyye, Kâdiriyye ve Sünbülüyye olarak geçmektedir. (Özcan, 2020, 188; Korkusuz, 2016, 495; Koç, 2021, 5/2301) Âyin günü pazartesidir. (Korkusuz, 2016, 495; Tanman, 1990, 406) Yapının iki kattan müteşekkil ahşap bir tekke olduğu, zamanla meşrûtahânesinin çöktüğü ve tevhidhânesinin mihrap duvarı ile hazîresinden beş taşın kaldığı bilinmektedir. (Demirel İşli, 1998, 106) Tamamıyla yok olduğu belirtilen tekkeler listesinde de yer almaktadır. (Köse, 2012, 423)

Tekke, Gülşeniyye'ye bağlı olarak kurulmuş ancak üçüncü postnişini ile Kâdirî tarikatına geçmiştir. (Tanman, 1990, 406) Tek bir binadan oluştuğu anlaşılan yapının cephe düzeni, genel tezyînatı hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak Tanman, yapının artakalan süslemeleri üzerinde yapmış olduğu inceleme ile yapının bina edildiği yüzyıldaki barok üslubundan etkilenerek şekillendiği ve tezyînatının buna göre yapılmış olabileceğini tahmin etmektedir. (Tanman, 1990, 407) 1925 sonrası metruk kaldığı ve zamanla harap hâle düşerek ortadan kalktığı anlaşılmaktadır.

Peyk Dede Tekkesi şeyhleri şunlardır:

1. Peyk Dede Ahmed Remzi Efendi (öl. 1100/1688-89)
2. Şeyh Mustafa Efendi (öl. ?)
3. Hilalci Şeyh İbrahim Efendi (öl. 1238/1822)
4. Şeyh Seyyid Ahmed Sırrî Efendi (öl. 1254/1838)
5. Tiryaki Şeyh Seyyid Mehmed Said Aşki Efendi (öl. 1271/1854)
6. Seyyid Abdülkadir Efendi (öl. 1298/1881)
7. Dellal Şeyh El-Hâc Hasan Efendi (öl. 1307/1889)
8. Şeyh Mehmed Gâlib Efendi (öl. 1327/1909)
9. Şeyh Mehmed Efendi (öl. 1335/1917)⁸⁶

3.4.2. Şeyh Visâlî Tekkesi (Fatih, Fındıkzade)

Şeyh Visâlî Tekkesi, İstanbul'un Fındıkzade semtinin Molla Gürânî (Şeref) Mahallesi, Oğuzhan Caddesi, Saray Hamamı sokağının 2 ve 6 numaralı binaların arasında yer

⁸⁶ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 20/a.

almaktaydı. (Koç, 2021, 4/1788) Tam konumu itibarıyla numara 4, 1982 ada, 9-10 parselde⁸⁷ (Koç, 2021, 4/1788; Korkusuz, 2016, 356; Köseoğlu, 2014, 459; Köseoğlu, 2022, 517) bulunduğu belirtilen bu tekkenin, kaynaklarda Feyzullah Efendi Tekkesi olarak geçtiğini belirtmek gerekir.

Nakşî-Halidî meşâyihinden olan Hacı Feyzullah Efendi (öl. 1293/1876), irşad faaliyetlerine 1272/1856 yılında Şehremini’nde bulunan evinin bahçesine küçük bir mescid yaptırarak başlar. (Köseoğlu, 2022, 22) Ancak Şeyh Visâlî Tekkesi’nin mâzisine bakıldığında siyâsî olaylarla dolu bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Tekkenin bânîsi olan Feyzullah Efendi, 1276/1859 yılında Kuleli Vakâsına karıştığı gerekçe gösterilerek kürek cezasına çarptırılıp Midilli’ye gönderilmiş, 1278/1861 yılında Sultân Abdülaziz (1861 – 1876) döneminde çıkan af ile İstanbul’a geri dönebilmiştir. Mustafa Rıfat Efendi ise 1278/1861 yılında çıkan af ile İstanbul’a dönen Feyzullah Efendi’ye 1866 senesinde Fatih, Halıcılar Köşkü civarında satın aldığı arsaya 1871 senesinde bir tekke ve derviş hücreleri yaptırmıştır. (Köseoğlu, 2022, 29, 30, 517)⁸⁸ Hacı Feyzullah Efendi’nin vefatı sonrası oğlu Muhammed Sadık Efendi’nin (öl. 1335/1916) posta geçmesiyle siyâsî olayların devam ettiği görülmektedir. Muhammed Sadık Efendi’nin posta geçmesinden iki sene sonra II. Abdülhamid’e (1876-1881) muhalefet hareketine müdâhil olduğu suçlaması sonucu Hudeyre-Hicaz bölgesine sürgüne gönderildiği ve II. Meşrutiyet ile İstanbul’a dönebildiği (Köseoğlu, 2014, 459-460; Köseoğlu, 2022, 29) bilinmektedir.

Tekkenin mensup olduğu kol Gülşenî olarak ifade edildiği gibi (Küçük, 2002, 105; Arı, 2005, 98) Nakşî-Halidî olarak da belirtilmiştir. (Korkusuz, 2016, 356; Memiş, 2001, 574) Eski Topkapı mezarlığında yer alan bir mezar taşında “Tarîkat-ı Nakşibendiyye’den / Şeyh Visâlî hazretlerinin...” ifadesi bulunmaktadır. (Berk, 2016, 1054)⁸⁹ Tekke ve arsanın 31 Mayıs 1918 tarihinde yaşanan büyük Fatih yangını sonucunda (Köseoğlu, 2022, 517) kül olduğu, sonrasında su mahzeni meskene çevrilip tek odadan oluşan bir baraka yaptırılarak -

⁸⁷ Çalışmamızda da belirtildiği üzere Hasan Visâlî Efendi ile Hacı Feyzullah Efendi’nin torunları ilgili ada-parsele iki apartman yaptırmışlardır. Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ve Saray Apartmanı’nın kaydına ulaşamamıştır. Ancak Şeyh Sadık Efendi Türbesi olarak gözüken parsel numarasının 78 olduğu, arazinin de “Arsa” olarak geçtiği tespit edilmiştir.

⁸⁸ 16 Rebiulevvel 1302 tarihli bir belgede zâviyenin idaresi hususunda bir münâkaşanın yaşandığı ve Şeyh Şerafeddin Efendi tarafından arz-ı hâl takdim edildiği görülmektedir. Bu konuda bkz. Arı, 2005, 98-99.

⁸⁹ “...tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyye meşâyih-ı büzürgvârından el-Hac Feyzullah...” şeklinde de geçmektedir. (Aşçı İbrahim Dede, 2006, 243)

1925 yılına dek- hatm-i hâcegân'a devam edildiği bilinmektedir. Hatm-i hâcegân Cuma günleri ikinci sonrası okunmaktaydı. (Koç, 2021, 4/1788) 28 Mayıs 1952'de yeniden ihyâsına başlanan tekke, bir yıl sonra tamamlanabilmiştir. (Koç, 2021, 4/1788) Etrafi bostanlarla çevrili olan tekke, zamanla binaların arasında sıkışık kalmış ve son hâlini 1952 yılında almıştır. (Koç, 2021, 4/1788) Tekkelerin kapanması sonrasında ise bu arsaya Hasan Visâlî Efendi (öl. 1902/1320) ve Hacı Feyzullah Efendi'nin torunları iki apartman –Molla Gürânî Mahallesi, Saray Hamamı Sokağında yer alan Saray Apartmanı (Köseoğlu, 2022, 517)- yaptırmıştır. (Köseoğlu, 2014, 460) Bugün Hasan Visâlî Efendi'nin kabri apartmanın bodrum katında yer alırken Hacı Feyzullah Efendi ve oğlu Muhammed Sadık Efendi'nin türbesi bahçede bulunmaktadır. (Köseoğlu, 2014, 460)

Mustafa Kara'nın “Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler” adlı eserinde verdiği bir bilgiye göre Şeyh Visâlî Tekkesi, Millî Mücâdele döneminde tıpkı Özbekler Tekkesi gibi bir rol üstlenmiş durumdadır. Kara, eserinin “Tekkeler ve Millî Mücâdele” başlığı altında bir generalin ifadesine yer vermiştir. Dikkatimizi çeken ifade şu şekildedir:

“...Bu heyeti merkeziyye içtima yeri olarak Şehremini civarında Taşkasap Mahallesi'nde Gülşenî tarîkatına mensup Şeyh Visâlî dergâhının تنها bulunan bir mahalde kâim oluşundan ve postnişini Şeyh Hüsnü Efendi'nin de bizden olmasından da faydalanarak burayı onlara öğretmiştik...”. (Kara, 1980, 213)

Buradan hareketle İstanbul'da gizlice kurulan Mim Mim Grubu olarak da bilinen Müselleh Müdâfaa-i Milliye Grubu'nun grup toplantı yeri ve merkezinin Şeyh Visâlî Dergâhı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Özbekler Tekkesi'nin Millî Mücâdele'deki katkısına benzemektedir. Olayların yaşandığı zamanlarda Gülşeniyye kontrolü altında bulunduğu anlaşılan Şeyh Visâlî Tekkesi'nin böylesine bir vazifede yer alması bizim için oldukça dikkat çekicidir. Çünkü önceki çalışmalarda bir Gülşenî tekkesinin böylesine bir görev üstlendiği bilgisine rastlanılmamıştır.

Millî Mücâdele sürecinde Anadolu ile sağlanan irtibatla Özbekler Tekkesi'nin önemli vazifelerde kullanıldığını görmekteyiz. Bu vazifelerden ilki, işgalcilere karşı vatanını savunan ve yaralanan milliyetçiler için doktorların geldiği gizli bir hastane olmasıdır. (Karakoç, 2005, 157) Bir diğer işlevi ise erlerin Ankara-İstanbul hattında haberleşmelerini

sağlayan bir posta merkezi olmasıydı. (Karakoç, 2005, 157) Müselleh Müdâfaa-i Milliye grubu üyeleri arasında şeyhlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki Gülşenî tekkesi olduğu belirtilen Şeyh Visâlî Tekkesi de bu grubun toplanma, buluşma yeri olarak kullanılmıştır. (Küçük, 2002, 105) Tekkenin son şeyhi olan (Küçük) Hüseyin Hüsnü Efendi (öl. 1349/1930), üyeliğini kişisel çıkarları doğrultusunda kullanmayacağına yemin ederek bu grubun üyesi olmuş, 1922 yılında da üyeliğinden istifâsını istemiş ve sekiz gün sonrasında istifâsı kabul edilmiştir. (Küçük, 2002, 105)

Şeyh Visâlî Tekkesi şeyhleri arasında zikredilen, kendisinden “Halıcılar gülşeninde bir gül-i şeydâ idim” (Kaymakçı, 2019, 26) şeklinde bahseden Ahmed Şevket (Şeyda) Bey (öl. 1367/1948), uzun müddet tekkenin türbedarlığı vazifesinde bulunmuş, son şeyh olan Hüseyin Hüsnü Bey tarafından yeni vazife yerine gidene dek 1324/1906’da bir sene boyunca husûsî olarak hatm-i hâcegân’ı devam ettirmiş önemli bir kişidir. (Koç, 2021, 4/1795; Kaymakçı, 2019, 26) Manzum mektuplarıyla da bilinen Şevket Bey’in Feyzullah Efendi’nin makam postu üzerinde “Halıcılar gülşeninde bülbülân nâlân olur” şeklinde bir şiirinin de bulunduğu bildirilmiştir. (Koç, 2021, 4/1790; Kaymakçı, 2019, 27)

Tekkenin şeyhleri şunlardır:⁹⁰

1. Hacı Feyzullah Efendi (öl. 1293/1876)
2. Muhammed Sadık Efendi (öl. 1334/1916)
3. (vekil) Hacı Hasan Visâlî Efendi (öl. 1320/1902)
4. (vekil) Hacı Şahin Efendi (öl. ?)
5. Mahmud İhsan Efendi (öl. 1348/1929)
6. Mehmed Bedreddin (Bedrî) Tanrıyar (öl. 1361/1942)⁹¹

3.4.3. Nasûh Dede Tekkesi (Büyükçekmece)

Nasûh Dede Tekkesi, İbrahim Gülşenî’nin halifelerinden olan Nasûh Dede (öl. ?) tarafından Büyükçekmece’de tesis edilmiştir. (Koç, 2021, 2/752) Hangi senede tesis edildiği bilinmeyip sadece “erken dönemde” şeklinde belirtilmiştir. (Koç, 2021, 2/752) Ancak Hasan

⁹⁰ Listeye ek olarak Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümâyûn’a davet edilen zâtlar arasında “Meşâyih-i mezkûreden Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi şeyhi Küçük Şeyh-zâde Râşid Efendi” olarak bir isim geçmektedir. (Arslan, 2011, 96)

⁹¹ Köseoğlu, 2022, 517-521.

Sezâyî Efendi'nin, Gülşenîliğin son dönemlerinde tarikatı ayakta tuttuğu ve Sezâiyye olarak devam ettirdiği çalışmanın ilk bölümünde zikredilmişti. Dolayısıyla buradaki erken dönem ifadesi, 18. yüzyılın ikinci yarısı olarak ele alınabilir.

Nasûh Dede Tekkesi'nin imkanları güçlü olan bir tekke olduğu, Muharrem ayında beş gün boyunca insanlara aş dağıtıldığı, öyle ki Edirne'den dahi buraya aş almaya gelinip dönüldüğü bilinmektedir. (Koç, 2021, 2/752)

Tekkenin âyin günü perşembedir. Yapı, Büyükçekmece tahkîmat kumandanı Kemal Balıkesir (öl. 1409/1989) tarafından 1942 yılında mezar kitâbeleri ve diğer hazîreler taşınmadan düzlenmiş ve üzerine lokal yapılmıştır. Ancak altı ay olmadan burada bir yangın çıkmış ve lokal tamamen kül olmuştur. (Koç, 2021, 2/752)

Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsele ve şeyhleri hakkında ayrıntılı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tekkenin son şeyhi Millî Mücâdele yıllarında vefat eden Hasan Sezâyî Efendi'dir. (Koç, 2021, 2/752) Nasûh Dede'nin kabri, bugün Büyükçekmece ilçesinin Enver Paşa Caddesi üzerindeki en işlek dükkanların önünde yer almaktadır. Önceleri mezarlık olan bölgenin îmar faaliyetleri ve yapılaşmanın artması sonucu geriye sadece Nasûh Dede'nin mezarı ortada kalmıştır. Bu durum insanların da dikkatini çekmektedir (bkz. EK 31).

Nasuhi Dede Tekkesi'nin okul yapılmak üzere Maarif İdaresince istimplâkinin talep edildiği 30.09.1938 tarihli yazışma evrağına ulaşılmıştır. Bu evrakta “30/9/938 ve 79766/963 ve 3035 mahlûlât numaralı tahriratı aliyelerinde okul yapılmak için maarif idaresince istimplâki talep edildiği bildirilen büyük çekmecedeki kâin nasuhi dede tekkesinin bir tarafı yıkılmak üzere olduğundan istimplâk muamelesinin bir an evvel yapılmasına müsaadelerini diler saygılar sunarım” yazmaktadır. (İstanbul Vakıflar 2. Bölge Müdürlüğü, 1938) 1942 yılında tekkenin yıktırılıp arazinin de düzlendiği göz önünde bulundurulduğunda ilgili talep sonrası yaklaşık dört yıl süren bir süreç bulunmaktadır.

3.5. Durumu Belirsiz Olan Tekkeler

Kaynaklarda Gülşenî tekkesi olarak zikredilen yahut Gülşeniyye'ye hizmet verdiği anlaşılan, ancak varlığı şüpheli görülen bazı tekkeler ayrı bir listede aşağıda sıralanarak ele

alınmıştır.⁹²

1. Müneccim Sa'di Efendi Dergâhı (Fatih, Arpaemini)
2. İmrahor Tekkesi (Fatih, Yedikule)
3. Gülşenî Şeyh Masum (Fatih, Aksaray)
4. Hacı Ayas Tekkesi (Fatih, Eğrikapı)
5. Gülşenî Ali Paşa Tekkesi (Fatih)
6. Seki Dede Dergâhı (Beyoğlu)
7. Seyyid Baba Tekkesi (Fatih, Haseki)
8. Müslihiddin Efendi Tekkesi (?)
9. Raûfî Tekkesi (Üsküdar)

3.5.1. Müneccim Sa'di Efendi Dergâhı (Fatih, Arpaemini)

Müneccim Sa'di Efendi Dergâhı, Fatih ilçesinin Arpaemini mahallesinde, Baruthane caddesi, 1855 ada, 7 parselde⁹³ bulunmaktaydı. (Özcan, 2020, 295; Korkusuz, 2016, 468) Yapının bânîsi ile inşâ tarihi bilinmemektedir. Âyin günü çarşamba olan (Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304, 1/48) tekkenin mensup olduğu kol Gülşeniyye'dir. (Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, 1304, 1/48; Özcan, 2020, 295; Korkusuz, 2016, 468) Tekke, "Gülşenî Tekkesi" olarak da bilinmektedir. (Korkusuz, 2016, 468) Cephe düzeni, genel tezyînatı hakkında bilgi sahibi olunamayan yapı günümüze ulaşamamıştır. Yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamadığı gibi şeyhleri hakkında da bir malumata ulaşamamıştır.

3.5.2. İmrahor Tekkesi (Fatih, Yedikule)

Kaynaklarda Mirâhûr, Şeyh Vahyi Efendi Tekkesi, İlyas Efendi Tekkesi olarak da zikredilen İmrahor Tekkesi, Yedikule'de İmrahor İlyas Bey Mahallesi, İmam Aşir Efendi Sokağı, 1272 ada, 21 parselde⁹⁴ yer almaktadır. (Akpınar, 2004, 66; Koç, 2021, 5/2199; Demirel İşli, 1998,

⁹² Durumu belirsiz olan tekkeler olduğu gibi hangi tekkede vazife yaptığı belirlenemeyen şeyhler de bulunmaktadır. Bir listede İstanbul'da Gülşenî şeyhi olarak Hüseyin Hüsnü Fahri (öl. 1270/1854) (Yücer, 2004, 914), Mehmed Rüşdî (öl. 1293/1876) (Yücer, 2004, 928), Mustafa Hilmi (öl. 1273/1857) (Yücer, 2004, 935) ve Osman Nuri Efendi (öl. 1302/1885) isimlerinin zikredildiği tespit edilmiştir. Ancak bu kişilerin hangi tekkelerde vazife yaptıkları belirtilmemiştir.

⁹³ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş ancak bu taşınmazın pasife alındığı görülmüştür. İlgili bölgede Hastane ve Tıp Fakültesi bulunmaktadır. Dolayısıyla tekkenin tam konumunu bilememekteyiz.

⁹⁴ Ada-Parsel numaraları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi üzerinden kontrol edilmiş

96; Korkusuz, 2016, 459) 1 Muharrem 1199 tarihli bir vesîkada “Yedikule kurbünde Mîrahûr (Şeyh İbrahim Efendi) Tekkesi” olarak da geçmektedir. (Çetin, 1981, 586) Önceleri bir Bizans kilisesi olan yapı, II. Bayezid (1481-1512) döneminde câmiye, sonrasında Tatar Mirzâdelerinden Devlet Han tarafından zâviyeye çevrilmiş, akabinde Halvetiyye’ye bağlı câmi-tekke’ye dönüşmüştür. (Yücer, 2004, 233; Akpınar, 2004, 66; Demirel İşli, 1998, 96) Binâ tarihi bilinmeyen yapı günümüze ulaşamamıştır. İbrahim Halvetî (öl. 913/1508) - İbrahim Mentesevî olarak da zikredilmiştir (Demirel İşli, 1998, 96)- tekkenin ilk şeyhidir. Âyin günü pazar olan (Korkusuz, 2016, 459) İmrahor Tekkesi, 18. yüzyılda Gülşenîliğe geçmiş ve Şeyh İbrahim Efendi (öl. 1208/1739) tarafından -1772-1793 yılları arası 21 yıllık kısa bir sürede (Tanman, 1994, 3/443)- temsil edilebilmiştir. (Akpınar, 2004, 66; Koç, 2021, 5/2201) Ahşap yapıya sahip olan tekke 1207/1792 yılında gerçekleşen bir yangında harap hale gelmiştir. (Yücer, 2004, 233) Ancak III. Selim’in (1789-1807) ustalarından Narperver Usta (öl. ?) tarafından 1219/1804 senesinde onarım geçirmiştir. (Yücer, 2004, 233) Yapı bu kez 1894 senesi gerçekleşen depremde hasar almış ve zamanla harap hale gelmiştir. (Koç, 2021, 5/2199)

Tekke, Sünbülî tekkesi olarak da geçmekte (Korkusuz, 2016, 459) ve Sünbülî tarikatından da âyinlerin yapıldığı (Tanman, 1994, 7/112; Demirel İşli, 1998, 96), hazîre ve şadırvanının bulunduğu bilinmektedir. (Demirel İşli, 1998, 96)

Mîrahûr Tekkesi şeyhleri şunlardır:

1. İbrahim Mentesevî (öl. 913/1507)
2. Nefâyisi Hasan Efendi (öl. 1015/1606)
3. Mehmed Efendi (öl. ?)
4. Mehmed Efendi (öl.?)
5. Resul Efendi (öl. 11...?)
6. Abdülhalim Efendi (öl. 1154/1741)
7. Mustafa Efendi (öl. 1173/1759)
8. Mehmed Efendi (öl. ?)
9. Mustafa Efendi (öl. ?)
10. Mehmed Efendi (öl. 1184/1770)
11. Mehmed Emin Efendi (öl. 1186/1772)

ve arazinin “Câmi” olarak geçtiği tespit edilmiştir.

12. İbrahim Efendi (öl. 1208/1793)
13. Hâfız İsmail Hakkı Efendi (öl. 1234/1819)
14. Yunus Hilmi Efendi (öl. 1279/1862)
15. Mehmed Said Efendi (öl. 1253/1837)⁹⁵
16. Hâfız Mehmed Nazif Efendi (öl. 1312/1894)
17. Hasan Necmeddin Efendi (öl. 1324/1906)
18. Mehmed Vahyi Efendi (öl. ?)⁹⁶

3.5.3. Gülşenî Şeyh Masum Efendi Tekkesi (Fatih, Aksaray)

Gülşenî Şeyh Masum Efendi Tekkesi'nin, Fatih ilçesi, Aksaray semtinde bulunması haricinde tam olarak konumu tespit edilememiştir. (Özcan, 2020, 286; Akpınar, 2004, 64) Gülşeniyye tarikatına bağlı olduğu görülmüştür. (Özcan, 2020, 286; Turan, 2011, 45) Dolayısıyla bu listede yer almaktadır. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsele ve tekkenin şeyhlerine dair malumata ulaşılamamıştır.

3.5.4. Hacı Ayas Tekkesi (Fatih, Eğrikapı)

Hacı Ayas Tekkesi'nin bir Gülşeniyye tekkesi olduğunu II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultân'ın Ferik Mehmed Said Paşa ile gerçekleşen evlilik törenine katılan meşâyih silsilesinden anlamaktayız. Lebib Surnâmesi'nde geçen ifadeye göre ilgili törene saat dörtte katılım sağlayan şeyhler içerisinde "Egri Kapu'da gülşeniyyeden Hacı İlyâs Tekyesi şeyhi Hamdullâh Efendi" de bulunmaktaydı. (Arslan, 2011, 98) Hacı Ayas Tekkesi'nin burada Gülşeniyye olarak zikredilmesinden dolayı listemizde yer verilmiştir. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsele ve tekkenin şeyhleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3.5.5. Gülşenî Ali Paşa Tekkesi (Fatih)

Hüseyin Akpınar'ın doktora tezinin Gülşeniyye tekkeleri arasında ele alınan bu tekkenin İstanbul Ayasofya'da olduğu, ancak yerinin tespit edilemediği belirtilmektedir. (Akpınar,

⁹⁵ Muharrem ayının 12. günü Kasr-ı Hümayûn'a davet edilen zâtlar arasında "İstanbul'da Mirâhûr'da Mirâhûr Tekyesi şeyhi Mehmed Said Efendi" olarak geçmektedir. (Arslan, 2011, 96)

⁹⁶ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 6; Yücer, 2004, 915.

2004, 64) Bu bilgi haricinde yapıyla ilgili herhangi bir görsele yahut tekkenin şeyhlerine dair başka malumata ulaşamamıştır.

3.5.6. Seki Dede Dergâhı (Beyoğlu)

“Gülşen Dede Tekkesi” olarak da anılan Seki Dede Dergâhı hakkında Beyoğlu semtinin Galata’sında, Kasımpaşa, Bedreddin –yahut Tozkoparan (Demirel İşli, 1998, 63)- Mahallesi, Tophane Caddesi’nde olması (Özcan, 2020, 299; Özdamar, 2007, 268) haricinde başka bir malumata sahip değiliz. Tekkenin Gülşenîliğe hizmet verip vermediği bilgi yetersizliğinden dolayı anlaşılamamıştır. Ancak anıldığı isimler arasında “Gülşen” ifadesi geçmektedir. Bundan dolayı listemizde durumu belirsiz olarak ayrılmıştır. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsele ve şeyhleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

3.5.7. Seyyid Baba Tekkesi (Fatih, Haseki)

Muhsine Hâtun Tekkesi postnişinlerinin Haseki yakınında bulunan Seyyid Baba Tekkesi postnişinliğini de üstlendikleri bilinmektedir. (Köse, 2018, 863) Seyyid Mehmed Emin Efendi, Muhsine Hâtun Tekkesi’nde şeyhlik vazîfesinde bulunmuştur. Kendisinden sonra yerine gelen Yorgani Şeyh Mehmed Efendi (öl. 1270/1853-54) de Gülşenî olup Muhsine Hâtun Tekkesi, Başçı Tekkesi ve Seyyid Baba Tekkesi zâviyedârlığı yapmıştır. (Köse, 2018, 864) Ayrıca Seyyid Baba Tekkesi de süreç içerisinde Muhsine Hâtun Tekkesi gibi yanmıştır. Haseki yakınlarında olduğu ifade edilen tekkenin tam konumu tespit edilememiştir. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsele ulaşamamıştır.

“Haseki’de Nakşibendiyye’den Seyyid Baba Tekkesi Şeyhleri” başlığı altında zikredilen şeyhler şu şekildedir:

1. Mustafa Baba (öl. 1194/1780)
2. Hâfız Mehmed Efendi (öl. 1228/1813)
3. Hâfız Ali Efendi (öl. 1247/1831)
4. Hâfız Mehmed Şerafeddin Efendi (öl. 1270/1854)
5. Mehmed Eşref Efendi (öl. 1296/1879)
6. Hurşid Efendi (öl. ?)
7. Hâfız Ahmed Efendi (öl. ?)

8. Mahmud Efendi (öl. 1314/1896)
9. Mehmed Emin Efendi (öl. 1336/1918)⁹⁷

3.5.8. Müslihiddin Efendi Tekkesi (?)

Bu tekkenin bir Gülşenî tekkesi olduğunu Mihrimah Sultân'ın Ferik Mehmed Said Paşa ile gerçekleşen evlilik törenine katılan şeyhler listesinden anlamaktayız. Bu düğüne katılan şeyhler arasında Gülşenîler'den Debbağhane'de Müslihiddin Efendi Tekkesi şeyhi Molla Efendi'nin de katıldığı ifade edilmektedir. (Aktaş Baycar, 2006, 190) Bundan dolayı Müslihiddin Efendi Tekkesi'ne listemizde yer verilmiştir. Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsele ve şeyhleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Müellifi meçhul olan ve hangi tarihte yazıldığı belli olmayan “Dâru’s Saltanati’l-aliyye’de Zâviyenişîn Olan Meşâyih-ı Zevi’l-ihdirâm Dâîlerinin Defteri ve Hayrâtı” adlı dokuz varaktan müteşekkil listede 11 Gülşenî şeyh zikredilmektedir. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdî Bey, nr. 489’da “İstanbul’da Mevcut Camiler ve Zâviyeler” adı altında bulunmaktadır. Bu yazma eserde Gülşeniyye meşâyihî arasında zikredilen şeyhler şu şekilde sıralanabilir: Üsküdar’da Şeyh Yusuf Efendi hulefâlarından Raufî Dergâhı şeyhi vekîli Mehmed Tâhir Efendi, Tobhâne’de Fîrûz Ağa Mahallesi yakınında Gülşenîhâne Dergâhı şeyhi Mehmed Said Efendi, Balat yakınında Şeyh Hasan Efendi hulefâsından Gürcü Şeyh Ali Efendi Dergâhı şeyhi Ali Efendi, Haseki Tımarhânesi yakınında Başçı Dergâhı şeyhi Said Efendizâde Rifat Efendi, Büyük Pir Ali Paşa Câmii şeyhi Sırrı Efendi hulefâlarından Hüseyin Efendi, Silivrikapısında Abdüssamed Efendi hulefâsından Emirler Dergâhı şeyhi Mehmed Necib Efendi, Üsküdar’da Ağa Hamamı yakınında Şeyh Mehmed Efendi vekîli Feyzîzâde Mehmed Efendi, Ahırkapı yakınında Emin Efendi hulefâlarından Akbıyık Dergâhı şeyhi Taşcı Ahmed Efendi, Nûruosmaniye yakınında Çalak Dergâhı şeyhi Canbaz Emin Efendizâde Ahmed Efendi, Unkapanında Şeyh el-Hac Ahmed Efendi hulefâlarından Balmumcu Şeyh Hüseyin Efendi ve Üsküdar’da Menzilhâne yakınında Kaymakcızâde Mehmed Sâdık Efendi. (İstanbul’da Mevcut Camiler ve Zaviyeler, Sül. Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, vr. 5b-6a)

⁹⁷ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 31/a.

3.5.9. Raûfî Tekkesi (Üsküdar)

Üsküdar Doğancılar'da olduğu kaydedilen Raûfî Efendi Halvetî Dergâhı (Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 15/b) 954/1547 yılında Sinan Paşa Câmî'nin yanında inşa edilmiştir. (Bostancıoğlu, 2003, 89; Köseoğlu, 2015, 120) Ancak bu tekke hakkında Gülşenîliğe dair detaylı bir bilgi bulunamadığını belirtmek gerekir. Tekkenin devrân gününün perşembe olduğu, 1917 senesinde çıkan İhsaniye Yangını'nda ortadan kalktığı, kabir taşlarının kaybolduğu bilgisi mevcuttur. (Bostancıoğlu, 2003, 89; Köseoğlu, 2015, 120) Tekkenin şeyhleri arasında bir Gülşenî şeyhin de olduğu anlaşılmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nin Zühdü Bey Bölümü'nde bulunan müellifi meçhul şeyhler listesi içerisinde Raûfî Dergâhı şeyhi vekili ve Şeyh Yusuf Efendi'nin (öl. ?) halifelerinden biri olan Mehmed Tahir Efendi'nin (öl. ?) Gülşenî şeyhleri içerisinde zikredildiği tespit edilmiştir.⁹⁸ Bu belgede ayrıca Şeyh Ahmed Raûfî'nin (öl. 1229/1814) vefatı sonrası henüz reşit olmayan bir erkek çocuğun posta geçtiği, Mehmed Tahir Efendi'nin de bu nedenle vekâlette bulunduğu, dolayısıyla tekkenin Gülşenîliğe geçemediği anlaşılmaktadır. (Tanman, 1994, 6/310)⁹⁹ Bu yapıyla ilgili herhangi bir görsel bulunamamıştır.

Raûfî Tekkesi'nin bilinen şeyhleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Ahmed Raûfî Efendi (öl. 1170/1757)
2. Raûfizâde Mehmed Nûrullah Efendi (öl. 1189/1775)
3. Raûfizâde Hacı Ahmed Nesîb Efendi (öl. 1227/1812)
4. Mehmed Fazlî Efendi (öl. 1227/1812)
5. Ahmed Raûfî Efendi (öl. 1228/1813)
6. Ahmed Hıfzî Efendi (öl. ?)¹⁰⁰

3.6. Tespit Edilen Gülşeniyye Tekkelerinin Konumları ve Harita Görünümü

Tekkeler sadece birer mimari yapı değil, aynı zamanda mahallelerin tarihi ve mânevî dokusunu zenginleştiren, yaşayan birer kültür hazinesidir. Nitekim Fatih semti ve çevresinin önemli vasıfları arasında inanç önderlerinin mirası olması ve muhafaza edilen mistik

⁹⁸ “Üsküdâr'da, Şeyh Yûsuf Efendi hulefâlarından Raûfî Dergâhı şeyhi vekili Mehmed Tahir Efendi dâileri”. (İstanbul'da Mevcut Camiler ve Zaviyeler, Sül. Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, vr. 5b)

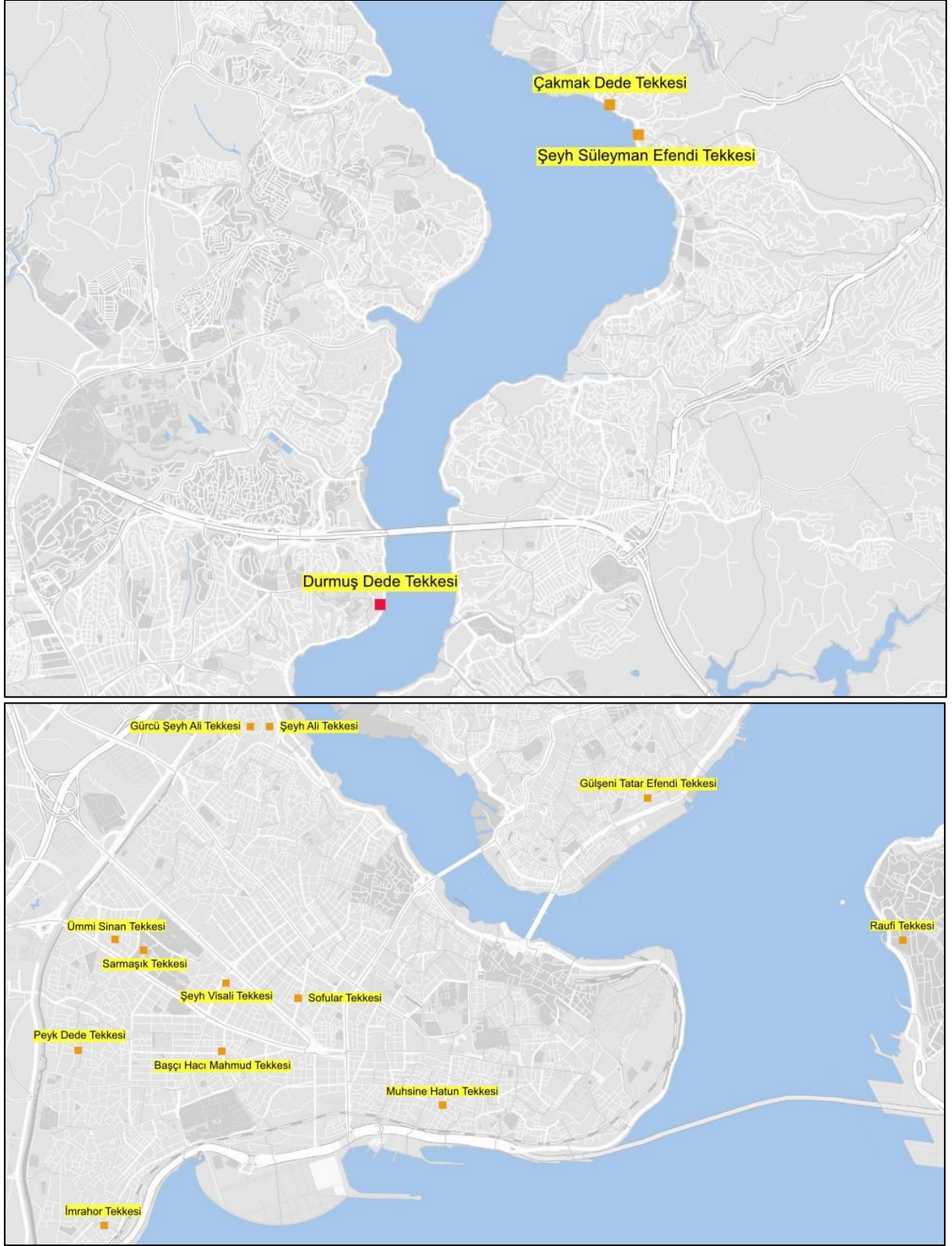
⁹⁹ Zâkir Şükrü Efendi'nin Mecmûa-i Tekâyâ'sında yer alan Raûfî Tekkesi şeyhleri incelenmiş olup listelenen şeyhler arasında Mehmed Tahir Efendi ismine rastlanılmamıştır.

¹⁰⁰ Zâkir Şükrü, Mecmûa-i Tekâyâ, vr. 15/b; Bostancıoğlu, 2003, 89-90.

atmosferi ön plana çıkmaktadır. Bu detaylar doğal olarak tekkelerin tesisinde önem arz eden unsurların başında gelmektedir. Tekkelerin etrafında şekillenen mânevî ve kültürel yaşam, İstanbul'un kozmopolit yapısının bir parçası olarak, şehrin tarihi derinliğini ve çok katmanlı yapısını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Fatih semti ve çevresi sadece bir semt değil, aynı zamanda bir medeniyetin mirasını taşıyan, koruyan ve geleceğe aktaran bir kültür ocağıdır denilebilir.

İstanbul'da tarihi yarımada, Eyüp Sultân, Edirnekapı, Tophane gibi Müslüman mahallelerde, Beşiktaş ve Üsküdar'da tekkelere yoğun rastlanmaktadır. Gülşeniyye tekkelerinde de yaygın yerleşim yeri olarak tarihi yarımada'nın ön planda tutulduğu görülmektedir. Tespit edilen Gülşenî tekkelerinin haritalanması sonucunda İstanbul'un Avrupa yakasında yapılandığı; özellikle Fatih semtinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Kaynaklardan tespit edilen Gülşenî tekkeleri "İstanbul Gülşeniyye Tekkeleri Kataloğu" başlığı altında ekler bölümünde listelenmiştir. Ancak şu unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır: Örneğin Halvetiyye yahut Nakşibendiyye'ye kayıtlı olan tekkeler, farklı listelerde farklı tarikatların tekkeleri olarak kaydedilebilmişlerdir. Aynı şekilde tekkeler mükerrer olarak zikredilebildikleri gibi farklı isimleriyle de anılagelmışlerdir. Ya da çok tutunamadan farklı tarikatların yönetimine girerek sahadan çekilebilmişlerdir. Öyle ki kayıtlara geçirilmeyen daha nice tekkeler bulunmaktadır. Biz farklı isimleri göz önünde bulundurarak ilgili tekkenin anıldığı diğer isimleri de katalogda belirttik. Ancak bu ve bunun gibi unsurlar, İstanbul'da hizmet vermiş olan Gülşenî tekkeleri sayısının daha da artabileceğine açık kapı bırakmaktadır.

Şekil 3.1: Ada parsel kayıtlarından hareketle tespit edilen 15 Gülşeniyye tekkesinin konumları.

Şekil 3.2: Ada parsel kayıtlarından hareketle tespit edilen 15 Gülşeniyye tekkesinin konumları ve genel dağılım görünümü.

4. SONUÇ

Tekkeler, dînî ve sosyal hayatın merkezinde yer alarak halkın İslâm'la bütünleşmesine yardımcı olmuştur. Bu mekânlar, dînî eğitim vererek İslâm'ın temel öğretilerini yaymış ve insanların mânevî ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ayrıca sosyal dayanışmayı güçlendiren faaliyetlerle toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmiş, kültürel ve sanatsal gelişimlere de katkılar sağlamıştır.

Bu çalışma ile Gülşeniyye tarikatının 15-18. yüzyıllar arası İstanbul'daki tarihsel süreci ele alınmış; tekkeler kaynaklardan tespit edilip bir araya getirilerek listelenmiş ve bunların ildeki dağılımı haritalandırılarak değerlendirilmiştir.

Yapılan mevcut çalışmalarda Gülşenî tekkelerinin bir kısmına yer verildiği gibi farklı isimlerin de geçtiği listelere rastlanılmıştır. Bu listelerde mükerrer tekke isimlerinin bulunduğu, mevcut tekkenin farklı adla yahut bazı harf değişikliğinden dolayı yeni bir tekke olarak anlaşılabilirdiği fark edilmiştir. Fakat İstanbul'daki Gülşenî tekkeleri arasında merkez konumda olan ve kaynaklarda sıkça belirtilen tekkeler sırasıyla şu şekildedir: Durmuş Dede Tekkesi, Muhsine Hâtun Tekkesi, Sarmaşık Tekkesi, Hulvî Efendi Tekkesi, Başçı Tekkesi, Peyk Dede Tekkesi, Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi, Gürcü Şeyh Ali Efendi Tekkesi.

Kaynaklarda genel olarak İstanbul'daki toplam Gülşenîhâne sayısının 12 olduğu görülmektedir. Ancak elde ettiğimiz bulgular bu sayının daha da artabileceğini göstermiş ve İstanbul'da Gülşeniyye'ye hizmet veren tekke sayısı toplamda 24'e yükselmiştir.

İstanbul'da Gülşeniyye tarikatına hizmette bulunan toplamda 24 tekke tespit edilmiştir. Bu 24 tekkeden 15'inin yeri tespit edilebilmiş, 9'unun ise tam konumu tespit edilememiştir. Kuruluş yılları göz önünde bulundurulduğunda Gülşeniyye tarikatının 15. yüzyılda 7, 16. yüzyılda 2, 17. yüzyılda 4, 18. yüzyılda 3 tekkesinin bulunduğu görülmektedir. Bu veriye kuruluş yılları tespit edilemeyen 8 tekke dahil edilmemiştir.

Yapılan incelemelere göre Gülşeniyye Tekkeleri'nin İstanbul'da dağılım gösterdiği semtler; Fatih, Beyoğlu, Beykoz, Beşiktaş, Üsküdar, Büyükçekmece ve tam konumu belirlenemeyen bölgeler ile sıralanabilir. İstanbul Gülşenîhâneleri; Fatih'te 16, Beyoğlu'nda 2, Beykoz'da

2, Beşiktaş'ta 1, Üsküdar'da 1 ve Büyükçekmece'de 1 tekke ile dağılım göstermektedir. Bir tekkenin ise hangi semtte olduğuna dair bilgi bulunamamıştır. Tekke yoğunluğunu gösterir haritadan hareketle, yapılanma ve yerleşme sıklığının özellikle tarihi yarımada da olduğu, diğer semtlerde ise seyrek yapılaşmanın olduğu söylenebilir.

Ayrıca İstanbul'da ev-tekke tipi özelliğinde yaygın olan tekke yapısı Gülşenî tekkelerinde de bulunmaktadır. Yangın, deprem, yol çalışmaları gibi unsurların tekke tarihlerinde önemli bir mesele teşkil etmesinin yanında îmar faaliyetlerinin de ayrı bir problem oluşturmaya devam ettiğini belirtmek gerekir. Tespit edilen tekkelerin tarihsel süreç içerisinde aslı formunu koruyamadığı, deprem ve yangınlarla zamanla metruk hâle geldiği yahut yol genişletme çalışmalarında yıkıldığı veya günümüzde ilgili arsada başka yapıların bulunduğu görülmüştür.

Câmi/tevhidhâne ve şadırvan bölümleri günümüze ulaşan yalnızca 3 yapı bulunmaktadır. Bunlar; Muhsine Hâtun Câmi (Muhsine Hâtun Tekkesi), Ferruh Kethüdâ Câmi (Şeyh Ali Efendi Tekkesi) ve Başçı Mahmut Câmi'dir (Başçı Tekkesi). Ancak yapı etrafındaki hücreler vb. diğer kısımları bugüne ulaşamamıştır. Günümüze sadece hazîresi ulaşan 6 tekke bulunmaktadır; Sofular Tekkesi, Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi, Çakmak Dede Tekkesi, Şeyh Visâlî Tekkesi, Peyk Dede Tekkesi ve Nasûh Tekkesi. Geriye kalan tekkelerden 9'u günümüze ulaşamamış, 6'sının ise mevcut durumu hakkında malumat bulunamamıştır.

Gülşenî tekkelerinin büyük bir çoğunluğunun muhtelif dönemlerde birden fazla tarîkat ve kollarına bağlı olduğu görülmektedir. 13 tekke süreç içerisinde iki ve ikiden fazla tarîkatın himâyesine geçmiştir. Bu tekkeler arasında başta Gülşeniyye olmak üzere; Halvetiyye, Halvetîliğin Geredevî kolu, Şâbâniyye, Sünbülüyye, Cerrâhiyye, Bayrâmiyye, Nakşibendiyye, Sinâniyye, Kâdiriyye, Rufâiyye, Celvetiyye, Şâzeliyye, Hâliidiyye, Sezâiyye ve Şâzeliyye tarîkatlarının yer aldığı söylenebilir.

Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde etkisini yitiren bir Gülşeniyye görülse de elde edilen bulgular ve tespit edilen tekkeler, Gülşeniyye'nin İstanbul'da yine de var olma çabasını bizlere göstermektedir. Gülşeniyye, özellikle Mısır ve Osmanlı topraklarında etkili olduğu dönemde sadece dînî bir merkez olmanın ötesinde, sanat ve edebiyat alanında da önemli şahsiyetler yetiştirmiştir. İbrahim Gülşenî'nin Mevlevîliğe duyduğu büyük muhabbet,

kendisi hayatta iken olduğu gibi vefatından sonra yetişen genç şâirlere de tesir etmiş; Ahmed Hayâlî, Hasan Zarîfî, Hasan Sezâyî, Za'fi-i Gülşenî, Muhyî-i Gülşenî gibi daha nice önemli Gülşenîzâde isimler bu tarîkatın etkisini genişletmiş ve mânevî öğretilerini farklı coğrafyalara taşımışlardır.

Tespit edilen tekkelerin bir kısmı hakkında doyurucu nitelikte bilgiler bulunabilirken, malumat yetersizliği ile karşılaşılan tekkeler de olmuştur. Bu durum, çalışmanın kısıtlılıklarından biridir. Ancak hazırlanmış olduğumuz çalışmanın İstanbul'daki Gülşenîhânelerin genel bir tasvirini ortaya koyduğu söylenebilir. Sonuç olarak çalışmamız, İstanbul Gülşeniyye Tekkeleri'ne dair sunmuş olduğu verilerle araştırmacılara önemli bir kolaylık sağlayacaktır. Özellikle 24 tekkenin yüzyıllara göre dağılımı, çeşitli dönemlerde farklı tarîkat ve kollarına bağlılık gösteren tekkeler analizi ve hazırlanan katalog çalışması ile tasavvuf literatürüne anlamlı bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adak, A. (2006). Za'fî-i Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Dîvanının İncelenmesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Adak, A. (2008). Gülşeniyye Tarîkatı ile İrtibatı Olan Bazı Mevlevî Şâirler. *Marife*, 8/1, 105-136.
- Akpınar, H. (2004). Gülşenilik'te Musiki ve Musikişinaslar. Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, Şanlıurfa.
- Akbatu, Ş. (1980). İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşayihî, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*. c. 4, 51-96, İstanbul.
- Aktaş Baycar, Y. (2006). II. Mahmud'un Kızı Mihrimah Sultân'ın Sûr-ı Hümayunu. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Arslan, M. (2011). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri 4-5 Lebib Sûrnâmesi, Hâfız Mehmed Efendi (Hazin) Sûrnâmesi, Abdi Sûrnâmesi, Telhîsü'l-Beyân'ın Sûrnâme Kısmı*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.
- Alvan, T. (1998). Hayâlî-i Gülşenî Dîvânı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Angell, E. (2015). Bir Şehir Manzarası: İstanbul'un Tarihinde Depremler, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İsam ve Kültür Aş. Projesi, 1/510-518.
- Arı, O. S. (2005). Meclis-i Meşâyih Arşivi'ne Göre Hicrî 1296–1307 (Miladî 1879–1890) Yılları Arasında Osmanlı Tekkelerinde Ortaya Çıkan Problemler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Âsitâne-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâsede Kâin El'ân Mevcûd ve Muhterik Olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukâbele-i Şerîfe Günleri Beyân Olunur*, İstanbul 1256.
- Aşçı İbrahim Dede. (2006). *Aşçı Dede'nin Hatıraları-Çok Yönlü Bir Sûfinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Arslan, M. (1999). *Türk Edebiyatı'nda Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Artan, T. (2020). I. Mahmûd Saltanatında Boğaziçi Eğlenceleri: Temâşâ, Tefekkür, Tevakkuf ve Şehr-i Sefa. *Gölgelenen Sultan, Unutulan Yıllar: I. Mahmûd ve Dönemi (1730-1754)*. ed. Hatice Aynur. 92-159. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Aşkar, M. (2015). *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Avcı, H. E. (2008). *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Aydın, M. (2014). II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan'ın Sur-ı Hümayunu. Lisans Bitirme Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
- Aytaş, G. ve Çeltik, H. (2011). XIX. Yüzyılda Yapılmış Bir Haritadan Yola Çıkararak Eski İstanbul'da Tarikatların Faaliyetleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58: 89-104.
- Ayvansarâyî H. E. (2001). *Hadikatü'l-Cevâmi' (İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar)*. nşr. Ahmed Nezhîh Galitekin. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Azamat, N. (2000). İbrâhîm Gülşenî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/301-304. İstanbul: TDV Yayınları.
- Babayusuf, S. (2021). Kültürel Miras Odaklı Mahalle Yenilemesi: Muhsine Hatun ve Şehsuvar Bey Mahalleleri Örneği. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bandırmalizâde. (1307). *Mecmûa-yı Tekâyâ*, İstanbul.
- Basut, S. (2002). 19. Yüzyılda Batılılaşma Etkisinde Bir Osmanlı Semti: Kumkapı. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Başar, F. (2009). 1251-1453 Yılları Arasında İstanbul'u Etkilemiş Olan Doğal Afetler, *Afetlerin Gölgesinde*, ed. Said Öztürk. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 85-106.
- Bay, Y. (2004). Eyüp, Vezir Tekkesi Restorasyon Projesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Belge, M. (2002). *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Benlioğlu, S. (2018). Sarayda Düzenlenen Tarikat Âyinleri Işığında III. Selim'in Tekke Müziğiyle İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/37, 1-20.
- Berk, S. (2016). *Zamanı Aşan Taşlar: Zeytinburnu'nun Tarihî Mezar Taşları*. 2. Cilt. 2. Basım, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı [Y.PRK.ZB]*. Gömlek No. 34. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV]*. Gömlek No. 338. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Evkaf Defterleri [EV.d]*. Defter No. 12138, vr. 1. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak [TSMA.e]*. Gömlek No. 60. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV]*. Gömlek No. 13539. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV]*. Gömlek No. 15565. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Hazine-i Hassa İradeler [HH.İ]*, Gömlek No. 37. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak [TSMA.e]*. Gömlek No. 32. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Tasnifi, Sultan I. Abdülhamid [AE.SABH.İ]*. Gömlek No. 13662). <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Evkaf [İ.EV]*. Gömlek No. 6. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Maliye Nezareti, Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti [ML.EEM]*, Gömlek No. 12. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Bostancıoğlu, S. (2003). *Üsküdar Dergâhları*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Bölükbaşı, A. (2014). XVI. Yüzyıl İstanbul'unda Devlet ve Tarikatlar: Halvetî Tekkelerinin İnşasında Devlet İdarecilerinin Rolü. *History Studies*, 6/3: 71-87.
- Büyükkoçak, V. (2006). Hasan-ı Zarîfî'nin Kâşif al-Esrâr ve Matla al-Envâr Adlı Mesnevî Şerhi (vrk. 1b-35b) Tercüme, İnceleme ve İndeks. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Konya.
- Çelebi, S. M. (2003). *Yapılar Kitabı, Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye (Mimar Sinan'ın Anıları)*, haz. Hayati Develi, İstanbul: K Kitaplığı.
- Çetin, A. (1981). İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199/1784 Tarihli Önemli Bir Vesika, *Vakıflar Dergisi* 13, ss.583-590.
- Çetin, N. (2015). Osmanlı'da Bir Hâlveti Tekkesi: Ümmi Sinan Dergâhı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56/1: 157-80.
- Çiftçi, C. (2003). *Tasavvuf Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, A. (2010). İslam Tasavvuf Kültüründe Mûsiki Âdâbı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/2, 367-388.
- Demirci, M. (2009). *Tarihten Günümüze Tasavvuf Kültürü*. İstanbul: Vefa Yayınları.
- Demirağ, D. (2003). *İstanbul'un Semtleri: Kumkapı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Demirel İşli, E. (1998). İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirli, E. (2012). Vahdet-i Vücûd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42/431-435. İstanbul: TDV Yayınları.
- Dişören, N. E. (1993). İstanbul'daki Ahşap Cami, Mescit ve Tekkeler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Donuk, S. (2017). *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmileti'ş-şakâ'ik: Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, I-II*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Ekinci, R. (2012). *Vefeyât-ı Ayvansarâyî (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İzmir: Tibyan Yayıncılık.
- Emre, S. (2012). Crafting Piety for Success: Gülşeniye Literature and Culture in the Sixteenth Century. *Journal of Sufi Studies* 1, 31–75.
- Enfi Hasan Hulûs Halvetî. (2007). *Tezkiretü'l-Müteahhirîn/XVI.-XVIII. Asırlarda İstanbul Velîleri ve Delileri*. haz. Mustafa Tatçı, Musa Yıldız. İstanbul: MVT Yayıncılık.
- Erk, H. B. (1954). *İslami Mezhebler-Tarikatlar*. İstanbul: Varol Matbaası.
- Ergun, S. N. (1942). *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1. Cilt.
- Genim, S. (2012). İstanbul ve Mimarı, *Şehir ve Kültür İstanbul*. ed. Ahmet Emre Bilgili. İstanbul: Profil Yayınları.
- Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey. (1304). *Mecmûa-i Cevâmi*. İstanbul: Vatan Kütübhânesi sâhibi Ohannes, (Karabet ve Kasbar Matbaası), 2 Cilt.
- Hocazâde Ahmed Hilmi. (1322). *İbrahim-i Gülşenî (Kuddise Sırreh ul-Ali)*. İstanbul: Daru'l Hilafetil Aliyye
- Işın, E. (1999). Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat. *Osmanlı*. ed. Güler Eren. 4/451-458. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- İskender Tekin, H. (2019). Ahmed Müsellem Edirnevinin Şerh-i Kasîde-i Şumû-ı Lâmi İsimli Eseri İnceleme ve Metin (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, nr. Hrt_Gec_000926.
- İstanbul'da Mevcut Camiler ve Zaviyeler*, Sül. Ktp., Zühdü Bey, nr. 489.
- İstanbul Vakıflar 2. Bölge Müdürlüğü. (1938, 30 Eylül). Büyükçekmece'de kain Nasuhi Dede Tekkesi'nin okul yapılmak üzere Maarif İdaresince istimplaki talep edilmiş olması ile alakalı yazışma (No. 892, Belge No. 01).
- Kara, M. (1980). *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. 2. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (1996). Gülşeniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 14/256-259. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kara, M. (1998). Gülşeniye ve Güldeste. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1, 41-58.
- Kara, M. (2010). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tarikatlar-Tekkeler-Şeyhler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2011). Tekke. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40/368-370. İstanbul: TDV Yayınları.
- Karakoç, E. (2005). Millî Mücadele'de Üsküdar. *Üsküdar Sempozyumu-II Bildirileri*. ed. Zekeriya Kurşun vd. 151-159. Cilt 1, İstanbul: Üsküdar Araştırmaları Merkezi.

- Kaya, B. A. (2012). Usûlî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 42/213-214. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kaymakçı, F. (2019). Nakşbendî Meşâyihinden Hacı Feyzullah Efendi ve Tasavvufî Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kazıcı, Z. (1982). Osmanlılarda Tekkeler. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 5/44, 29-34.
- Kılıç, R. (2004). Osmanlı Devleti'nde Gülşenî Tarikatı (Genel Bir Yaklaşım Denemesi). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 15/15, 209-226.
- Koç, M. (2021). Revnakoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un iç tarihi: Fatih. 5 Cilt. İstanbul: Fatih Belediyesi.
- Koç, M. ve Tanrıverdi, E. (2014). *Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Koçu, R. E. (1966). *İstanbul Ansiklopedisi*. 8 Cilt. İstanbul: Koçu Yayınları.
- Konur, H. (2000). *İbrâhim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatları*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Korkusuz, M. Ş. (2016). *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Köse, F. (2012). *İstanbul Halvetî Tekkeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Köse, F. (2018). İstanbul'da Tekke Olarak Kullanılan Roma-Bizans Kilise Yapıları. *Tasavvur*, 4/2: 840-874.
- Köse, F. (2021). Beykoz Halvetî Tekkeleri. *Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. ed. Hilal Yurdakul. 1245-1266. İstanbul: Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.
- Köseoğlu, M. A. (2014). İstanbul'da Nakşî-Halidî Şeyhlerinin Vazife Yaptığı Tekkeler ve Bu Yapıların Günümüzdeki Durumları. *Uluslararası Seyyid Tâhâ-i Hakkârî Sempozyumu Bildirileri*. ed. Halit Yalçın vd. 456-473. İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Köseoğlu, M. A. (2015). Üsküdar Tekkelerinin Son Şeyhleri, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu: VIII 21-23 Kasım 2014 Bildiriler*, c. III, s. 117-135.
- Köseoğlu, M. A. (2022). *Suriçi İstanbul'un Tekkeleri ve Son Şeyhleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Kunt, İ. (2015). *Hasan-ı Zarîfî'nin Mesnevî Şerhi Kâşîfu'l Esrâr ve Matla'u'l-Envâr*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kuran, A. (1973). Mimar Sinan'ın İlk Eserleri. *Belleten* 37/148, 533-544.
- Küçük, H. (2002). *The Role of the Bektâshîs in Turkey's National Struggle*. Leiden, Boston, Köln: Brill.

- Küçük, S. (2006). İstanbul Mevlevihanelerinin Türk sanat ve Edebiyat Hayatına Katkıları (XIX. Asır). *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, 14-16 Aralık, Bildiriler, Konya, 507-528.
- Küçükalioğlu Özkılıç, S. (2011). 1984 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı İstanbul.
- Macit, M. (2012). Osmanlı Kültür ve Sanatında İbrahim Gülşenî'nin İşlevi. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 60: 193-214.
- Maden, F. (2022). Arşiv Belgeleri ve Vakıf Kayıtları Işığında Durmuş Dede Tekkesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 101: 269-310.
- Memiş, A. (2001). Hâlidîlik ve Osmanlının Son Dönemindeki Etkileri. *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*. der. Hidayet Yavuz Nuhoglu. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
- Mittelholzer, W. (1934). ETH-BIB-Festung am Bosphorus-Rumeli Hisarı-Weitere-LBS MH02-27-0035, 20 Ekim 2023: <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/media/eth-bib-festung-am-bosphorus-rumeli-hisari-weitere-lbs-mh02-27-0035-c544f0>
- Öngören, R. (1999). Osmanlı Padişahları ve Tasavvuf. *Osmanlı*. ed. Güler Eren. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 4/486-494.
- Öngören, R. (2015). Osmanlı Türkiye'sinde Tarikatlar. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İsam ve Kültür Aş. Projesi, 2015, 5/240-315.
- Öngören, R. (2015). Osmanlı Türkiye'sinde Tarikatlar. *Türkiye'de Tarikatlar*. Ed. Semih Ceyhan. 55-94. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Övüç, E. (2011). Mecmua-i Tekâyâların Serencamı ve Yeni Bir Liste Neşri. *Tasavvuf*, 27: 269-320.
- Özaydın, M. (2009). Diyarbakır Örneğinde Gülşeniliğin Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri ve Celvetiyye ile Olan İlgisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/39: 347-384.
- Öz, T. (1987). *İstanbul Camileri*. 1 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özcan, S. (2020). XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkeleri ve Mekânsal Konumlanışları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, S. (2022). Arşiv Belgelerine Göre Tekkelerde Kadınlar ve Görevleri. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 12/2, 615-644.
- Özcan Kartal, B. N. (2021). Kültürel Mirasın Korunmasında Belleğin Önemi: Muhsine Hatun ve Şehsuvar Bey Mahalleleri. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özdamar, M. (2007). *Dersâadet Dergâhları*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.

- Özsaray, M. (2018). Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet-Tekke İlişkileri (XIX. Yüzyıl). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Sasanlar, B. (2006). A historical panorama of an Istanbul Neighbourhood: Cihangir from the late nineteenth century to the 2000s. (Unpublished Master's Thesis, Bogazici University).
- Serinsu, A. N. (2009). *Dinî Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Yayınları.
- Şalgamcıoğlu, M. E. (2005). Cihangir'in Kentsel Sızma Dinamiklerinin İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şemseddin Sami. (1317). *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Tanman, B. (1988). Sinan'ın Mimarisi Tekkeler. Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1: 311-332.
- Tanman, B. (1990). İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Tanman, B. (1992). Balat Camii ve Tekkesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/7-8. İstanbul: TDV Yayınları.
- Tanman, B. (1993). İstanbul Tekkeleri. *Arredamento Dekorasyon Dergisi*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 112-116.
- Tanman, B. (1994). Âşiyân, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 370-371.
- Tanman, B. (1994). Başçı Mescidi, Tekkesi ve Çeşmesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 79.
- Tanman, B. (1994). Celvetîlik, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 394-397.
- Tanman, B. (1994). Gülşenîlik, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 442-444.
- Tanman, B. (1994). Durmuş Dede Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 106-107.
- Tanman, B. (1994). Kadirîlik, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 372-378.
- Tanman, B. (1994). Mahmud Cemaleddin Hulvî, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 5 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 267.
- Tanman, B. (1994). Muhsine Hatun Mescidi ve Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 5 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 495.

- Tanman, B. (1994). Raufi Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 309-310.
- Tanman, B. (1994). Sarmaşık Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 468-469.
- Tanman, B. (1994). Sofular Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 24-25.
- Tanman, B. (1994). Sinanîlik, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 6-8.
- Tanman, B. (1994). Sünbülîlik, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 107-113.
- Tanman, B. (1994). Şabanîlik, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 121-124.
- Tanman, B. (2002). Osmanlı Zihniyet Dünyasındaki Mistik Boyutun Kent Dokusuna Yansıması: İstanbul Örneği. *Arredamento Dekorasyon Dergisi*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 98-106.
- Tek, A. (2016). *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Bursa Akademi.
- Telci, C. (1994). İstanbul Tekkeleri Hakkında Bir İstatistik. haz. İsmail Aka vd., *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Turan, L. (2011). İstanbul Dergâhları Hakkında Bilinmeyen Bir Eser: Lutfî'nin Hânkâh-Nâmesi. *Türkbilig* 21, 22-48.
- Turnalı, A. B. ve Yücel, E. (1991). İstanbul'da Az Bilinen Bazı Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma (II), *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 70: 177-191.
- Türker, O. (2019). *Kondoskali'den Kumkapı'ya*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Uludağ, S. (2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ulusoy, S. (1949). Atrabü'l-âsâr fî tezkireti'l- 'urefâi'l-edvâr'ın Metin ve Tahlîli. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, M. İ. (1998). Hulvi, Cemaleddin. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 18, İstanbul: TDV Yayınları, s. 347.
- Ürekli, F. (2010). Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/16, 101-130.
- Vassâf, O. H. (2015). *Sefîne-i Evliyâ*. 3 Cilt. İstanbul: Kitabevi.
- Yapıcı, U. (2009). Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız, K. (2015). Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: İsam ve Kültür Aş. Projesi, 1/486-503.

- Yılmaz, N. (2021). *Beykoz Tekkeleri*. İstanbul: Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yılmaz, S. (2022). Türk Edebiyatında Gülşenî Gelenek: Şairler, Eserler, Kavramlar. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yücer, H. M. (1996). Geredeli Halil Efendi. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ek-1/474-475. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yücer, H. M. (2004). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Zakir Şükrü Efendi. (1980). İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî. *İslam Medeniyeti Dergisi* 4/40, 51-96, İstanbul.
- Zâkir Şükrü Efendi, *Mecmûa-ı Tekâyâ*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 75.
- Zeka, S. (2015). Şair Evlenmesi'nde Halk Bilimi Unsurları. *Turkish Studies* 10/12, 1319-1338, Ankara.
- URL-2 (2024). <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/> (29.08.2023).
- URL-3 (2024). <https://mapio.net/pic/p-48140597/> (03.09.2024).

EKLER

EK 1: İstanbul Gülşenîhâneleri'nin yüzyıllara göre dağılımı.

15. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

1. Sofular Tekkesi : 916 / 1510
2. Durmuş Dede Tekkesi : 935 / 1528-29
3. Muhsine Hâtun Tekkesi : 939 / 1532
4. Raûfî Tekkesi : 954 / 1547
5. Ümmî Sinân Tekkesi : 958 / 1551
6. Şeyh Ali Efendi Tekkesi : 970 / 1563
7. Başçı Tekkesi : 15..?

16. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

1. Hulvî Efendi Tekkesi : 1035 / 1626
2. Sarmaşık Tekkesi : 1082 / 1671-72

17. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

1. (Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi : 1142 / 1729-30
2. Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi : 1170 / 1756
3. Gürcü Şeyh Ali (Efendi) Tekkesi : 1176 / 1762
4. Çakmak Dede Tekkesi : 1214-15 / 1799-1800

18. Yüzyılda Kurulan Tekkeler

1. Şeyh Visâlî Tekkesi : 1272 / 1856
2. Peyk Dede Tekkesi : 1218/1803
3. Nasûh Dede Tekkesi : 18..?

Kuruluş Yılı Tespit Edilemeyen Tekkeler

1. Müneccim Sa'di Efendi Dergâhı : Tam olarak bilinmemektedir.
2. İmrahor Tekkesi : Tam olarak bilinmemektedir.
3. Gülşenî Şeyh Masum Efendi Tekkesi : Tam olarak bilinmemektedir.
4. Hacı Ayas Tekkesi : Tam olarak bilinmemektedir.
5. Gülşenî Ali Paşa Tekkesi : Tam olarak bilinmemektedir.

6. Seki Dede Dergâhı : Tam olarak bilinmemektedir.
7. Seyyid Baba Tekkesi : Tam olarak bilinmemektedir.
8. Müslihiddin Efendi Tekkesi : Tam olarak bilinmemektedir.

EK 2: Muhtelif dönemlerde birden fazla tarikat ve kollarına bağlı olan tekkeler.

- 1- Sofular Tekkesi** : Halvetîliğin Geredevî kolu, Şâbâniyye, Sünbülüyye, Gülşeniyye
- 2- Durmuş Dede Tekkesi** : Gülşeniyye, Cerrâhiyye, Şâbâniyye
- 3- Muhsine Hâtun Tekkesi** : Gülşeniyye, Bayrâmiyye, Nakşibendiyye, Sünbülüyye
- 4- Raûfî Tekkesi** : Halvetiyye, Gülşeniyye
- 5- Ümmî Sinan Tekkesi** : Halvetiyye, Sinâniyye
- 6- Şeyh Ali Efendi Tekkesi** : Sünbülüyye, Gülşeniyye
- 7- Hulvî Efendi Tekkesi** : Gülşeniyye, Kâdiriyye, Rufâiyye
- 8- Sarmaşık Tekkesi** : Celvetiyye, Gülşeniyye, Halvetiyye
- 9- (Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi** : Sinâniyye, Gülşeniyye, Rufâiyye, Şâbâniyye
- 10- Çakmak Dede Tekkesi** : Kâdiriyye, Gülşeniyye, Şâzeliyye
- 11- Şeyh Visâlî Tekkesi** : Gülşeniyye, Nakşibendiyye, Hâliidiyye
- 12- Peyk Dede Tekkesi** : Gülşeniyye, Sezâiyye, Kâdiriyye, Sünbülüyye
- 13- İmrahor Tekkesi** : Halvetiyye, Gülşeniyye, Sünbülüyye

EK 3: İstanbul Gülşeniyye tekkeleri katalođu¹⁰¹

Sofular Tekkesi

Adı : Sofular Tekkesi, Gülşenî Ekmel Tekkesi, Ekmel Tekkesi, Süleyman Ekmeleddin, Şeyh Hâfız, Şeyh Süleyman Efendi, Şeyh Süleyman Halîfe

Yeri : Fatih ilçesinin İskender Paşa Mahallesi, Sofular Caddesi'nde

Bânisi : Şeyh Süleymân-i Rumî (öl. 9...?)

İnşâ târihi : 916/1510

Dönemi : 15. Yüzyıl. Yavuz Sultan Selim dönemi (1487-1510)

Tarîkatı : Halvetîliğin Geredevî kolu, Şâbâniyye, Sünbüliyye, Gülşeniyye

Mukâbele günü : Cuma, Pazar

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşmamıştır ancak hazîresi mevcuttur.

Durmuş Dede Tekkesi

Adı : Durmuş Dede Tekkesi, Ali Baba Tekkesi

Yeri : Beşiktaş semtinin Rumeli Hisarı, Bebek Mahallesi'nde

Bânisi : Hasan Zarîfî Efendi (öl. 977/1569)

İnşâ târihi : 935/1528-29

Dönemi : 15. Yüzyıl. Kanûnî Sultân Süleyman dönemi (1520-1566)

Tarîkatı : Gülşeniyye, Cerrâhiyye, Şâbâniyye

Mukâbele günü : Çarşamba

¹⁰¹ Yapılan taramalar sonucunda ulaşılabilen Gülşeniyye tekkeleri, binâ edildikleri yüzyıllar dikkate alınarak kaynaklarda geçen farklı isimleri, bulunduğu semt, kuruluş yılı, hizmet verdiği tarîkatlar, âyin günleri ve bugünkü durumları ile belirtilerek sıralanmıştır.

Bugünkü durumu: Tamir kitâbesi haricinde yapı günümüze ulaşamamıştır.

Muhsine Hâtun Tekkesi

Adı : Muhsine Hâtun Tekkesi, İbrahim Paşa Tekkesi, Çifte Gelinler Câmî

Yeri : Fatih ilçesinin Kumkapı Nişancası semtinde

Bânisi : Muhsine Hâtun (öl. ?)

İnşâ târihi : 939/1532

Dönemi : 15. Yüzyıl. Kanûnî Sultân Süleyman dönemi (1520-1566)

Tarîkatı : Gülşeniyye, Bayrâmiyye, Nakşibendiyye, Sünbülüyye

Mukâbele günü : Salı

Bugünkü durumu: Câmî/tevhidhâne ve şadırvan bölümleri günümüze ulaşmıştır ancak yapı etrafındaki hücreler vb. diğer kısımları bugüne ulaşamamıştır.

Raûfî Tekkesi

Adı : Raûfî Tekkesi

Yeri : Üsküdar ilçesinin Doğancılar semtinde

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : 954/1547

Dönemi : 15. Yüzyıl. Kanûnî Sultân Süleyman dönemi (1520-1566)

Tarîkatı : Halvetiyye, Gülşeniyye

Mukâbele günü : Perşembe

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır.

Ümmî Sinan Tekkesi

Adı : Ümmî Sinân Tekkesi, Zekâizâde Tekkesi, Pazar Tekkesi, Cuma Tekkesi, Harîri Mehmed Efendi Tekkesi, Ferrâz Mehmed Efendi Tekkesi

Yeri : Fatih ilçesinin Arpa Emîni Mahallesi, Topkapı Caddesi, Kürkçü Bostanı Sokağı'nda

Bânisi : Kâtib Meḥmed Efendi (öl. 1005/1596)

İnşâ târihi : 958/1551

Dönemi : 15. Yüzyıl. Kanûnî Sultân Süleyman dönemi (1520-1566)

Tarîkatı : Halvetiyye, Sinâniyye

Mukâbele günü : Cuma, Pazar

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır ancak hazîresi mevcuttur.

Şeyh Ali Efendi Tekkesi

Adı : Şeyh Ali Efendi Tekkesi, Ferruh Kethüdâ Tekkesi, Ferruh Kâhya Tekkesi, Balat Câmî, Güvercinli Câmî

Yeri : Molla Aşkî Mahallesi, Ferruh Kethüda Sokağı'nda

Bânisi : Kethüda Ferruh Ağa (öl. 983/1575)

İnşâ târihi : 970/1563

Dönemi : 15. Yüzyıl. Kanûnî Sultân Süleyman dönemi (1520-1566)

Tarîkatı : Sünbülüyye, Gülşeniyye

Mukâbele günü : Salı, Cuma, Cumartesi

Bugünkü durumu: Câmî/tevhidhâne ve şadırvan bölümleri günümüze ulaşmıştır ancak yapı etrafındaki hücreler vb. diğer kısımları bugüne ulaşamamıştır.

Başçı Tekkesi

Adı : Başçı Tekkesi, Başçı (Hacı) Mahmud Tekkesi, (Nakşî) Said Efendi Tekkesi, Gülşenihâne Tekkesi

Yeri : Fatih ilçesinin Haseki semtinde, Nevbahar Mahallesi, Cevdet Paşa Caddesi, Özbek Süleyman Efendi (Ağa) Sokağı kavşağında

Bânisi : (Hacı) Mahmut Efendi (öl. 900/1495)

İnşâ târihi : 15..?

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Çarşamba

Bugünkü durumu: Süreç içerisinde yanarak harap hale gelmiş olan yapının yerine 1986 yılında kare plana sahip bir câmi yapılmıştır.

Hulvî Efendi Tekkesi

Adı : Hulvî Efendi Tekkesi, Hulvî Tekkesi, Gülşenîler Mescidi, Şîrûgânî (Şîrânî) Tekkesi, Helvî Efendi Tekkesi

Yeri : Fatih ilçesinin Şehremini'nde, Ereğli Mahallesi, Arpa Hamamı'nda

Bânisi : Mahmud Efendi (öl. 1064/1654)

İnşâ târihi : 1035/1626

Dönemi : 16. Yüzyıl. IV. Murad dönemi (1623-1640)

Tarîkatı : Gülşeniyye, Kâdiriyye, Rufâiyye

Mukâbele günü : Salı

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşmamıştır.

Sarmaşık Tekkesi

Adı : Sarmaşık Tekkesi

Yeri : Edirnekapı semtinde, Neslişah Mahallesi, Sulukule Caddesi, Niyazi Mısri Sokağı'nda

Bânisi : Kazasker Abdülkadir Efendi (öl. 1084/1673)

İnşâ târihi : 1082/1671-72

Dönemi : 16. Yüzyıl. IV. Mehmed dönemi (1648-1687)

Tarîkatı : Celvetiyye, Gülşeniyye, Halvetiyye

Mukâbele günü : Perşembe

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır.

(Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi

Adı : (Şeyh) Süleyman Efendi Tekkesi, Şeyh Hâfız Tekkesi, Mehmet Tevfik Efendi Şâbânî Tekkesi, Mehmed Kethüdâ Tekkesi, Raûfî Efendi Tekkesi

Yeri : Beykoz semtinde, Sinan Ağa Mahallesi, Zeyrek Caddesi'nde

Bânisi : Süleyman Efendi (öl. 1159/1746)

İnşâ târihi : 1142/1729-30

Dönemi : 17. Yüzyıl. III. Ahmed dönemi (1703-1730)

Tarîkatı : Sinâniyye, Gülşeniyye, Rufâiyye, Şâbâniyye

Mukâbele günü : Perşembe

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır.

Gülşenî Tatar Efendi

Adı : Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi, Gülşenî Tekkesi, Tatar Şeyh Hasan Efendi Tekkesi, Gülşenî Şeyh Hasan Efendi Tekkesi

Yeri : Beyoğlu ilçesinin Tophane semtinde, Kılıç (Atik) Ali Paşa Mahallesi, Balaban Sokağı'nda

Bânisi : Sadrazam Damat İbrahim Paşa

İnşâ târihi : 1170/1756

Dönemi : 17. Yüzyıl. III. Osman dönemi (1754-1757)

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Pazartesi, Salı, Perşembe

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır ancak hazîresi mevcuttur.

Gürcü Şeyh Ali Efendi Tekkesi

Adı : Gürcü Şeyh Ali (Efendi) Tekkesi, Molla Aşkî Gülşenî Tekkesi, Şeyh Ali Tekkesi, Gülşenî Tekkesi, Gülşenî Ali Paşa Tekkesi

Yeri : Fatih ilçesinin Ayvansaray Mahallesi'nde, Sun'ullah Efendi Sokağı'nda

Bânisi : Gürcü Şeyh Ali Efendi (öl. 1187/1773)

İnşâ târihi : 1176/1762

Dönemi : 17. Yüzyıl. III. Mustafa dönemi (1757-1774)

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Salı, Cuma

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır.

Çakmak Dede Tekkesi

Adı : Çakmak Dede Tekkesi, Çınaraltı Tekkesi

Yeri : Beykoz ilçesinin Vapur İskelesi yanında, Fevzi Paşa Caddesi üzerinde

Bânisi : Çakmak Dede (öl. 1148/1735-36)

İnşâ târihi : 1214-15/1799-1800

Dönemi : 17. Yüzyıl sonu. III. Selim dönemi (1789-1807)

Tarîkatı : Kâdiriyye, Gülşeniyye, Şâzeliyye

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır ancak hazîresi mevcuttur.

Peyk Dede Tekkesi

Adı : Peyk Dede Tekkesi, Bey Dede Tekkesi, Şeyh Mesud Efendi Tekkesi

Yeri : Silivrikapı'nın Veledi Karabaş Mahallesi'nde

Bânisi : Şeyh Ahmed Remzi Efendi (öl. 1100/1688-89)

İnşâ târihi : 1218/1803

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye, Sezâiyye, Kâdiriyye, Sünbülüyye

Mukâbele günü : Pazartesi

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır ancak hazîresi mevcuttur.

Şeyh Visâlî Tekkesi

Adı : Şeyh Visâlî Tekkesi, Feyzullah Efendi Tekkesi

Yeri : Fındıkzade semtinin Molla Gürânî (Şeref) Mahallesi, Oğuzhan Caddesi, Saray Hamamı sokağında

Bânisi : Hacı Feyzullah Efendi (öl. 1293/1876)

İnşâ târihi : 1272/1856

Dönemi : 18. Yüzyıl sonu. Abdülmecid dönemi (1839-1861)

Tarîkatı : Gülşeniyye, Nakşibendiyye, Hâlidîyye

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Arsası ve hazîresi mevcuttur.

Nasûh Dede Tekkesi

Adı : Nasûh Dede Tekkesi

Yeri : Büyükçekmece

Bânisi : Nasûh Dede (öl. ?)

İnşâ târihi : 18. Yüzyılın ikinci yarısı

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Perşembe

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır ancak hazîresi mevcuttur.

Müneccim Sa'di Efendi Tekkesi

Adı : Münecim Sa'di Efendi Dergâhı

Yeri : Fatih ilçesinin Arpaemini Mahallesi, Baruthane Caddesi'nde

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Çarşamba

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır.

İmrahor Tekkesi

Adı : İmrahor Tekkesi, Mirâhûr Tekkesi, Şeyh Vahyi Efendi Tekkesi, İmrahor İlyas Bey Halvetî Dergâhı, İlyas Efendi Tekkesi

Yeri : Yedikule'de İmrahor İlyas Bey Mahallesi, İmam Aşir Efendi Sokağı'nda

Bânisi : Tatar Mirzâdelerinden Devlet Han

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Halvetiyye, Gülşeniyye, Sünbûliyye

Mukâbele günü : Pazar

Bugünkü durumu: Yapı günümüze ulaşamamıştır.

Gülşenî Şeyh Masum Efendi Tekkesi

Adı : Gülşenî Şeyh Masum Efendi Tekkesi

Yeri : Fatih, Aksaray

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Tam konumu tespit edilememiştir.

Hacı Ayas Tekkesi

Adı : Hacı Ayas Tekkesi, Hacı İlyâs Tekkesi

Yeri : Fatih, Eğrikapı

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Tam konumu tespit edilememiştir.

Gülşenî Ali Paşa Tekkesi

Adı : Gülşenî Ali Paşa Tekkesi

Yeri : Fatih

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Tam konumu tespit edilememiştir.

Seki Dede Dergâhı

Adı : Seki Dede Dergâhı

Yeri : Beyoğlu semtinin Galata'sında, Kasımpaşa, Bedreddin Mahallesi, Tophane Caddesi'nde

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Tam olarak bilinmemektedir.

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Tam konumu tespit edilememiştir.

Seyyid Baba Tekkesi

Adı : Seyyid Baba Tekkesi

Yeri : Fatih, Haseki

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Tam olarak bilinmemektedir.

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Tam konumu tespit edilememiştir.

Müslihiddin Efendi Tekkesi

Adı : Müslihiddin Efendi Tekkesi

Yeri : Tam olarak bilinmemektedir.

Bânisi : Tam olarak bilinmemektedir.

İnşâ târihi : Tam olarak bilinmemektedir.

Dönemi : Tam olarak bilinmemektedir.

Tarîkatı : Gülşeniyye

Mukâbele günü : Tam olarak bilinmemektedir.

Bugünkü durumu: Tam konumu tespit edilememiştir.

EK 4: Fotoğraflar.

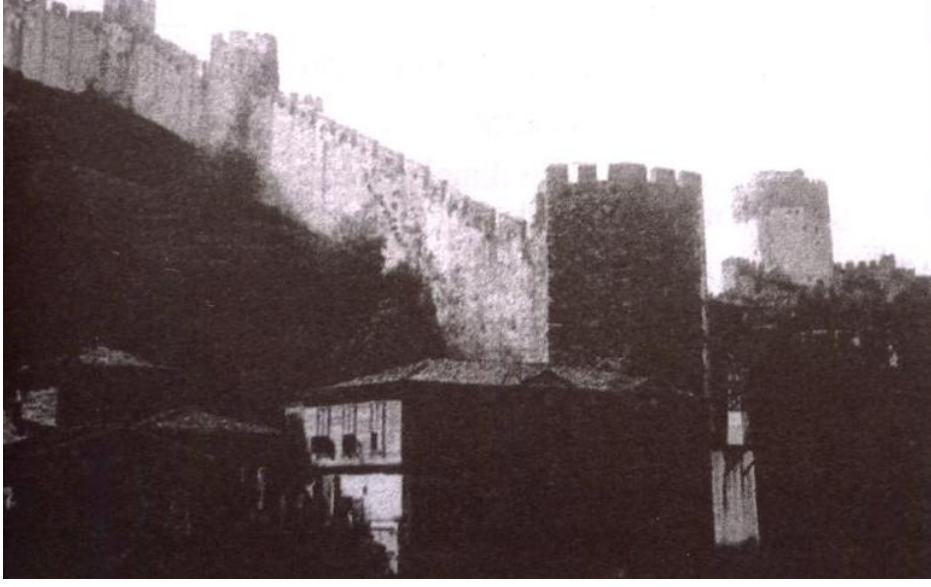
EK 4.1: İbrahim Gülşenî'nin Mısır-Kahire'deki türbesi.

EK 4.2: Durmuş Dede Tekkesi'nin türbe kısmının 1938 yılında çekilen bir fotoğrafı. (Tanman, 1994, 3/106; Demirel İşli, 1998, 303)

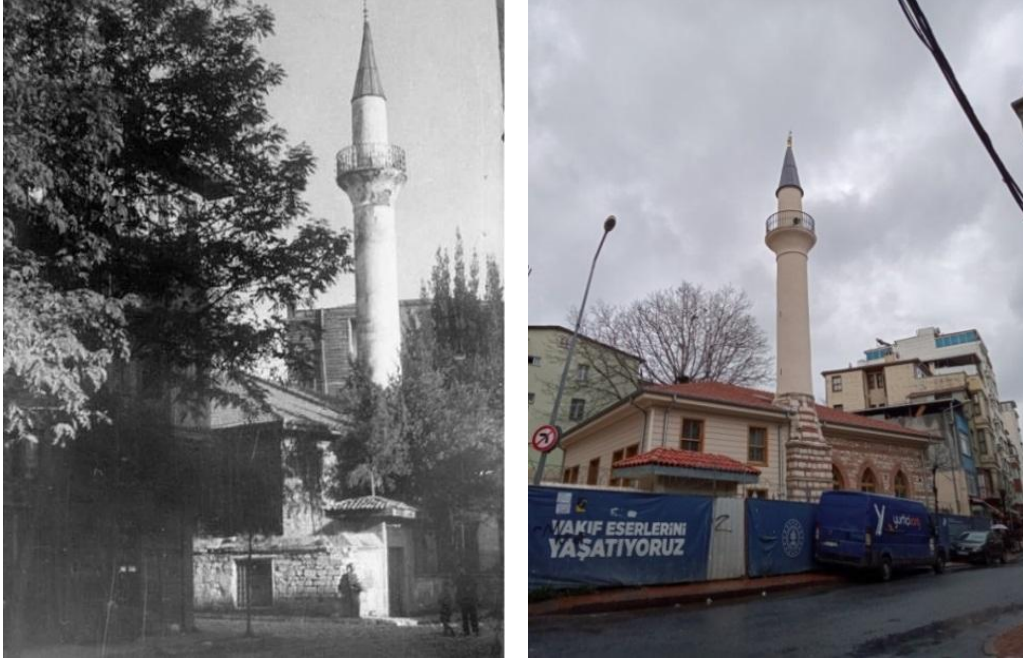
EK 4.3: 1934'te Rumeli Hisarı'nın havadan görünümü ve surların kenarında yer alan Durmuş Dede Tekkesi. (Mittelholzer, 1934)

EK 4.4: Farklı açıdan Durmuş Dede Tekkesi. (Köse, 2012, 479; Korkusuz, 2016, 23)

EK 4.5: Durmuş Dede Tekkesi'nin tâmir kitâbesi. (Maden, 2022, 296)

EK 4.6: Saha alışmaları kapsamında 18.03.2023 tarihinde fotoğrafladığımız Muhsine Hâton Câmî (Güney Cephesi). (Mahmut Demirdil, 2023)

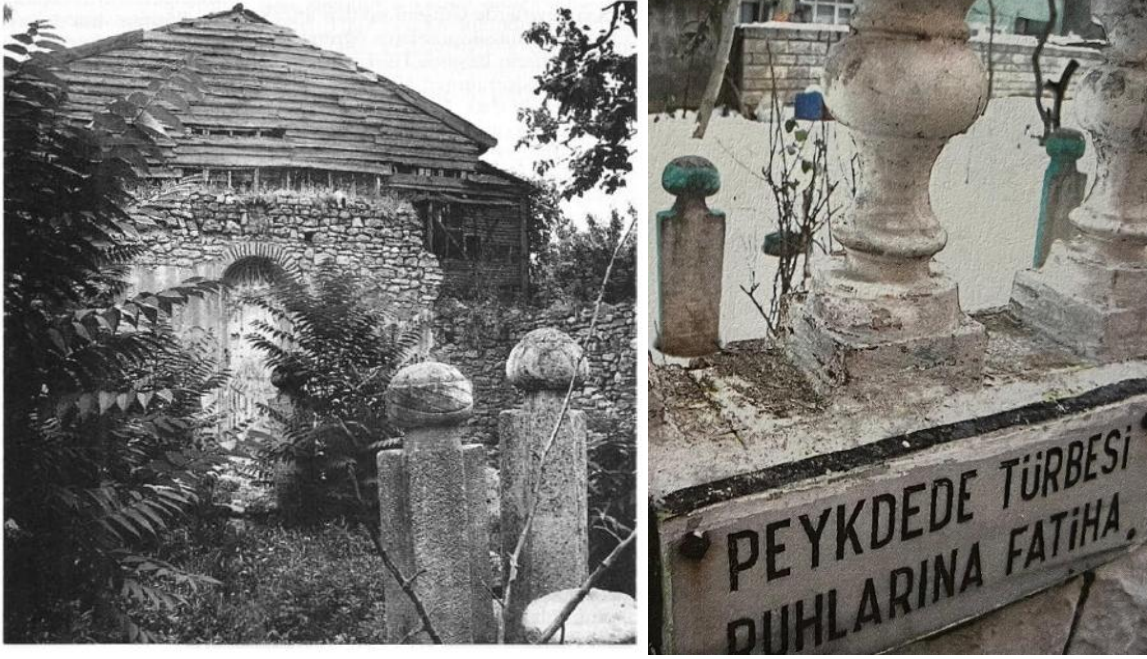
EK 4.7: Başçı Tekkesi konumu

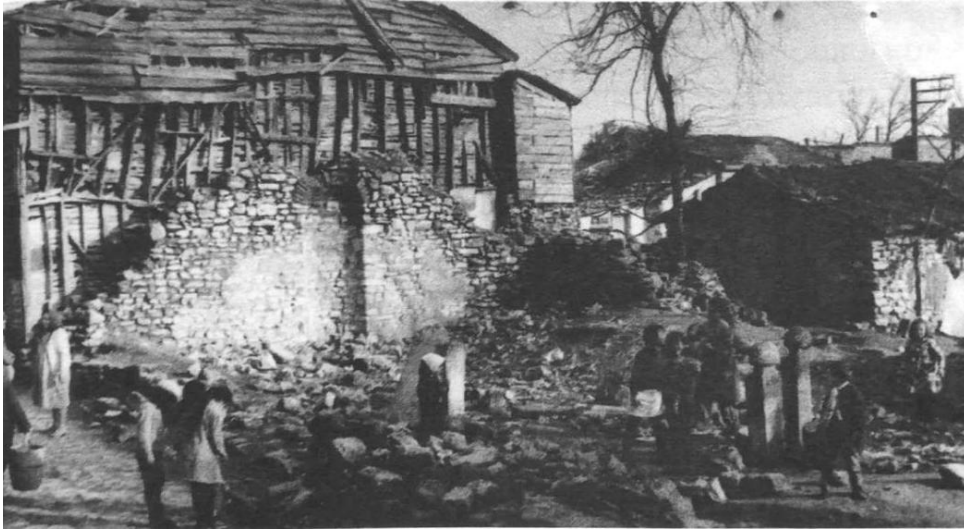
EK 4.8: Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi konumu

EK 4.9: Peyk Dede Tekkesi konumu

EK 4.10: Peyk Dede hazîresi. (Tanman, 1994, 3/443; Köse, 2012, 474)

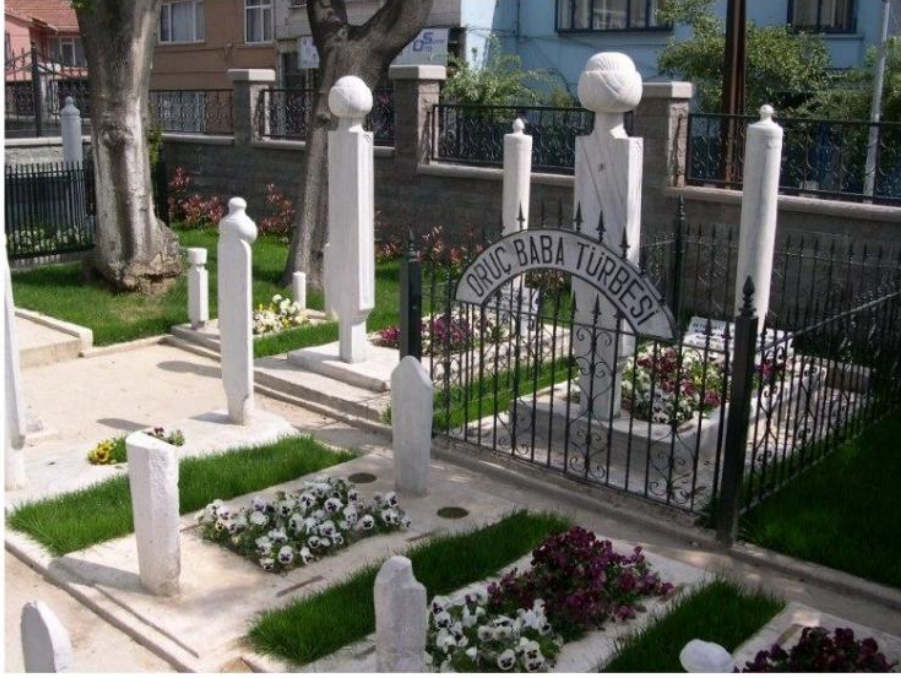
EK 4.11: Farklı bir açıdan Peyk Dede hazîresi. (Korkusuz, 2016, 495)

EK 4.12: Gürcü Şeyh Ali Tekkesi konumu

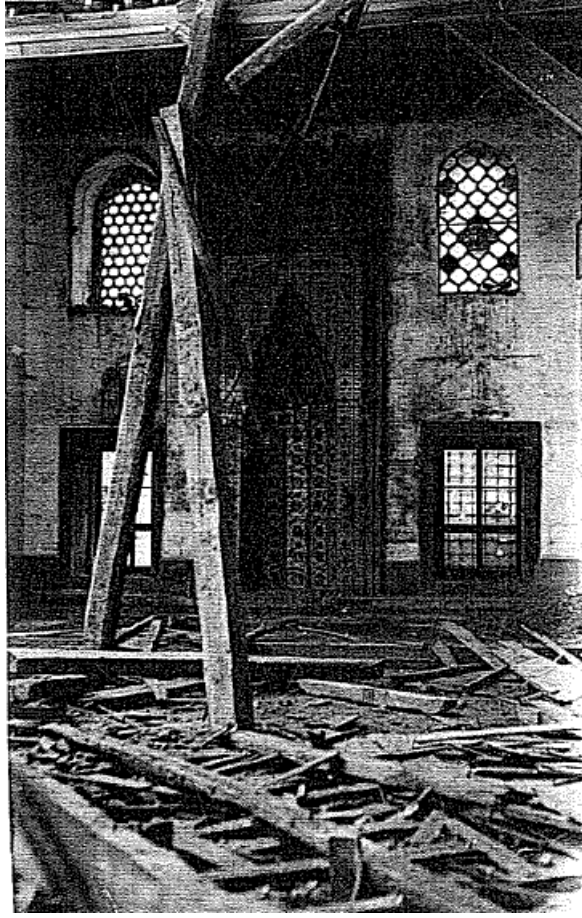
EK 4.13: Ümmî Sinân Tekkesi konumu

EK 4.14: Ümmî Sinân Tekkesi'nin hazîresi. (Köse, 2012, 443)

EK 4.15: Ferruh Kethüdâ Câmî. (Koç, 2021, 2/768)

EK 4.16: 1940 yılında Ferruh Kethüdâ Câmî. (Koç, 2021, 2/769)

EK 4.17: Ümmî Sinân Tekkesi'nin kitâbesi. (Demirel İşli, 1998, 358)

EK 4.18: Sarmaşık Tekkesi konumu

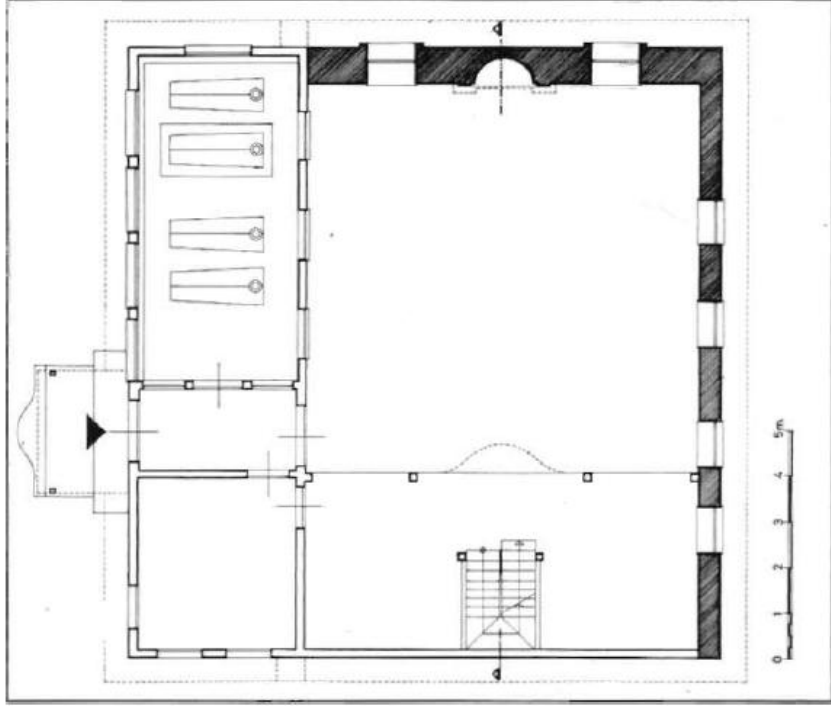
EK 4.19: Sarmaşık Tekkesi'nin ahşap meşrûtası ile minâre kâidesi. (Demirel İşli, 1998, 342)

EK 4.20: Restore sonrası Sofular Tekkesi. (Köse, 2012, 436; Demirel İşli, 1998, 305)

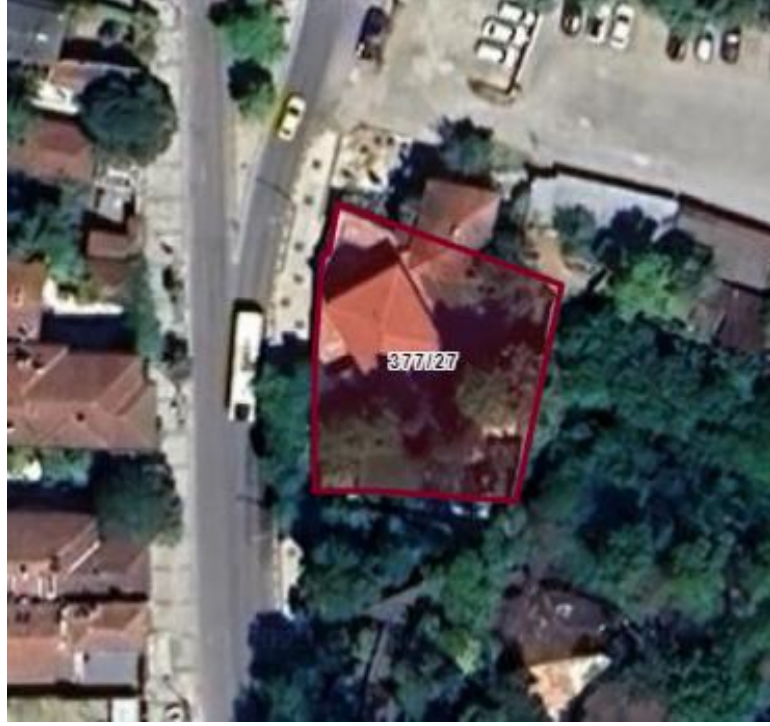
EK 4.21: Sofular Tekkesi konumu

EK 4.22: Sofular Tekkesi'nin ana bina planı. (Tanman, 1994, 7/25)

EK 4.23: Farklı bir açıdan Sofular Tekkesi. (Korkusuz, 2016, 530)

EK 4.24: Şeyh Süleyman Efendi Tekkesi konumu

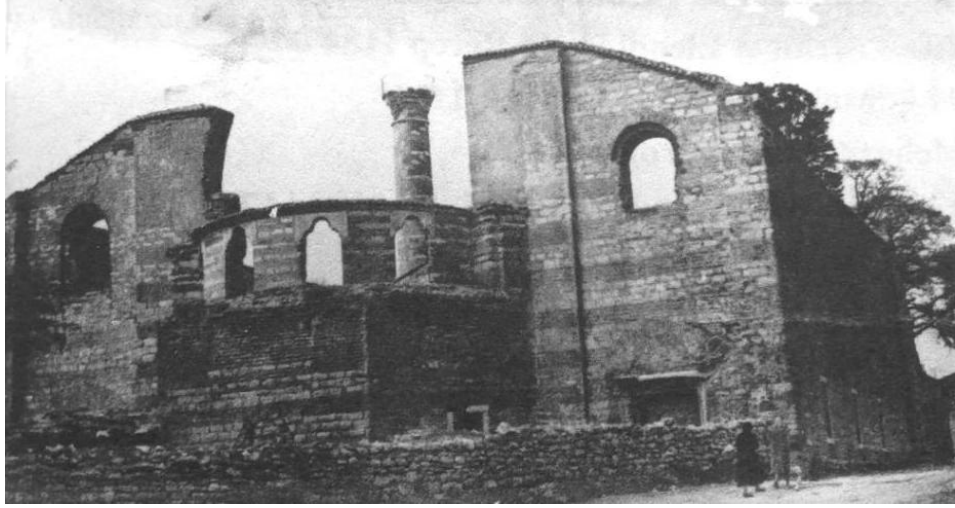
EK 4.25: İmrahor Tekkesi. (Köse, 2012, 360)

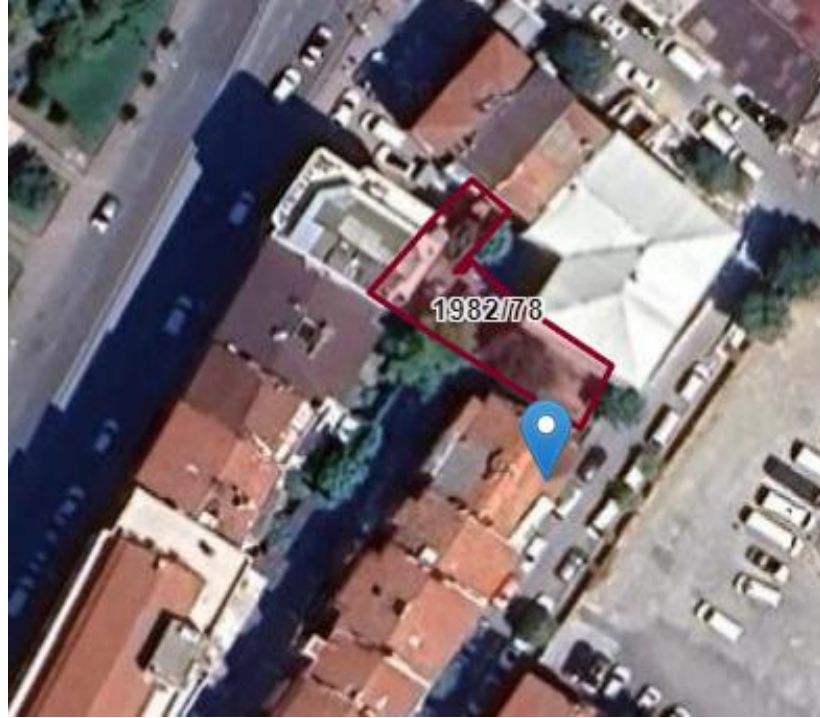
EK 4.26: İmrahor Tekkesi konumu

EK 4.27: İmrahor Tekkesi'nin ahşap meşrûtası. (Demirel İşli, 1998, 332)

EK 4.28: Farklı açıdan İmrahor Tekkesi. (Korkusuz, 2016, 459)

EK 4.29: Şeyh Visali Tekkesi konumu

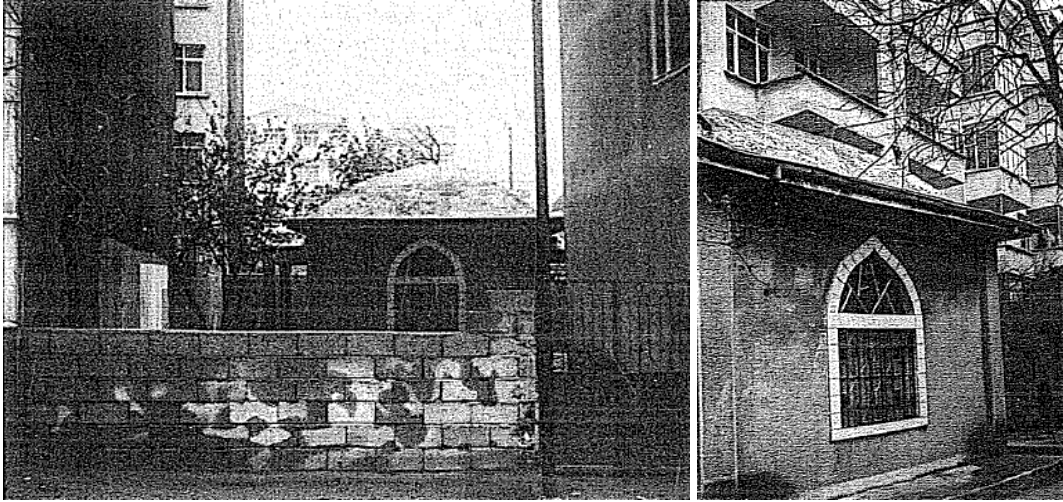
EK 4.30: Şeyh Ali Efendi Tekkesi konumu

EK 4.31: Şeyh Ali Efendi Tekkesi / Balat Câmî. (Tanman, 1992, 7)

EK 4.32: Çakmak Dede Kabristanı'nda bulunan Şeyh Hâfız Ahmed Efendi'nin mezar taşı kitâbesi. (Yılmaz, 2021, 264)

EK 4.33: Feyzullah Efendi Tekkesi. (Koç, 2021, 4/1790-1791)

EK 4.34: Nasûh Dede'nin Büyükçekmece, Enver Paşa Caddesi kenarında yer alan mezarı¹⁰²

EK 4.35: İmrahor Tekkesi. (Koç, 2021, 5/2199)

¹⁰² <https://mapio.net/pic/p-48140597/> (03.09.2024).

EK 4.36: İstanbul'da meydana gelen yangınların belirtildiği harita. (Meşrûtiyet'in ilanı sonrası)¹⁰³

¹⁰³ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, nr. Hrt_Gec_000926.